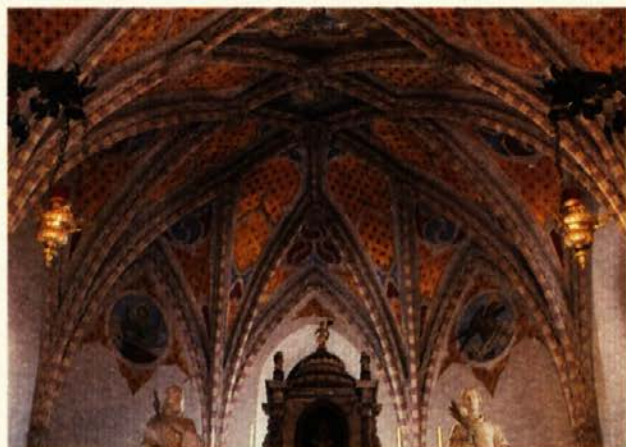

KULTURNO DRUŠTVO
IVAN TRINKO
ČEDAD

1994

*Trinko
Koledar*

Zadruga Lipa
Špeter

1966/1999

KULTURNO DRUŠTVO
IVAN TRINKO
ČEDAD

*Trinkov
koledar*

ZA LETO 1994

Zadruga Lipa
Špeter

UVODNA BESEDA

ALDO CLODIG

Zakaj človek ne želi živeti v miru!?

Bitka je med državami, med deželami, med narodi, med verami, med osebami, pa tudi med nami Slovenci, četudi smo istega naroda. 5

Bitka in zmaga so edina skrb človeka ob koncu tega stoletja.

Pa vseeno, če govoriš z ljudmi na poti, čutiš, da največja želja za vse je mir, mir za vse in povsod.

Nisem mojster, da bi mogel ceniti take občutke, pa vedno jih imam pred očmi, na katerokoli delo se pripravljam, in vedno pazim, da bi ne drugemu stopil na noge, četudi ne gre za prijatelja ali sosed; še bolj sem pazljiv, če gre za noge Slovence, za katerega vem, da se ne strinja z mojimi idejami.

Vse to ne zato, ker se mi sosed smili ali ker je preveč močan za me; ker me je strah mu napraviti krivico, četudi vem, da tudi on nima v žepu vse resnice.

To pot sem izbral že pred leti, ko so se mi odprle oči in sem opazil, da tudi med Slovenci v Benečiji niso vsi delali za skupen razvoj našega majhnega kota.

Nočem soditi nobenemu, vsak ima svoje misli in je prav, da gre z njimi naprej tako, kot se mu zdi.

Pa vsaka stvar ima svoje meje, vsaka ideja je pobožna in prava,

dokler ne tlači druge, vsak človek dela pametno, dokler dela v korist svoje skupnosti.

Slovenci smo si dali nalogo, da napravimo skupen, enoten prostor; zdelo se je, da se bo ta naloga uresničila čimprej, a ta cilj se mi zdi zmerom bolj daleč, ker enotnosti ne najdemo več še v tako majhnem kotičku, kot je Benečija.

Zato mislim, da si moramo vsi zadati to breme, da mora vsak od nas misliti tudi preko svoje osebe, da moramo, četudi minimalno, imeti "skupen prostor", ker samo po tej poti moremo pričakovati razvoj naše skupnosti, skupno z vsemi Slovenci, ki živijo na svetu. Trinkov koledar je ena, čeprav majhna priložnost, kako delati, da ta cilj dosežemo, in kot Trinkov koledar je še veliko možnosti za sodelovanje, je pa nujno, da se vsak od nas, ko dela za našo skupnost, potrudi, da ne stopi na sosedovo nogo.

O KULTURI IN ZAMEJSTVU

Slovenija je majhna dežela in odnedavna tudi majhna država, zamejena s tujimi narodi. Usoda Slovencev je bila zato skozi stoletja največkrat povsem v rokah drugih in le redko smo o nas samih odločali samostojno. Zgodovinski spomini nam pričajo o Karantaniji in knezu Samu, nato pa so stoletja divjali po naši zemlji "viharji jezni mrzle domačije". Šele koncem drugega tisočletja si je Slovenija pridobila status samostojne države. Storjen pa je le prvi korak. Čaka nas še dolga pot, vprašanj in križpotij pa je pred nami še ničkoliko.

Dejstvo je, da imamo lastno državo, dejstvo pa ostaja še naprej z grenkim priokusom, da precejšen del Slovencev živi izza meja naše domovine. Globalno gledano, to ne sedaj ne dolgoročno ne bi smel biti problem, saj skoraj ni države v Evropi, ki ne bi imela del svojega narodovega telesa izza meja svoje države. Poleg tega končujemo tisočletje z idejo o novi Evropi, ki naj bo bolj Evropa regij kot pa Evropa držav. Kakorkoli je tovrstna zamisel dandanes še težko uresničljiva, saj nacionalizem še ni odmrll, pa se kaže v njej ena od možnosti višje ravni sožitja med pripadniki različnih narodov. V državah s prevlado enega naroda je bilo in je manjšinam težko živeti. To spoznanje smo Slovenci na poti skozi zgodovino dodobra občutili in občutijo ga tudi naši rojaki v za-

mejestvu v svojem vsakodnevnem življenju. Slovenci smo zato že pred leti govorili o skupnem slovenskem prostoru, ki je zajemal tudi zamejski prostor, žal pa v preteklosti preveč izločal tudi zdomce. Pod skupnim prostorom smo mislili predvsem na naše kulturne povezave, ki kot drobne niti še ohranjajo slovenske besede, misel in skupnost od Zile, Pliberka pa do Benečije. Skupni slovenski prostor ohranja tudi dandanes predvsem zavest in samozavest naših rojakov, s kulturnimi stiki z matično domovino. Zato je vlaganje matične domovine v ohranjanje in poglobljanje slovenske besede in kulture življenjskega pomena za narodnostni obstoj in razvoj naših rojakov onstran državnih meja.

Delovanje kulturnega društva "Ivan Trinko" v Čedadu in vsakoletni Trinkov koledar so v mrzlih domačijah iskre, ki ogrevajo srca zamejskih Slovencev in jim up bude. Up na čase, ko bomo zaživel drug z drugim, vsak s svojim jezikom, narodnostnimi in drugimi posebnostmi, kot mozaik, ki je tem lepši, čimbolj je raznolik in večbarven.

SERGIJ PELHAN

Minister za kulturo Republike Slovenije

KOLEDAR
LETO 1994
LJUDSKA MODROST

EMIL CENCIG

*Trinbov
koledar*

JANUAR

- 1 S **Mati Božja Marija - Novo leto**
- 2 N **Bazilij - Gregor Nacijanski**
- 3 P Sveto Jezusovo Ime - Genovefa
- 4 T Angela Folinjska
- 5 S Simeon - Milena ☾
- 6 Č **Sveti trije kralji**
- 7 P Lucijan - Rajmund
- 8 S Severin - Erhard
- 9 N **Jezusov krst - Julijan - Hadrijan**
- 10 P Aldo
- 11 T Pavlin Oglejski - Higin ●
- 12 S Tatjana - Arkadij
- 13 Č Hilarij (Radovan) - Veronika
- 14 P Feliks (Srečko) - Odorik iz Pordenona
- 15 S Pavel Puščavnik - Maver
- 16 N **2. nav. nedelja - Marcel - Tician**
- 17 P Anton Puščavnik
- 18 T Priska
- 19 S Knut - Marij ☾
- 20 Č Fabijan - Sebastijan
- 21 P Neža (Jana) - Epifanij
- 22 S Vincencij (Vinko) - Anastazij
- 23 N **3. nav. nedelja - Ildefonz - Felicijan**
- 24 P Frančišek Sal.
- 25 T Spreobrnitev sv. Pavla - Basijan
- 26 S Timotej - Tit
- 27 Č Angela Merici - Vitalijan ○
- 28 P Tomaž Akvinski
- 29 S Konstanc - Valerij
- 30 N **4. nav. nedelja - Hijacinta - Martina**
- 31 P Janez Bosco - Marcela
-

FEBRUAR

1	T	Brigita Irska	
2	S	Svečnica - Darovanje Jezusa	
3	Č	Blaž - Oskar	☾
4	P	Andrej Corsini - Janez de Britto	
5	S	Agata - Albin	
6	N	5. nav. nedelja - Pavel Miki in tov. - Doroteja	
7	P	Rihard - Koleta	
8	T	Hieronim Emiliani - Janez de Matha	
9	S	Apolonija - Rinaldo - Gaspar	
10	Č	Sholastika - Viljem Veliki	●
11	P	Lurška Mati Božja - Saturnin - Eloisa	
12	S	Eulalija - Benedikt Anijanski	
13	N	6. nav. nedelja - Katarina Ricci - Debelinca	
14	P	Valentin (Zdravko)	
15	T	Georgija (Jurka, Zorka) - Favstin - pust	
16	S	Onezim - Julija - pepelnica	
17	Č	Silvin - Amedeo	
18	P	Simeon Jeruz. - Flavijan	☾
19	S	Konrad - Barbato	
20	N	1. post. nedelja - Ulrih - Eleuterij	
21	P	Peter Damiani	
22	T	Sedež ap. Petra - Marjeta Kortonska	
23	S	Polikarp - Romana	
24	Č	Lucij - Sergij	
25	P	Taras - Valburga - Cezarij	
26	S	Matilda - Aleksander - Nestor	○
27	N	2. post. nedelja - Gabrijel - kvatrnica	
28	P	Roman - Osvald	

MAREC

1	T	Svibert - Albin	
2	S	Simplicijan - Henrik	
3	Č	Kunigunda - Martin	
4	P	Kazimir - Lucij	☾
5	S	Janez od Križa - Foka	
6	N	3. post. nedelja - Fridolin	
7	P	Felicita in Perpetua	
8	T	Janez od Boga - Liberij	
9	S	Frančiška Rimska - Ecij	
10	Č	40 mučencev iz Sebaste - Makarij	
11	P	Sofronij - Eutimij - Evlogij	
12	S	Maksimilijan	●
13	N	4. post. nedelja - Nikefor - Evfrazija	
14	P	Matilda - Florentina	
15	T	Klemen - Luisa	
16	S	Hilarij in Tacijan - Herbert	
17	Č	Jedrt (Jerica) - Patricij (Patrik)	
18	P	Ciril Jeruzalemski - Vendelin - Salvatore	
19	S	Sveti Jožef, mož Device Marije	
20	N	5. post. nedelja - tiha - Klavdija	☾
21	P	Nikola iz Flue	
22	T	Katarina Gen. - Lea - Zaharija	
23	S	Turibij - Frumencij (Žitko)	
24	Č	Dionizij - Sever	
25	P	Gospodovo oznanenje - Dizma	
26	S	Emanuel - Evgenija	
27	N	Cvetna (oljna) nedelja	○
28	P	Sikst III.	
29	T	Sekund - Bertold	
30	S	Amedej Savojski - Janez Kliman	
31	Č	veliki četrtek	

APRIL

1	P	veliki petek	
2	S	velika sobota - Frančišek Pavelski	
3	N	Velika noč - Jezusovo vstajenje	☾
4	P	Velikonočni ponedeljek	
5	T	Vincenc Ferreri - Gerald	
6	S	Marcelin - Irenej Sirmski	
7	Č	Janez de la Salle	
8	P	Tomaž Tol. - Valter	
9	S	Demetrij	
10	N	2. vel. nedelja - bela nedelja	
11	P	Stanislav	●
12	T	Julij	
13	S	Martin I. - Hermenegild	
14	Č	Valerijan - Lidvina	
15	P	Paterno - Damijan	
16	S	Bernardeta Lurška - Kontard	
17	N	3 velik. nedelja - Anicet - Vandone	
18	P	Cir - Elevterij	
19	T	Teotim - Ema	☾
20	S	Sara	
21	Č	Anzelm - Simon	
22	P	Leonid - Teodor	
23	S	Jurij - Adalbert (Vojteh)	
24	N	4. velik. nedelja - Fidelis iz Sigm.	
25	P	Marko Evangelist - dan osvoboditve	○
26	T	Marija, Mati Dobrega Sveta - Klet	
27	S	Cita - Hozana	
28	Č	Peter Chanel - Ludvik Montforski	
29	P	Katarina Sienska	
30	S	Jožef Cottolengo - Pij V.	

MAJ

1 N 5. velik. nedelja - Jožef delavec - praznik dela

2 P Atanazij

3 T Filip in Jakob apostola

4 S Florijan (Cvetko) - Cirjak

5 Č Gotard

6 P Dominik Savio - Benedikta

7 S Gizela - Flavij in Gušto

8 N 6. velik. nedelja - Ida - Viktor

9 P Pahomij

10 T Antonin - Katald

11 S Antimo - Mamert

12 Č Leopold Mandič

13 P Fatimska Mati Božja - Servacij

14 S Matija ap. - Lin

15 N Vnebohod - Velik križ - Zofija (Sonia)

16 P Janez Nepomuk

17 T Pashal Baylon

18 S Janez I. - Feliks (Srečko) - Erik

19 Č Peter Celestin - Ivo

20 P Bernardin Sienski

21 S Krispin - Evtihij

22 N Majenca - Rita da Cascia

23 P Deziderij - Janez Rossi

24 T Marija pomočnica kristjanov

25 S Urban - Beda - Gregor VII.

26 Č Filip Neri

27 P Avguštin Cant. - Julij

28 S Emilij - German

29 N Presveta Trojica - kvatrnica

30 P Kancij in tov.

31 T Marijino Obiskanje

JUNIJ

1	S	Justin - Klavdij - Fortunat	☾
2	Č	Marcelin, Peter in Erazem	
3	P	Karel Lwanga in tov. - Klotilda	
4	S	Kvirin - Frančišek Car.	
5	N	Presveto Rešnje telo - Bonifacij	
6	P	Norbert - Bertrand	
7	T	Robert	
8	S	Medard - Viljem (Vitko)	
9	Č	Efrem - Primož in Felicijan	●
10	P	Bogumil - Jolanda - Presv. Jezusovo Srce	
11	S	Marijino Brezmadežno Srce - Barnaba ap.	
12	N	11. nav. nedelja - Onofrij - Edoardo Poppe	
13	P	Anton Padovanski	
14	T	Elizej prerok - Metodij - Parisij	
15	S	Vid - Germana	
16	Č	Avrelijan - Beno - Lutgarda	☾
17	P	Ranierij - Gregorij Barb. - Imerij	
18	S	Marina	
19	N	12. nav. nedelja - Romuald - Gervazij in Protazij	
20	P	Mihelina - Adalbert	
21	T	Alojzij Gonzaga	
22	S	Janez Fisher - Tomaž Moro - Pavlin iz Nole	
23	Č	Jožef Cafasso - Lanfranco	○
24	P	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	S	Viljem - Prosper	
26	N	13. nav. nedelja - Vigilij - Janez in Pavel	
27	P	Ciril Aleks. - Ema	
28	T	Irenej - Adelja	
29	S	Peter in Pavel ap.	
30	Č	prvi rimski mučenci	☾

JULIJ

1	P	Teobald - Estera	
2	S	Oton - Adeodat	
3	N	14. nav. nedelja - Tomaž ap.	
4	P	Elizabeta Port. - Urh	
5	T	Anton Marija Zakarija - Ciril in Metod	
6	S	Marija Goretti - Izaija prerok	
7	Č	Vilibald	
8	P	Hadrijan - Prokopij	●
9	S	Veronika Giuliani	
10	N	15. nav. nedelja - Amalija (Ljuba) - Pij	
11	P	Benedikt	
12	T	Mohor in Fortunat	
13	S	Henrik - Joel in Ezra	
14	Č	Kamil de Lellis	
15	P	Bonaventura (Bogdan) - Vladimir	●
16	S	Karmelska Mati božja	
17	N	16. nav. nedelja - Aleš - Klavdija	
18	P	Fridrik - Arnulf	
19	T	Aurea (Zlatka) - Arsen	
20	S	Avrelji - Marjeta - Elija prerok	
21	Č	Lovrenc iz Brind. - Danijel prerok	
22	P	Marija Magdalena	○
23	S	Brigita - Apolinarij	
24	N	17. nav. nedelja - Kristina	
25	P	Jakob Starejši ap. - Krištof	
26	T	Joahim in Ana	
27	S	Gorazd in Kliment	
28	Č	Viktor - Nazarij in Celzij	
29	P	Marta - Olaf	
30	S	Peter Krizolog - Angelina	☾
31	N	18. nav. nedelja - Ignacij Lojolski - Fabio	

AVGUST

1	P	Alfonz M. Liguori	
2	T	Evzebij - Alfreda - Porcijunkula	
3	S	Lidija - Peter Eymard	
4	Č	Janez M. Vianney - Nikodem	
5	P	Marija Snežnica (Nives) - Osvald	
6	S	Jezusovo spremenitev na gori Tabor	
7	N	19. nav. nedelja - Kajetan - Sikst II.	●
8	P	Dominik	
9	T	Romano - Peter Faber - Fermo	
10	S	Lovrenc	
11	Č	Klara (Jasna) - Suzana	
12	P	Evpilij - Inocenc XI.	
13	S	Poncijan in Hipolit	
14	N	20. nav. nedelja - Maksimilijan Kolbe	☾
15	P	Marijino Vnebovzetje - rožinca	
16	T	Rok - Štefan Ogrski	
17	S	Hijacint - Alipij	
18	Č	Helena	
19	P	Janez Eudes - Marijan	
20	S	Bernard - Filibert	
21	N	21. nav. nedelja - Pij X.	○
22	P	Devica Marija Kraljica	
23	T	Roza iz Lime	
24	S	Jernej ap. (Bartolomej)	
25	Č	Ludvik IX. - Jožef Kal. - Patricija	
26	P	Zefirin - Genezij	
27	S	Monika, mati sv. Avgušтина	
28	N	22. nav. nedelja - Avguštin	☾
29	P	Janez Glavosek - Sabina	
30	T	Feliks (Srečko)	
31	S	Rajmund (Rajko) - Aristid	

SEPTEMBER

1	Č	Egidij (Tilh) - Verena	
2	P	Licimij - Elpidij	
3	S	Gregor Veliki	
4	N	23. nav. nedelja - Rozalija (Žalka) - Ida	
5	P	Lovrenc Giustiniani	●
6	T	Eva - Zaharija prerok	
7	S	Regina	
8	Č	Rojstvo Device Marije (Bandimica) - Sergij	
9	P	Peter Klaver	
10	S	Nikolaj tol. - Pulherija	
11	N	24. nav. nedelja - Emilijan (Milko) - Prot in Hijacint	
12	P	Marijino ime	☾
13	T	Janez Križ. Zlatousti	
14	S	Povišanje svetega Križa	
15	Č	Žalostna Mati Božja (Dolores)	
16	P	Ljudmila - Kornelij in Ciprijan	
17	S	Robert Bellarmino	
18	N	25. nav. nedelja - Jožef Kupert - Lambert	
19	P	Januarij	○
20	T	Suzana - Evstahij - Korejski mučenci	
21	S	Matej (Matevž) ap. in ev.	
22	Č	Tomaž Villanovski - Mavricij	
23	P	Lin - Tekla	
24	S	Marija rešiteljica jetnikov - Stefaniya	
25	N	26. nav. nedelja - Avrelija (Zlatka) - kvatrnica	
26	P	Kozma in Damijan	
27	T	Vincencij Pavelski	
28	S	Venčeslav (Vaclav)	☾
29	Č	Mihael, Gabrijel, Rafael nad.	
30	P	Hieronim	
-

OKTOBER

1	S	Terezija Deteta Jezusa - Remigij	
2	N	27. nav. nedelja - Angeli Varuhi	
3	P	Evald	
4	T	Frančišek Asiški	
5	S	Placid - Justina - Alojzij Scrosoppi	●
6	Č	Bruno	
7	P	Rožarska Devica Marija	
8	S	Simeon - Demetrij - Sergej in Bacco	
9	N	28. nav. nedelja - Dionizij	
10	P	Frančišek Borgia	
11	T	Placida - Aleksander Savli	☾
12	S	Serafin - Maksimilijan	
13	Č	Edvard - Gerard	
14	P	Kalist I.	
15	S	Terezija Velika, Avilska	
16	N	29. nav. nedelja - Hedvika	
17	P	Ignacij Antiohijski	
18	T	Luka evangelist	
19	S	Izak Jogues - Laura	○
20	Č	Vendelin - Bertila	
21	P	Uršula - Celina	
22	S	Marija Saloma	
23	N	30. nav. nedelja Janez Kap. - misijonska	
24	P	Anton N. Claret	
25	T	Krizant in Darija	
26	S	Evarist - Demetrij	
27	Č	Frumencij - Cirijak	☾
28	P	Simon in Juda Tadej ap.	
29	S	Narcis - Hermelinda	
30	N	31. nav. nedelja - Alfonz Rodriguez	
31	P	Volfgang	

NOVEMBER

1 T Vsi sveti

2 S Verne duše

3 Č Just - Martin de Porres - Ubert

4 P Karel Bor. (Drago)

5 S Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krst.

6 N **32. nav. nedelja - Lenart**

7 P Engelbert - Ernest

8 T Deodat (Bogdan) - Bogomir

9 S posvetitev lateranske bazilike - Orest

10 Č Leon Veliki - Andrej Avel.

11 P Martin I.

12 S Jozafat

13 N **33. nav. nedelja - Stanislav Kostka (Slavko)**

14 P Nikola Tavelič

15 T Albert Veliki

16 S Marjeta Škotska - Jedert

17 Č Elizabeta Ogrska

18 P posvetitve bazilike Sv. Petra

19 S Favst - Epimak in Aleksander

20 N **34. nav. nedelja - Kristus kralj veseljstva**

21 P Edmund - Gelazij

22 T Cecilija

23 S Klement I. - Kolumban

24 Č Krizogon - Flora in Marija

25 P Katarina Aleksandrijska

26 S Leonard Portomavriški

27 N **1. adv. nedelja - Virgil - Valerijan Oglejski**

28 P Sostene - Jakob Markijski - Gregorij III.

29 T Saturnin

30 S Andrej ap. (Štandrež)

DECEMBER

1	Č	Eligij	
2	P	Bibijana (Vivijana - Živa) - Kromacij	●
3	S	Frančišek Ksaver	
4	N	2. adv. nedelja - Barbara	
5	P	Saba - Krispina	
6	T	Miklavž	
7	S	Ambrož	
8	Č	Brezmadežno spočetje D. Marije - adventnica	☾
9	P	Valerija - Sirij	
10	S	Loretska Mati božja	
11	N	3. adv. nedelja - Damaz I. - Savinij	
12	P	Ivana Frančiška de Chantal	
13	T	Lucija	
14	S	Janez od Križa - Venancij	
15	Č	Marija K. de Rosa - Kristina - Silvija	
16	P	Adelhajda (Adelija)	
17	S	Lazar iz Betanije	
18	N	4. adv. nedelja - Adele - kvatrnica	○
19	P	Urban V	
20	T	Evgenij in Makarij	
21	S	Peter Kanizij	
22	Č	Frančiška Ksaverija Cabrini	
23	P	Janez Kancij - Viktorija (Vika)	
24	S	Adam in Eva	
25	N	Božič	☾
26	P	Štefan	
27	T	Janez ap. - Fabiola	
28	S	Nedolžni otroci, mučenci	
29	Č	Tomaž Becket - David	
30	P	Ruggero	
31	S	Silvester	

LETO 1994

Leto 1994 je navadno leto, ima 365 dni, začne in konča v soboto. Februar ima 28 dni.

- 22 Cerkevno leto začne s prvo nedeljo 28. novembra 1993 in traja do prve adventne nedelje, 27. novembra 1994.

Letni časi:

Pomlad: 21. marca. Sonce stopi v znamenje Ovna ob 06.00 uri.

Pomladni ekvinokcij. Začne pomlad.

Poletje: 23. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 20.00 uri.

Poletni solsticij. Začne poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehnice ob 13.00 uri.

Jesenski ekvinokcij. Začne jesen.

Zima: 22. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 11.00 uri.

Zimski solsticij. Začne zima.

Na "poletni čas" (kazalce na uri premaknemo eno uro naprej) stopimo v noči pred zadnjo nedeljo v marcu (27. marca), na "sončni čas" pa se vrnemo v noči na predzadnjo nedeljo v septembru (25. septembra), ko premaknemo kazalce za eno uro nazaj.

Premakljivi prazniki v novem letu:

Pepelnica: 16. februarja; Prva kvatrna nedelja: 27. februarja; Velika noč: 3. aprila; Majenca: 22. maja; Druga kvatrna nedelja: 29. maja; Presveta Trojica: 29. maja; Presveto Telo: 5. junija; Tretja kvatrna nedelja: 25. septembra; Prva adventna nedelja: 27. novembra; Četrta kvatrna nedelja: 18. decembra.

Leto 1994 je pod planetom Jupiter, ki se nam kaže, poleg planeta Venere, najbolj jasen in svetel. Njega luč je zelo živa, posebno v polnočnih urah, ko stoji soncu nasproti. Jupiter je 773 milijonov kilometrov daleč od Sonca, petkrat več kot naša Zemlja in je 1414 krat večji od Zemlje. Iz njega bi se naredilo 1264 zvezd, velikih kot Zemlja. Ker je tako daleč od Sonca, porabi Jupiter za pot okoli Sonca 4333 dni, skoraj 12 let. Na Jupitru je leto skoraj 12-krat daljše kot pri nas. Okoli sebe pa se Jupiter zasuče v 10 urah, zato so na njem kratki dnevi. Z Jupitrom se vrtijo štiri lune.

Jupitrova leta so navadno kar dobra in rodovitna, bolj mokra kot suha. Zima je huda, pomlad pa pride pozno, zato vse dozoreva pozno. Tudi žetev se večkrat zakasni za tri tedne.

Pomlad bo do maja mokra in mrzla; od 10. do 18. maja kar topla in prijetna, potem, do konca meseca, mokra in mrzla.

Poletje bo v začetku mokro in mrzlo; na sredi pa dobro; veliko bo neviht, proti koncu pa bo toplo, vroče.

Jesen bo od začetka do konca zelo deževna. Zima bo imela le malo zelo mrzlih dni, pa veliko snega. Proti koncu ne bo snega, od časa do časa pa bojo razsajali silni vetrovi.

23

Leto 1994 je posvečeno družini.

To posvetitev so napravili Združeni narodi (ONU) in Papeški svet za družino (Pontificio Consiglio per la Famiglia).

Mati Teresa iz Kalkute pravi: "Bi želela priporočiti, da bi se spet vpejala v družino molitev. Družina, ki skupaj moli, ostane skupaj zbrana. Sad molitve je vera, sad vere je ljubezen, in sad ljubezni je medsebojno zaupanje in pomaganje."

Drugi Vatikanski cerkveni zbor imenuje družino: "Domača Cerkev", "Domače svetišče".

Družina mora ostati združena, da postane zgled za Združeno Evropo in za Združeno Italijo. Zato morajo sodelovati tako pastoralno cerkveno delo kot tudi politično vladno delo.

Če človek pri rojstvu in rasti potrebuje ne samo telesno naročje, ampak tudi duhovno (ljubezen staršev), potrebuje tudi "socialno naročje", ki ga ustvarijo vse tiste komponente (stanovanje, delo, vzgojna in šolska pomoč, zdravstvo, fiskalni popusti, itd.), ki so potrebne, da se mirno in primerno razvije vsako človeško življenje.

LJUDSKA MODROST

ZDRAVJE

Buj lahkò je zdravje varvati ku ga spet zadobiti. Vseglah je brez številu judi, katerim zdravje nie nič mar, dokjer ga imajo; iščejo pa ga z velikimi stroški in težkimi bolečinami, kar ga napravijo. Za puno boliezni je človek sam kriv; kriv pa tudi svoje prerane smarti. Človek nie dau sam sebi svojega življenja, tudi na smie sam sebi si ga jemati al pa krajšati; dužnuost ima, da ohranja svoje življenje zdravo, da lahkò izpolnjuje dužnuost svojega stanù; takuo tudi ima dužnuost, da nuca vse tiste zdravila, ki mu pomagajo ohraniti zdravje in si podujšati življenje. 25

PIJAČA

Parva in narbuj zdrava pijača je voda. Biti muora pa čista, brez okusa in duha. Narbuojša pitna voda je tista, ki teče iz studenca, zatuo ki niema škodljivih snovi v sebi. Manj varna je voda iz šterma, vodnjaka, tista, ki teče od kore ali po potokih. Voda v mlakah je zdravju zelo škodljiva. Kadà je trieba piti, sama žeja nam povie. Premarzla voda škoduje, posebno če jo vroč, zagriet

piješ al pa na vroče jedila; treba je no malo počakat. Piti vodo, kar jemò, stor dobrò samuo, kar jemò suhe jedila, če ne pijemo ni-mar, kar končamo jesti. Narbuj koristno je piti vodo zjutra pred fruoštikam, po kosilu in po večerji.

Če se potiš in si zagriet, je zelo nevarno, če se napiješ vode, posebno premarzle. Pried ku začneš piti, daj se počas ohladiti, daj se umiti rokè za pestmi in sencè, izplakni usta in potlè počas pij. Kulku judi je umarło zavojò jetike in drugih boliezni, zatuo ki so se zagrieti napili marzle vode. Tudi kar pijemò vodo, muormo imieti miero. Na pij puno, ampak po malo. Voda je narbujš in narbuj dobar kup mečilo.

Če greš težkuo na svojo potrebo, daj popit zvečer, pried ku greš spat, in zjutra, kar ustaneš, na taščè, glaž marzle vode in vič krat na dan po adnè usta in prepriču se boš. Druge mečila so riedko kadà neškodljive.

Tudi starim judem je voda zdravilo, kier jim poživì krvni obtok. Vodopivci so navadno živahni, ročni in močni judje.

26

VINO

Vino razveseljuje človeka, ga no malo ogreje in poživi, mu pospeši prebavo; samuo pa, če ga uživa v pravi mieri. Samega vina, posebno močnega, ne pij! Vino niema redilnih snovi, zatuo ne daje moči. Človek ga pogreša brez škode. Če je vino miešano z vodo, na škoduje.

Nie pametno dajati tudi dobrega in zdravega vina otrokam in mladencem, ki so puni življenja; rajši naj si pregorkò kri ohladè z marzlo vodo.

Tudi nie pametno dati vina tistim, ki so slabih živcu, ki so nervozni in hude karvè. Zelo škoduje, če pijemo vino, kar smo jezni, žalostni, ustrašeni, al pa kar nas kajšna rieč pretrese. Škodljivo je tudi piti vino v vsieh vročinskih boliezni. Glaž dobrega vina je dobrò dati tistim, ki so skor popunoma oslabieli, in tistim, katerih boliezni se rodè iz slabuosti. Pametno je pa pried vprašat miediha. Takuo vajà tudi za pivo (biero), ki je lahkò nevarno, če je žej pok-

varjeno. Redilne moči pivo ima prū malo. Kduor puno piva pije, postane debeu, nabiera v se maščobo.

ŽGANJE

Žganje v mali mieri je zdravilo. Če se prehladiš želodec, no malo brinjevca ali slivovke ti stor dobrò. Glažic domačega, zdravega žganja dielovnemu človeku nared dobrò, kier ga ugreje, da lažè diela, pa prave moči mu ne da. Muoč, ki jo po žganju začuti v sebhè, hitro končà, kakor se žganje hitro razkadi, in potem se čuti še slabši ku pried.

Muoč in gorkuota iz žganja al pa iz druge alkoholične pijače je podobna plamenu: če se vžge snop slame, se ries pokaže liep in svetli plamen, hitro pa ugasne. Kar je pri zapeljivi pijači narbuj nevarno, je, da se je človek prehitro navadi, da sam na vie, kadà in kakuo rata pijanac, in potlè se ga lotijo vse tiste posledice, ki jih napravi pijanost.

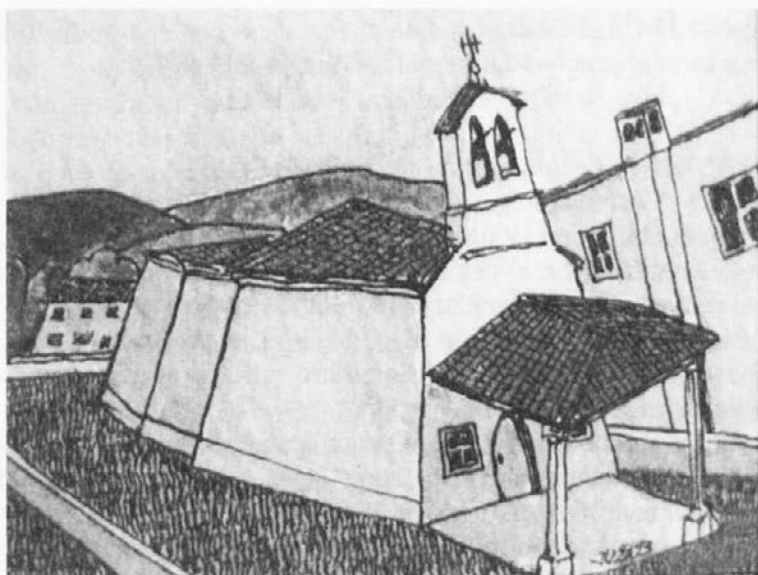
Sveti Auguštín (353-430 po Kr.) piše:

“Pijanost je mati vsieh pregrieh, paržigalnik vsieh hudobnosti, zmešnjava možganu, izguba pameti, huda ura jezika, nevihta za vse življenje, potuop čistosti, izguba cajta, prostovoljna neumnost, škodljiva omamitev, motienje, podkop lepega obnašanja, ostudnost življenja, pregnatev sposobnosti, poguba duše.

Pijanac je ubijalec in razbuojnik svoje ženè, tat svojih otuok, zapravljlivec prijetnega blagà, malovriedan gaspodar, nemieran in nepokojen sosed, preperljiv tovariš, zdivjan človek, uničevalec svoje božje podobe, morilec svojega življenja, zavaržena stvar, gnusoba poštenih judi.

Pijanac je vse, kar bi na smeui biti. Kar je striezu, ga grize in pečè viest, zatuo spet v drugi pijanost išče olajšanje.

O SIROMAK, BUOG SE TE USMILI!”

Sv. Jernej (Barnas)

NAŠA PRETEKLOST

Trinlover
Koledar

Sv. Kvirin (Špeter)

92 PRIDIG V BOHORIČICI IZ KANALSKE DOLINE

MARIO GARIUP

Ko sem pred kratkim obiskal župnika Stefana Battigellija v 31
Dipalji vesi, stari slovenski fari Kanalske doline, ki je že skoraj
povsem pofurlanjena, sem v župnijskem arhivu odkril kup starih,
orumenelih in slabo zvezanih papirjev.

Ko sem ga odprl, sem z veseljem odkril, da so bile na listih pridi-
ge v ziljskem narečju.

Gre za 92 pridig, zapisanih v bohoričici, torej pisavi, ki so jo v 16.
stoletju uvedli protestantski pisci (Trubar, Krelj, Bohorič) in ki se
je uporabljala vse do 40. let 19. stoletja, ko jo je zamenjala še da-
nes veljavna gajica. V rokah sem torej imel mogoče celo največji
fond zapisov v koroškem narečju Kanalske doline, ki so še dobro
ohranjeni.

Slovensko ziljsko narečje se v slovenskih vaseh Kanalske doline
govori vse od 6. stoletja po Kr. in se je seveda v teku časa razvija-
lo in spreminjalo; zato je toliko bolj nerazumljivo, da skušajo do-
ločeni nacionalizmi zanikati prisotnost slovenske kulture v dolini
in uporabljajo zanjo izraz "windisch".

Tudi zato ponujam to malo odkritje vsem, ki se zanimajo za zgo-
dovino Kanalske doline.

Uvodno pojasnilo

Pridige so zapisane v glavnem na listih bele barve in na nekaterih svetlomodrih listih v formatu približno 20x25cm. Skoraj vsem so skupne nekatere značilnosti:

1) - Označena je priložnost (nedelja ali praznik), župnija in leto pridigovanja. Na robu pa so pripisani kraji in datumi, ko je avtor pridigo ponovil. Takrat je bilo pridigovanje zahtevno delo in zato so tudi najuglednejši pridigarji svoje pridige ponavljali v drugih krajih in v določenih časovnih razmikih.

- 32 a) Priložnosti, za katere so bile pridige napisane, so naslednje:
2. adventna nedelja (pridiga šte. 4), 3. nedelja v Adventu (p. šte. 27), Sledna Adventna nedelja (p. šte. 38), Rojstvo Jezusa Kristusa (p. šte. 39), Praznik sv. Štefana (p. šte. 9, 18, 71, 77, 92), God sladkega Imena Jezusa Kristusa (p. šte. 19, 67, 90), Novo leto ali Obrežanje Jezusa Kristusa (p. šte. 21, 54, 62, 66, 90), Sveti 3. Kralji (p. šte. 12, 20, 83), God sladkega Imena Jezusa Kristusa, ali na drugo nedeljo po sv. 3. Kraljih (p. šte. 76), 3. Nedelja po sv. 3. Kraljev (p. šte. 63), 3. Nedelja po sv. 3. Kraljev ali na God Spreobrnjenja sv. Pavla (p. šte. 65), 5. Nedelja po sv. 3. Kraljev (p. šte. 64), Svečnica (p. šte. 15, 22, 79, 89, 92), Praznik sv. Jožefa (p. šte. 24, 61), 3. nedelja v Postu (p. šte. 28), 5. nedelja v Postu (p. šte. 25), Velik petek (p. šte. 82, 90), Velikanoč (p. šte. 91), Velikonočni ponedeljek (p. šte. 7, 51, 60, 72), 1. Nedelja po Velikinoči (p. šte. 55), 2. Nedelja po Velikinoči (p. šte. 56), Vnebohod (p. šte. 8), Binkoštna Nedelja (p. šte. 34), Praznik Sv. Trojice ali na 1. Nedeljo po Binkošti (p. šte. 17, 52, 73), Rosenkranjska nedelja ali 1. nedelja po Binkošti (p. šte. 84), 2. Nedelja po Binkošti (p. šte. 50), 3. Nedelja po Binkošti (p. šte. 44), 5. Nedelja po Binkošti (p. šte. 41), 8. Nedelja po Binkošti (p. šte. 40), 9. Nedelja po Binkošti (p. šte. 45), 12. Nedelja po Binkošti (p. šte. 36), 16. Nedelja po Binkošti ali na god Sv. Lamberta (p. šte. 86), 18. Nedelja po Binkošti (p. šte. 49), 20.

Nedelja po Binkoštih (p. štev. 46), 22. Nedelja po Binkoštih, ali na god Apostoloma Simona in Juda Tadeja (p. štev. 85), 24. Nedelja po Binkoštih ali 4. po Sv. 3 Kraljev (p. štev. 53), 25. nedelja po Binkoštih (p. štev. 26), Praznik svetih Apostolov Petra in Paula (p. štev. 23, 78, 87), Vsi svetniki (p. štev. 3, 11, 47), Spomin vernih duš (p. štev. 16, 68, 74, 90), Praznik Čistega Spočetja Device Marije (p. štev. 1, 6, 58), Praznik Čistega Spočetja Device Marije ali Imenica (p. štev. 92), Spočetje Device Marije in Sv. Miklavž (p. štev. 33), Rojstvo Device Marie (p. štev. 35), Dan Marijinega imena (p. štev. 32), Oznanjenje Device Marije (p. štev. 14, 70, 80, 81), Mala Gospodnica (p. štev. 57), Velika Gospodnica (p. štev. 13, 88), Vnebovzetje Device Marije (p. štev. 59), Počeščenje Device Marije (p. štev. 5), Letno žegnanje vseh cerkva (p. štev. 2, 10, 48, 75), Per Perložnosti Stiriae (p. štev. 30), Ebehtnica (p. štev. 31), Angelci varuhi (p. štev. 37), Praznik Sv. Jurija (p. štev. 43), Praznik Sv. Mihaela Arhangela (p. štev. 69), Zahvalna Nedelja (p. štev. 90), Od veselja ino žalosti (p. štev. 90), Krščanski nauk 6 (štev. 29), 10 (štev. 42).

33

b) Leto nastanka: prva pridiga je bila napisana 8.12.1804, 5 jih je bilo napisanih leta 1836 (Marija na Zilji, Celovec v mesecu marcu), 9 leta 1837 (Marija na Zilji), 8 leta 1838 (?), 37 jih je iz leta 1839 (Kotmara ves, Rožek), 11 iz leta 1840 (Rožek, Kotmara ves), 1 je bila napisana leta 1841 (?), 10 jih je iz leta 1842 (Radiše), 2 iz leta 1843 (?), 3 iz leta 1845 (?), 1 iz leta 1850 (Dipalja ves), 1 pa še iz leta 1879 (Žabnice).

c) Avtorji: prvo pridigo je verjetno napisal prvi župnik v Dipalji vesi, Urban Trippe, ki je župnikoval od maja 1769 do decembra 1805. Naslednjih 88 je izpod peresa Adama Kandolpha, ki je bil župnik v Dipalji vesi od 16.11.1848 do 26.1.1882. Pisati jih je začel leto dni po svojem mašniškem posvečenju 1.8.1835. Iz šematizmov Krške nadškofije lahko razberemo, kje in kdaj je Kandolph služboval, in ker je na skoraj vseh pridigah zabeleženo, kje in kdaj so bile sestavljene in pridigane, mu avtorstvo lahko z gotovostjo pripišemo.

2) - Zabeležena je tematika pridige, kot tudi odlomki iz Stare in Nove zaveze, ki so povzeti iz nemških pridigarških priročnikov in za vernike prestavljeni v ziljsko narečje.

3) - Sledi samo besedilo pridige, ki obsega uvod (Uvod, Napelvanje), jedro v enem ali dveh delih (Raslaganje, 1. del - 2. del; I. - II.) in sklep (Sklep, Sklepanje).

34

Prdige na ltr. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Bralcem na tem mestu ponujam prvo pridigo in nekaj zanimivosti iz 92. rokopisa.

Pojasnila za branje

V bohoričici je glas **s** zabeležen **ſ**, glas **š** = **ſh**, glas **z** = **s**, glas **ž** = **sh**, glas **c** = **z** in glas **č** = **zh**.

V pridigah župnika Kandolpha so številne variante, ki njegov zapis razlikujejo od klasične bohoričice in ki jih tu naštevam:

ae = **e** (Galilaei-Galilei; praed-pred), **ch** = **h** (boſchjach-božjah; obľubach-obiubah), **ch** = **k** (tach-tak; njech-njeh), **ch** = **č** (Zheſchena-Češčena; Kerſchanska-Kerščanska), **cʰ** = **h**, **dʰ** = **z** (odſnanenje-oznanenje), **ei** = **a** (neiſchva-našva; ſiedeſch-siedaž), **ſ** = **s** (ſpomin-spomin; miſenzi-misenci), **ſ** = **š** (troſtliue-troſtlive; nebeſku-nebešku), **ſ** = **s**, **ſ** = **z** (praſnik-praznik; ſarozhena-zaročena), **ſch** = **š** (Naſcha-Naša; ſchliſchova-ſlišova), **ſch** = **ž** (ſchegnana-žegnana; boſchjo-božjo), **ſs** = **s** (teleſi-telesi), **ſzh** = **č** (ſzhemu-čemu), **ho** = **g**, **ji** = **i** (jime-ime; jimenuje-imenuje), **ʿs** = **z** (perkaʿsal-perkazal; raʿſveʿsano-razvezano), **sʰ** = **s** (sʰſtabo - s tabo), **s** = **z** (ſemľenski= zemľenski; ſamore-zamore), **sch** = **š** (sche-še), **sch** = **ž** (ſchenami-ženami), **tz** = **c** (Diuitze-Device), **tz** = **č** (temutz-temuč), **tzh** = **č** (retzhi-reči; motzhjo-močjo), **v** = **f** (volk-folk), **z** = **c** (zirkou-cerkev; Angelza-Angelca), **zh** = **č** (zhistega-čistega; ſarozhena-zaročena).

35

1. stran

Predga na Praznik čistega Spočetja Diuice Marije. 1804.

Češčana si ti gnade polna: Gospud je s'tabo, žegnana si ti med ženami. Luc. 1. Cap. 28 v.

Naša mati, ta S. kerščanska katolška cirkou nam dons te spomin te S. Diuice Marije prid postavi, inu oče, da jo mi usi u našah molituah častimo.

U šestam misenci je Bug Angelca Gabriela, pravi tu S. Pismu, u anu mestu Galilei katiromu je ime Nacareth posvou, k'enej Diuici, kira je

pa še z anim možam z'imenam ložef iz hiše Dauida, zaročana bila, nje ime je pa bu Maria. Sama, kader der mole je ona u hiši sadeva, inu velku reči pred sabo k'devu mela, keni zamerкова, da je h'to k'njei stopiu. Kader je ona pak te uesiele besiede od Angelca šlišoua: Češčana si ti Maria gnade polna, Gospud je stabo, inu žegnana si ti med ženami, se je močno ostrašuva čries te pogled eniga naznana u njegovej hiši, pa še bolj se je ona ustrašuva črjes te pridnešane besjede tega Angelca inu vedova, kaj te besjede pomenijo, inu je misliva, čemu te Angelc njo to žegnano med ženami imenuje. Ta Angelc pok je pomerkou, da se ta Diuica boji, je njei te troštljiue besiede rekou: keni boj se Marija, ti si gnado našva per Bogu, merkaj taj, kar tebe jes povim: Ti boš spočela u tuoimu telesi, inu ana Sina rodila, tomu daj to ime Jezus, te bo na močjo inu modrusti use druge otrokje tak človekou pretrosou, inu bo te Sin božji imenuan, inu Gospud Bug bo njomu dau te sjedeš njegouega Očeta

2. stran

- 36 Daiuda, on bo brez konca do uekoma črjes Israel kraluou, inu nja krallestou se ne bo nikoli ersderva. Te izralitarski folk je še prac (?) is tak božjah oblubah uedou, katire si njemu Praerokj odznanuali, da bo an Zueličar peršou, inu za te poerban grih inu tude za ta druji temu (?) usegamagočnomu Bogu zadasto (?) sturil, inu se bo pomujou use lidi skus te božje nauk saelic nani storiti; njegovega krallestva pa ne bo konca.

Andaehtliui tu od lezuša interpostaulani krallestvu keni bu anu semlenskij, temutc anu nebešku krallestvu; lezus je sam rekou, moi krallestvu keni od ta sueta.

Praemišluite Andaeht'nar ta uečna božja gnada je skus odnanenje tega Angelca Gabriela Marie od Boga potalana buva: Ti boš ana sina rodila, inu ležasa imenuava, katiri se Zueličar cala sueta bo. Maria je mater gratova brez usega ta, da bi kaj na njegouei nadoužnosti zgubiva, bolj ano škodo terpela. Vero, ponižnost, inu hualežnojt je ona Bogu a'usah rečih dati sebe navajona bila, inu kader je ona to božjo uolo spoznava, taka tude ni ueč Angelca čeries tu odznanenje barava, da je njei ta skriunost nezastopliua bila, taka je uender tu praevišenje mela, da božja usegamočnost ueč zamore, kaker ta suabust te'm lidi, inu njei pomot sapopasti; Bug mu menu zapuvedati; je ona rekla: jes sim nja dekla, jes sim njemu pokorščeno doužna; snidi se po njegouei

uolo, inn kar si ti mena povedau, inu čries tu je njo angel zapustou.
Andecht! Kaku uelka, inu močna je mogva ta nadoužnost Marie biti,
da se je tega oznanenja od Buga uridna storila

3. stran

Božja Sina roditi. Glih ta tude nam to urečošelnost da brumni ime bogaboječni žiueti, Bug da sačemu, katiri jo mu šuži ueče gnade; kader boma tu brumni žiulenje Marie u čednosti p. prou k'serci uzeli, inu te tugende glih taku stanuitno, inu brez usega memranja dopounili, kaker ta praečistna Diuica Maria, inu mater božja, taku bomo tude prau Mario častili, jes bom dons uam ersvošau, kaku mi žiueti, inu sakai ma naši žiulenje ta glih taku ušafani biti, kakor tu od Mariae, bo-dita perpraulani.

Tu žiuljenje tega čloueka na tomu suitu je kratki, taku more sakji za huni suit kai zašuženja uriednega storiti, al oče sueličan biti, inu stim suolanam tu obličje božje ogledati. Gleima na tu S. Schiuljenje naše božje diuice Marie, inu vučimo mi od nje kaku se mumo zaderžati, inu žiueti al očmo anwart tu uečne sch sueličanje doseči. Ona je smeram doma buva, davova, žebrava, inu Bogu šušova; nikoli je njei u misli peršva ta druje souražiti, preganjati, nikoli je ona koga besiedami bol'sdanji eržalova, temuč sačemu rada pomagova, inu lubuva. O kai zane imenitne čednosti je ona med tam drujam diuicam pried meva, čistost, ponižnost, ano orečo uero, andoht u božjei šušvi, zaupenje na to lubezen tega nabešhega očeta, podajenje u božjo uolo, Lubizen, stanuitnost u terpenje inu poterpležiuost u usah rinah je ona čries use druje reči lubuovva, inu per sakjei pervošnosti dopounuva.

37

4. stran

Al bomo mi kar taku, kaker ta čista Diuica Maria žiueli, al bo naši žiuljenje kar taku ušafani, taku taku smo mi grišniki, skus te grih pa mi suoražniki božje gratami. Te kralovi Prerok David je Boga usole bo anam griši prosiu: Oberní tuoje obličje pole od mojah grišou. We. 50-11. Taku tude te Izveličar te lude, katiri na nja kenisi verjeli, temuč le grišlili, otrokje tega hudiča, ta je nja feinde imenuje loh 8-44, Rom. 1-18. Kader mi skus grih Bogu eržalimo kaku je potle magočni Diuici Marie dopasti. Ti načistni prau te apostel Paulus u pismi na Corintarje, ti načistni si božji souraženok, inu ne boji božji kralestvu

posedli, inu u pismu na Efežarje reče on: Vi mate uedeti inu zastopiti, da obeden coternik, al načisnik erbšono u Xtušovem imenu u božjem kralstvu ma. 2 Titi, katiri obeno poterpležiuost u terplenjah maji, si tu-de souražnikj božji, zakai, oni keni praenosijo te rine, inu terpenje ra-dovolno, katire je Bug nijm posvou, kaku boje toi mogli Marie dopasti, katira še s'ano besiedo keni čries suoje terpenje tošova.

3 Ti ofastni, si tude souražniki božji, inu si, kaku te S. Duh božji te uste tega modrega moža sirah reče Sir 10-7 Bogu inu človeka ona gnuso-ba. Tiusi knu boji Marii dopadli, taku dungo, da se knu pobužejo, inu te grišne nauade suoražiji; Maria je Boga u'usak rečioh ponšna buva, inu suvol njegouei ponižnosti je ona gnado per Bogu neišla.

Od božje matere se bere, da je stava per lezušovam križu ona je me-va yo nav močnejši posmilenje s'Xtusam, katirega je vedoba taku ter-peti, inu umreti, s'katiram ured je tude

5. stran

38

želiva umreti. Vunder kaker je oča nabeški suoiga božiega sina. Sin božji pak sum sebe korofrou za odrišenje cielega sueta; taku je tude mati božja teistega suoiga edinega, inu narlubeiša sina nabeškemu očetu popouni korofrova za odpuščanje u sach grihou, inu za zueličenje sah lidi. Per Bogu posebna uelku vela ana stanovitna poterpležiuostn terpenji, inu Maria sašuži to narvečo čest pred Bugam, inu pred ludmi; ona je per lezušovam križi te narueče težave na duši, inu na serci prestava, satega dali je ona tude on takje uceke časti uridna storuva. Mi smo pa tude doužni božjei ano posebno čast skazati; zakaj, ona je use suoje težave inu britkusti tude za nas horofrava. Riesen je, da naši odrišenje uso suojo dragust ma od bres končne uriednosti Sina božjega; pa vender je Maria u'dopperrišenje teistiga odrišenja med usimi stuarmi te narveči diu mela, inu k'dopounenje tega odrišenja je mater božja Maria narueč pomagova. Ta cirkouni oča S. Bernardus reče. Maria ta kralova Diuica je ta Pot, skus katiri je naš zueličar peršou. Maria je pouhena stim naidražjei šam darmi, polek šana stim čednosami, povišani čries use stuari, kakor ana kralirca ne-bes inu zemle; nje suetust je niži, kaker usak angelcou, inu suetnikou.

Da bi li per Diuici Marii inč drujega ne bu časti uriednega, taku ta sa-mu tu njo naruečega češčenja uridno, da je ona na ano tako prečud-no, inu častlivo višo resnično postava mati samega Boga, mati

6. stran

našega Odrešenika. O kai so lete zane visokje uriednosti, kai zane ušeučne, prevelke uisokusti. Maria keni ko sa našo sueličenje uelku storiva, temuč nam tude sa gospudam Bogom narueč pomaga zueličenje; ona je ta narveča pomačnica u telesnah, inu u dušnah potribah, mi mamu na njei su no besiedo ano nardobrutlinejši mater. Pategu deli se tude nam spodobi, da ni Mario Źž je jo S. Ioanas koruseu inu skos nou. Sa očmu tai pomujati, da mi našo praelubeznivo mater nikoli eržalimo, se očemu tude pomujati griha zuestu se uaruati, zakai sam grih je tu, kar Boga ersdraži, inu kar tude Mario eržali griehje so, kaker ane praeoistre sable, pravi an cirkouni aučenik, katiri tu serce matere božje praepehnijo.

Pudni otroci suojei materi usolečest inu pokorščeno skažejo. Kdu se bo med nami znašou, katiri bi Mario uečiovarti na častiu molitue, duhouni petje, poste inu druje doredile; mi se pa tude mamu pomujati bje česa per drujah lidi pouečati. Mi pak Diuici marii pokorščeno skažamo kader mi božje zapuvedi, te zapuvedi naše katolške cierkle, inu našah prid postaulanah dopounemo. Ana mater s'dopadenjam vidi inu kor uzeme, kader otroci lopu po njei exempelnah hodijo inu živijo. Suetniki pričuje S. Auguštín se resnitčnu od teistah naruridneiši častijo, katiri po njeih lipah exempelnah suojo žiulenje roinjai.

39

Enei materi tude dopade, kador otroci tude na njo terdno zaupejo. Obderžimo mi toi lubi Xtiani! usele anu

7. stran

močnu zaupenje na našo božjo matero Mario; ona zamore, ona radovolno oče nam pomagati. Ta je, uči S. Pernhard, skus katire prošnje ma od Buga dočakati grišnik odpusčanje, jetnik rišenje, bounik zdrauje, te zauoostni odžaljenje, te prauični povešanje, inu stanuvitnost u božjei gnadi.

Praunu tega mormo skerbliui se uaruati, da naša bodosnost tudi božjei materi s'časam iz nemarnosti pomenkenje ne terpi. An mladenč je skus an čas ano posebno pobožnost mou k'Diuici Marii; po tem pak je on ad te pobožnosti čisti henjou. On je pak anwart u ano nasrečno, inu u neuarnost te smerti peršou. Tuta je on začeu k'Marii zdihujati, rekoč: O Maria! skazi se, da si moja mater. Na tu je on morou od Marie le te besiede slišati: Kader bi se ti pruti mene ska-

zov kaker an otrok, taku bi se jas tude pruti tabe skazova kaker ana mati. Obderžimo mi tai zuesto stanuvitnost u'pobožnsti pruti S. Diuici Marii. Nje spomin, čest, inu hualenje, kaker opomene S. Pernhard, nema henjati od našega serca, nema henjati od našah ust.

Polei tai name o lubezniva moja mati Maria! jes se postopim tebe taku jimenuati po volo inu po naredbi tuoiga božjega Sina, od katira si ti nam kaker ana mati buva dodelena; al se jes ke nisim prou stanuitno kaker an otrok pruti tabe soderžou, taku vendar ne opusti pruti mena skazati kaker ena mati. Mene prosim, ne suleri da kenisim tabe dosihman prau uridni častiu, da kenosim tuojo čest per tak drujah lidi pouečou kou, jes očam

8. stran

40

pa tu na prite s' kerbi uzeti. Sranu tega pa terdno zaupam, da boš usole mene usole kaker tuoiga atročiča obuarnova, tude u smertnei uro. O kaku tešku inu navarnu bi mine bu bres tabe umreti; ja k'tu bi mogou iz te žlinje navarnosti rišen biti, kader bi lezus suoimu nebeškemu očetu kna perkašou suoje za naši deli prejete S. rane. Ti tai o porodnica tega žiulenja, ti moja pomočnica, ostani useli u žiu-lenji, inu u smerti moja mati, inu u žeinjei smertnei uro mojo dušo milostliui hor uzemi. Amen.

Nekatere zanimivosti iz 92. rokopisa.

1) - Oĵnutik - Pridige sa prasnik Ĵ. Shtefana - Sapopadik. ("Srezhen zhlovek, kateri ĴkuĴhnjavo preterpi, sakaj kader bo iĴkuĴhen, bo prijel krono shivlenja, katero ji Bog tajiĴti obljubil, kateri njega ljubijo." lak.1, 12). Napelvanje, I del, II del (1, 2, 3, 4, 5), Sklepanje.

2) - Na prasnik Marije D. zhiĴtiga Ĵpozhetja Imenize imenoane - Od zhiĴtoĴti ino nedolshnoĴti. ("O kako lep je zhiĴt rod v Ĵvoji ĴvetloĴti, sakaj njegovi Ĵpomin je vezhen, ker per Bogu ino per ljudih hvalo ima". Mod. 4, 1). Uvod, I, II, I. (a, b, c, d), II, Sklep.

3) - Na Svezhnizo. ("GoĴpod, sdaj ispuĴtijh Ĵvojga hlapza v miru, ker Ĵo moje ozhi videle tvojo isvelizhanje". Luk. 2, 30). Napelvanje, Raslaganje, Sklepanje.

4) - Epistola Ficini: medicina corpus, muljica spiritum, theologia animam sanat.

- Per varios casus, per tot discrimina rerum
tandem bona causa triumphabit.

- Sin! Ji grešil? vezh ne grešhi, ampak tudi sa odpuščenje prejšnjih grehov proži. (Sirah. 21, 1).

- Ne puštimo zhaša boshje milosti bres' pokore pretezhi, ker potlej ne bo vsmiljenja. (Sveti Avguština).

- Gošpod je moja pomozh: koga še bom bal? (Rj. 26.1).

- Kdorkolj me bo šposnal prizho ljudi, tiga bom tudi jes šposnal prizho svojiga Ozheta; kateri pa me bo prizho ljudi satajil, tiga bom tudi jes satajil prizho svojiga Ozheta, kateri je v nebejih. ...

- Nadloga in bridkošt zhaka dušho šleherniga zhloveka, kateri hudo dela. (Rim 2, 9).

Sledijo citati iz Vergila ("Felix, qui potuit rerum cognoscere causas"), Ovida, Lukreca, Horaca ("O navis, referent in mare te novi fluctus! O quid agis! Fortiter occupa portum"), Sv. Avgušтина, Sv. Hieronima, Tridentinskega koncila, Sv. Hrizostoma ("Facilius est, solem extingui, quam Dei ecclesiam deleri aut deficere. Nil fortius Christi ecclesia: Ji quis eam oppugnare proponit vires atterat nece se est. O te diabolium miserimum! Ecclesiam te putas convellere posse"), iz koncilov v Nikeji in Kartagini, iz Cicerona, Aristotela, Tertulijana.

- "V desheli, ktera je sdaj v Turhki oblašti, še je sazhela naša vera. Od tam je tudi do naš peršvetila luzh keršhanške rešnize. Ker šo pa prebivavzi tištih švetih krajev bili šzhasama vedno nehvaleshni, nišo šposnali neškonzhne dobrote boshjih rešniz, šo še utopili v' velike pregrehe in hudobije, jih je Bog šhtrafal s' nar štrašhnejši šhtrafenga: Vdaril jih je s' tamoto nevednošti. Odvsel jim je luzh švete vere in jo je drugim dal. Še sdaj šo v' neveri, in v' turških smotnjavah, goljufno turhko vero imajo, k'tero je sapeljivez Mahomet uzhil. Le malo je krištjanov med njimi in šhe tištjim še hudo godi, od vših štrani šo saterani in šovrasheni. Tako šhtrafuje Bog tište, kateri sa rešnizo nemarajo".

- "Egiptovška deshela je nar rodovitniši med všimi. Tam ni treba ne njivam gnojiti, ne travnikov potrešat, ampak velika reka, kateri še Nil pravi, še vřako leto ob švojem zhaša po vři desheli raslije in tako semljo s' veliko rodovitnoštjo navda. Al tudi šlepota Turhke vere tam kraluje.

- "Dekliza, zhe ji došedaj po grešhnih štopinjah tajidé hodila, ne odlagaj tudi po štermim poti pokore sa njoj hoditi, sakaj:

V nebeško kraljestvo šta pota le dva:

ti prvi nedolshen po roshzah pelja,
ti drugi pokore je s' ternjam naftlan,
alj k sadnimu trofhta je grejhniku daštev.

O duha, ki perviga enkrat sgubišh,
le škerbi, de drugiga ne samudišh."

- "Nezhišti pogledi šo štrele, ki nedolshnošt ubijejo".

- "Saupaj na Boga, kar še ne boj;
povšod sa te škerbi, on Ozhe tvoj."

- "Klizhite mene v'šili, ino rejhil vaš bom."

- "Bog tajištmu šrezho da,
ki štarejšhe lepo 'ma."

- "Prebrišana glava, pa' pridne roke, so boljšhi blaga, kakor slate go-
re."

- "Všakmu je vbogin pomagat'mogozhe,
zhe le is dobriga šerza prav hozhe."

- "Dobra roka, šerze milo
ima tu, in tam plazhilo."

- "Prebrišana glava veliko velja,
she drashij je ljuba hvaleshnošt šerza."

- "Ozhe nebešhki daruje nam všej,
darujmo tudi njemu hvaleshno šerze."

- "Loshej prejšteješh svesde na nebu, ko dobrote, ki ši jih od Boga
prejel. Premišli, kaj ši dobriga prejel in prejemašh od Ozheta štvarnika,
od Iesuša odrešhenika, od š. Duha pošvezhevavza. Premišli natorne in
zhesnatorne prejete dobrote. Satadelo je David rekel: Hvali Gošpoda,
moja duha, in nikar ne posabi njegovih dobrot."

- "Rija jih ne šné, mol ne konzha; tati jih ne vkradejo, ino šmert nam jih
ne vsame. Vše drugo naš bo minulo, le one nam bojo vezhno oštale."

- "Lize ravno ko roshena zvet obleti."

- "Mi moremo še persadeti, šveto shiveti, ino dušho s'zhednoštmi
lepšhati."

- "Pravizhen oštane, kakor škala v' šredi šhumezhiga morja, ob kateri še
šerditi valovi ubijejo."

.....

"Vsak pasherh mersle vode potrebnim podan, vam bo gotovo Bog
povernil."

K NARAVOSLOVNI DEJAVNOSTI IVANA TRINKA

FRANCO FORNASARO

Uvod

V obsežnem sklopu življenja in dela Ivana Trinka naletimo na sicer obrobno, a vendar dovolj dragoceno plat: na njegov prispevek k znanstvenemu napredku pri naravoslovnih in krajeslovnih dognanjih o dobršnem delu Julijskih Alp in Predalp. Gre pa le za pomemben prispevek, pač v sozvočju z glasom globokega in skrajno pozornega preučevalca okolja, ki ga je spremljal (1).

Tako so še zlasti doline Nadiže in Rezija postale predmet njegovih zapažanj tudi po geomorfološki in botanični plati in mislim, da smem mirne duše trditi, da je tudi monsignor Trinko štel v krog pomembnih furlanskih naravoslovcev z začetka stoletja in da si je z njimi dopisoval: k takemu sklepu navaja tudi kopica bibliografskih navedkov v njegovih spisih (2).

Pričajo pa o tem tudi siceršnji viri: med številnimi je eden še zlasti vzbudil mojo radovednost: gre za rokopis - hranijo ga v občinski knjižnici v Novi Gorici -, ki razkriva dopisovanje med Ivanom Trinkom in Michelejem Gortanijem, poznejšim predstojnikom instituta za geologijo na vseučilišču v Bologni; rokopis je profesor Marijan Breclj predstavil na predavanju v dvorani slovenskega kulturnega društva v Čedadu (Neznani Ivan Trinko, 18.1.1991).

Naravoslovno prizadevanje Ivana Trinka smemo uvrščati v stremljenja z začetka stoletja, ko se je v nekaterih akademskih znanstvenih krogih uveljavila natančna potreba: popis rastlinstva po regijah (še danes so ti sezname uporabni), ki naj dopolni znanstveno razvrstitev rastlinskih vrst in vedenje o geoloških razmerah; v naših krajih naletimo na pojav tako na italijanskih kot tudi na avstroogrskih tleh. Šlo je nemara za "modno" radovednost: pomislimo le na Kugyja in na njegovo večdesetletno iskanje Scabiose (3).

44 Ti popisi rastlinstva so v bistvu sezname, v katerih so botanične vrste, ki uspevajo v danem prostoru, urejene po sistematskih ključih. Poleg imena vrste in avtorja navajajo še druge splošno zanimive podatke: bolj ali manj podroben prostorski obseg obravnavane vrste, njegov višinski razpon, ekološko združbo, opis, ljudska imena, čas cvetenja, bibliografske napotke, ki omogočajo spremljanje najdišč v času.

Dodatna poglavja jemljejo nato pogosto v pretres siceršnjo snov, tako na primer obče podnebne razmere, vrsto kamenin in tal z ozirom na njihov vpliv na rastlinsko odejo (4).

Sicer pa so to podatki, ki utegnejo deloma koristiti tudi opisu prostora, ali nemara kar turistične poti.

Gre skratka za vse popolnejšo in sodobnejšo zbirko podatkov: no, in ravno na ta tok in na to furlansko naravoslovno dediščino se v deželnem merilu na začetku stoletja cepijo temeljni doneski Luigija in Micheleja Gortanija, avtorja dela *Flora friulana* (Furlansko rastlinstvo), ter Olinta Marinellija, pisca zelo pomembnega vodiča.

Gre za osebnosti, ki so si z Ivanom Trinkom zanesljivo izmenjavale mnenja in prišla z njim v stik; menim celo, da smemo v primeru Marinellija, vsaj za določeno obdobje, govoriti o tesnem znanstvenem razmerju, saj drži, kot pač drži, da je ves opis Benečije v omenjenem vodiču izpod peresa Ivana Trinka!

V teh splošnih ocenah ne smemo prezreti, da je začetek 20. stoletja v znanstveno raziskovalnem pogledu prežet s svežimi in

živahnimi prizadevanji tako tostran kot onstran stare italijansko avstrijske meje; značilni pričevalci časa so na primer bili tedaj na Primorskem Carlo de Marchesetti, avtor pomembnega dela *Flora di Trieste e de' suoi dintorni* (Rastlinstvo Trsta in njegove okolice), ki se je postavil tudi s paleontološkimi raziskavami, ter Eduard Pospichal, avtor dela *Flora des oesterreichischen Kuestenlandes* (Rastlinstvo avstrijskega Primorja), čigar zemljepisni obseg je kar precej odstopal od tedanjih upravnih meja avstrijskega Primorja in je segal tudi na nekatera zgodovinska področja Furlanije, Goriške s Trnovskim gozdom in Nanosom vred, tržaškega Krasa ter Istre med izlivoma Raše in Mirne (5).

Prvo od obeh osebnosti je Ivan Trinko zanesljivo cenil in poznal, saj ga je bil Tržačan pritegnil z raziskavami o možnih prazgodovinskih povezavah med Nadižo in Sočo (6).

Prvi zapiski

Ob preučevanju poglavja *La Slavia italiana*, ki ga je Ivan Trinko prispeval k vodiču Guida alle Prealpi giulie Olinta Marinellija, sodim, da smemo mimo nekaterih etnografskih utrinkov, sicer vse-skozi zanimivih (zlasti me je pritegnila omemba cunjarjev, spominjajo me namreč na reške "cundrine", pa tudi "drobne" industrije grabelj v Trčmunu), trditi, da stojimo pred dokaj tehtnim strokovnjakom, ki nikoli ne prezre zemljepisnega, rastlinskega, geološkega in paleontološkega vidika.

Zato pa naletimo ob opisu krajev, vasi in nekaterih življenjskih šeg in navad ljudi v Nadiških dolinah - in gotovo si je tu vodič Touring Club Italiano (Italijanskega turističnega društva) iz leta 1934 marsikaj sposodil (7) - na pomembne doneske k poznavanju rastlinstva na Miji in Matajurju ter po bregovih Nadiže z bogatimi bibliografskimi opombami v več jezikih, na mnoge podrobne opise geomorfološke narave o sestavi kamenin, o njihovi zunanosti, na opise reliefov in jam obravnavanega prostora.

Do izraza prihajata sodelovanje z Marinellijem ter vpliv Gortanija, zlasti ko se izkaže napredek v fitogeografskem nauku, ki se je prav na prevesku stoletja skokovito razvil v samostojno

stroko. Med opombami ne manjka navedb Francesca Musonija, Trinkovega ožjega rojaka in vrstnika.

Čeprav se je zastran politike, kot vemo, Trinko pozneje razšel z Musonijem in Marinellijem, smemo trditi, da so v naravoslovnem pogledu ubirali zelo sorodna pota.

Za sklep

Ponuja se mi priložnost, zato upam, da se bom lahko posvetil branju teh naravoslovnih rokopisov Ivana Trinka, saj gre za delo, ma še nepriobčeno berivo, ter si še zlasti prizadeval osvetliti bibliografsko plat in sled, ki so jo v sodobnih dognanjih zapustili podatki, ki je z njimi postregel Trinko. Že zdaj pa smem - tako menim - trditi, da bi Trinka, tega nenadkriljivega sinu Benečije, morali bolj uveljaviti tudi kot naravoslovca!

BIBLIOGRAFSKI NAPOTKI

- (1) AA.VV. (1974) Ivan Trinko - Arti Grafiche Friulane, Udine.
FERLUGA PETRONIO F. (1984) Ivan Trinko, poeta e scrittore della Slavia Veneta - Università degli studi, Padova.
- (2) TRINKO I. (1980) Beneška Slovenija - Hajdimo v Rezijo! - Ponatis Mohorjeve družbe, spremno besedo in bibliografijo oskrbel M. Breclj, Celje.
TRINCO G. (1912) S.Pietro e la valle del Natisone, Le valli dell'Aborna, del Cosizza e dell'Erbezzo v vodiču Guida del Friuli di Olinto Marinelli, IV, 620 - 688, Udine.
- (3) KUGY G. (1967) Dalla vita di un alpinista - Tamari Editori, Bologna.
- (4) GORTANI L. et M. (1905 - 06) Flora Friulana con speciale riguardo alla Carnia, Udine.
POLDINI L. (1991) Itinerari botanici nel Friuli - Venezia Giulia, Udine.
- (5) POLDINI L. ib.
- (6) MARCHESETTI de C. (1890) Sull'antico corso del fiume Isonzo - Atti, Mus. Civ. di St. Nat., str. 25 - 32, Trieste.
- (7) BERTARELLI L. V. (1934) Guida d'Italia, Venezia Giulia, Milano.

Zahvaljujem se profesorju Renzu FERLUGI za nekatere nasvete.

NAŠ SVET

Trinbov
Koledar

Sv. Doroteja (Petjag)

SKLADATELJ CIRO BLASUTIG

ANTONIO QUALIZZA

Mala beneška deželica je do zdaj rodila številne glasbenike. Nekoč so ti bili predvsem v vrstah duhovnikov in klerikov, danes pa prihajajo vse bolj tudi iz vrst posvetne mladine, ki se šola v Vidmu in zadnje čase tudi na glasbeni šoli v Špetru. 49

Vsem nam gotovo pride prvi na misel msgr. Ivan Trinko, ki je kot profesor v videmskem semenišču zelo skrbel za cerkveno glasbo, jo skušal očistiti poprejšnje teatralnosti in vsega, kar ni bilo v skladu s službo božjo. Sam je tudi skomponiral lepo število skladb za učenke zavoda "Nobili Dimesse" v Vidmu. Nekatere od njih so hoteno ponižne in kratke, druge pa tudi posebne, širše zastavljene, akademske, z uporabo solistov, zbora in orgel. Naj omenimo le zelo zanimivo "Iz globočine". Tudi drugi duhovniki so se hvalevredno ukvarjali z glasbo, a o njih bomo govorili kdaj drugič.

Med glasbeniki, ki še danes delajo in učijo pri nas ali drugod, se bomo tokrat pomudili pri gospodu Ciru Angelu Blasutigu, ki je znan po vsej Italiji in tudi drugod po svetu.

Ciro Blasutig, sin Eugenia in Marije Carlig, se je rodil v mali gorski vasici občine Špeter, v Gorenjem Barnasu 29. novembra 1917. Še majhen se je navduševal nad glasbo, ko je v cerkvi pri službi božji poslušal lepe domače pesmi. Prav tam se je začela njegova prva glasbena šola.

Leta 1928 je vstopil v red servitov (Servi di Maria) in bil leta 1940 posvečen v duhovnika v svetišču Monte Berico pri Vicenzi.

Od leta 1940 do 1943 je na lateranski univerzi v Rimu študiral kanonsko pravo, obenem pa je obiskoval tečaje orgljanja, gregorijanskega petja in nabožne kompozicije pri Papeškem zavodu za nabožno glasbo (1941-1947). Zatem je bil organist in pevovodja v cerkvi Sv. Marcela in Corso v Rimu, potem v Monte Berico, v Benetkah in v Grossetu kot kapelnik stolnice. V tem času je že komponiral lepe solistične in zborovske skladbe, čeprav monodij-ske.

Leta 1950 se je v želji, da pomaga ljudem, pridružil družinski skupnosti duhovnika Zena Saltinija "Nomadelfia", s katero je sodeloval okrog šestnajst let. Zatem, ko je izstopil iz redu servitov, je kot duhovnik služboval v kraju Gainazzo pri Modeni, kjer je bil ravnatelj dobrodelnega zavoda za zapuščeno mladino. To nalogo gospod Blasutig še danes hvalevredno opravlja.

50 Sam sem se z njim seznanil v Follini, ko so ga njegovi predstojniki poslali v naš zavod, da bi študente pripravil za petje pri večji cerkveni slovesnosti. Če smo prej mislili, da znamo peti dovolj dobro, so se nam od tistega dne dalje takorekoč odprla nebesa.

Sodelovanje z gospodom Cirom se je nato nadaljevalo več časa. Učil nas je nabožne in tudi posvetne pesmi in to tako med šolskim letom kot med počitnicami.

Enkrat ali dvakrat na leto smo pripravili tudi gledališke predstave, dramske ali operne. Ob takih priložnostih je pater Ciro skladal take lepe pesmi in melodije, da so nas ganile v srce. Ob nedeljah je včasih orgljal v baziliki Svete Marije. Ko je izvajal preludije in fuge Johanna S. Bacha, so mu roke in prsti tekli po tipkah kot obsedeni.

Med počitnicami se nam je enkrat v visoki planinski vasi Pietralba nad Bocnom pridružil tudi on. Sprehajal se je med smrekami in poslušal veter, ki je hladil ozračje, in vse glasove in barve čudežne narave. Takrat je napisal eno svojih najlepših skladb: "Maria Vergine bella, scala che ascende e guida all'alto cielo" za enoglasni zbor, solista (tenorja) in orgle. Prva izvedba skladbe je bila v našem gledališču in je doživela velik uspeh. Ta skladba je zdaj tudi

posneta na ploščo in kaže vse svoje visoko bogastvo in vrednost. Večkrat nas je tudi učil gregorijansko petje, za kar je bil res strokovnjak, saj je to bilo predmet njegovega študija. Pozneje je tudi sam komponiral nove gregorijanske skladbe.

V mlajših letih je pater Blasutig komponiral bolj tonalne skladbe, ki se z lahkoto vtisnejo v spomin; v zrelejših letih pa se njegovo glasbeno ustvarjanje, povečini nabožno, nagiba bolj v modalni način.

Med njegovimi skladbami naj omenim "Laudes mariales", ki so v knjigi izšle leta 1989 pri založbi "Mater Ecclesiae" v Gainazzu (Modena).

Poglejmo si zdaj поблиže njegovo delo na glasbenem področju. Pri svojem glasbenem izobraževanju v Rimu je sledil trem smerem: v razredu priznanega učitelja Feruccia Vignanellija je izpopolnil orgelsko tehniko; kompozicijo in polifonsko glasbo je študiral pri slavnem skladatelju Liciniu Refice; gregorijansko petje pa pri benediktinskem opatu Gregoriju Suñol. Tako je dosegel diplomu iz orgel kot glavnega predmeta (1941-1945), diplomu iz glasbene polifonske kompozicije (1943-1947), diplomu iz kontrapunkta in fuge (učitelj Cesare Dobici) in diplomu mojstra gregorijanskega petja. Ker je gospod Ciro Blasutig kot duhovnik in človek občutljiv in plemenit, se te njegove človeške značilnosti odražajo tudi v njegovih skladbah, čeprav so skoraj vse enoglasne. Saj je enoglasno petje tudi po mnenju Ivana Trinka prav tako plemenito kot večglasno zborovsko petje, če sledi kompozicijskim zakonom prave umetnosti.

Prva izdaja patra Cira je prišla na dan leta 1957 v Benetkah z naslovom "*Septem laudes Mariales*". V njej je že zaznati začetke novega modalnega stila našega skladatelja, ki želi s posebno melodijo potrditi pomen besedila, ki tudi v glasbeni prestavi ohranja svoj pravi akcent, tudi skozi primerno členitev v stavke.

Pozneje je Ciro Blasutig dal v tisk k založbam "Mater Ecclesiae" in "Tipografia Poliglotta Vaticana" še druga dela: *Salmi, responsori e antifone*; *Rito della Messa*; *Canto dell'Exultet* (L'annuncio pasquale); *Prefazio I: Domeniche "per annum"*; *Laudi alla Vergine Madre* in končno še *Laudes Mariales*.

Knjiga *Salmi, responsori e antifone* vsebuje 32 psalmov in nekatere responsorije in antifone za obredni pogreb. Besedilo je v celoti predstavljeno v glasbo, kar krepi bogastvo in različnost izraza. Glasbeni stil večkrat izhaja iz uporabe molilnega ritma in posebne tehnike. V svojem delu Blasutig uporablja grške tetrakordne lestvice, kot so jih v gregorijanski glasbi uporabljali od tretjega do osmega stoletja. To so dorska, frigijska, lidijska in miksolidijska. Čiro jih ni le do kraja doumel, temveč tudi s pridom uporabljal. Saj jih vsi komponisti poznajo, a to poznavanje se največkrat omeji na besede in ne preide v dejanja.

Velik odmev je doživela objava njegove knjige "*Rito per la Messa*" (Tipografia Poliglotta Vaticana) v nevmatični gregorijanski notni pisavi. Vsi kritiki so se o njej pohvalno izrazili. O novem gregorijanskem stilu Cira Blasutiga so navdušeno govorili tudi na mednarodnem simpoziju o položaju gregorijanskega petja danes na katoliški univerzi v Washingtonu leta 1983. P. Emidio Papinutti je med italijanskimi skladatelji omenjal samo Blasutiga in njegove skladbe.

"*Canto dell'Exultet*" je posebna kompozicija, ki je v gregorijanskem zapisu izšla pri založbi "Tipografia Poliglotta Vaticana". Dnevnik "*Avvenire*" je 12. aprila 1981 zapisal, da gre za "oživitev mysticizma in notranje religioznosti, obenem pa za razširitev bogoslužnih in kulturnih okvirov".

"*Prefazio I: domeniche per annum*" je spet pomembna knjiga v gregorijanski notni sestavi. Tednik "*Settimana*" je 17. aprila 1983 zabeležil, da so to gregorijanske melodije, ki so tehnično neoporečno delo z umetnostjo navdahnjenega mojstra, ki je dosegel odlično usklajenost med gregorijansko melodijo in italijanskim besedilom.

Knjigo "*Laudi alla Vergine madre*" je Blasutig izdal leta 1987 in obsega šest velikih marijanskih antifon in šest marijanskih himn ("*Inni del Comune della Beata V. Maria*"). Na koncu je še himna *Akathistos*, katere besedilo je v prevodu E. Toniola prevzeto iz grške pravoslavne liturgije. Vsako od hvalnic uvaja lepo preludijsko igranje na orgle.

Msgr. Piero Vergari piše: "Himne lahko s pridom uporabimo za

petje pri obredih verskih skupnosti. Gre za obogatitev narodnega repertorija, ki zasluži širše poznavanje. Gospodova Mati naj blagoslovi njegovo delo... za te bisere, ki jih je avtor dodal k svojemu vencu slave.”

Zadnje plemenito delo našega avtorja so “*Laudes mariales*”, ki so z latinskim besedilom izšle leta 1989. To so res mali bleščeči biseri, ki tako kot celotno delo Cira Blasutiga lahko navdajajo s ponosom in častjo naše Nadiške doline.

Mosso (♩ = ♩)

SOLO

I. O vet-ta su-bli-me au-ma-no-jin-tel-let-to: a-bis-so pro-

fon-de-al-le men-ti ce-le-sti. O stel-la che jl so-le pre-cor-ri.

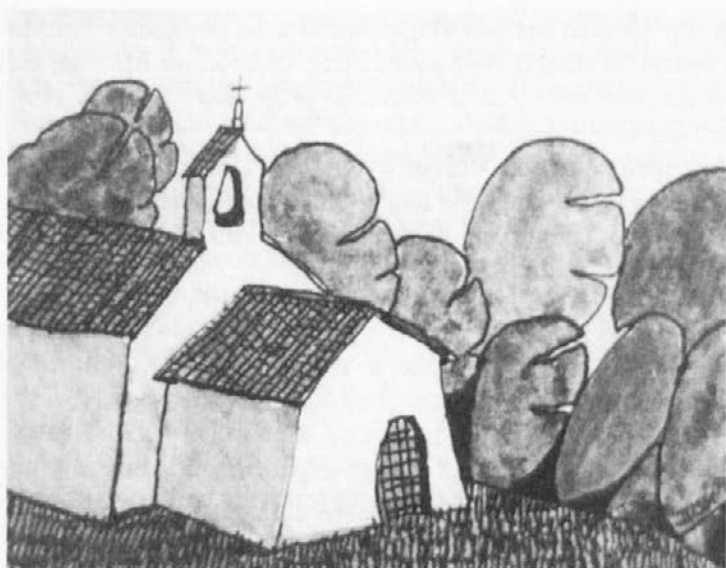
Largo sostenuto

TUTTI

A-ve-o Ver-gi-nis Spo-so! Al-le-lu-ia!

rall.

rall.

Sv. Donat (Laze)

IZ REPERTOARJA LJUDSKE PRIPOVEDOVALKE ILDE CHIABUDINI

RAFFAELLA IUSSA

Besedilo, ki ga nameravam predstaviti, je iz repertoarja ljudske pripovedovalke Ilde Chiabudini iz Ščigli pri Podbonescu in sem ga "presenečena" odkrila med raziskavo na terenu v Nadiških dolinah: v prostoru, ki izstopa po vidni ostarelosti prebivalstva in po demografsko močno ogroženih razmerah, si namreč nisem pričakovala, da bom naletela na tako spretno pripovedovalko, da tako obsežen in še vedno živ repertoar podaja po svojih vzorcih ustnega pripovedovanja.

55

Posrečilo se mi je, da sem repertoar Ilde Chiabudini v celoti posnela v dolgem nizu srečanj od februarja 1990 do avgusta 1992. Omogočila so mi ugotoviti v njem mnogoterost pripovednih zvrsti: basni, pravljice o čarodejstvih, bajke, zgodbe.

Pri poslušanju Ildinih "pravc" brž ugotovimo, da gre za še vedno dejavno pripovedovalko; s polnimi prgišči zajema iz zaloge pripovednih vzorcev, pač pripomočkov pri oblikovnem urejanju ustnih besedil (uvodni obrazci, trikratni nastopi, ponavljanja, vpletanje izštevank ali odlomkov ritmiziranih besedil v tok pripovedi) (1), ki so raziskovalcu v dokaz, da se neko ljudsko besedilo še vedno pripoveduje: ko namreč pravljico samo "osvežijo", da bi ustregli raziskovalcu, izvečejo iz nje le vodilno nit, pri tem pa presahnejo vsi sokovi, ki pripoved napajajo z živahnostjo in

življenjskim utripom.

Pripovedovalka pa se tudi odlikuje po dokajšnji opisni natančnosti: mnoge podrobnosti podaja realistično, zlasti v uvodnem delu pravljice pri predstavitvi izhodiščnega položaja. Tudi prostorska umestitev pravljice je zelo natančna in se ponavadi sklicuje na znane kraje iz resničnosti (2).

Glavni vir Ildinih pravljič (pravzaprav edini, če iz 21 zapisanih izvzamemo 4) je zanesljivo oče Pietro (1889 - 1943); bil je, kot ve sama povedati, izvrsten ljudski pripovedovalec, premogel je dokaj knjig in bil vedno v družbi otrok, ki so strmeli v njegove ustnice. Zlasti iz pravljice o čarodejstvih še vedno veje vpliv tega imenitnega ljudskega pripovedovalca in zdi se, kot da škili njegova senca izza Ildinih ramen, ko se njena pripoved kdaj pa kdaj utrga, da bi se s spominom zazrla v občutke, ki so jo obhajali ob očetovem pripovedovanju iste pravljice.

Pričujočo pravljico sem posnela 15. februarja 1990 in pomeni različico mednarodnega tipa AT 356 "Lenore".

56

S. Thompson (3) trdi, da je na Zahodu zgodba Lenore med najpogostejšimi v vrsti zgodb o duhovih in sencah preminulih ter opozarja na zvezo med različicami v vezani in nevezani besedi, ki so ob koncu 18. stoletja doživele širok uspeh po zaslugi Buergerja, saj si jo je izposodil za svojo "Lenoro". M. Matičetov (4) je sicer ob predstavitvi primerjalne preglednice furlanskih, slovenskih, hrvaških in istrskih različic AT 356 zavzel "kritično" stališče do domnevne izpeljave ustnih različic iz Buergerjeve balade ter sodi, da gre za davek teoriji o "odmrli kulturi": po njegovem bi namreč, kar je v ustnem ljudskem izročilu dragocenega, veljalo pripisati dediščini nekdanje književno izobražene omike. V svoji analizi prvin, ki jih srečujemo v bajkah o čarodejstvih, V. J. Propp (5) izpeljuje mnoge pravljичne vzorce iz obreda iniciacije in iz naziranja o posmrtnem življenju, ki so ju gojili v družbah lovcev pred nastopom kast, ter zapaža, da je pohabitev prsta, ki tako pogosto nastopa v pravljičah, neposredno izpeljana iz obreda iniciacije. Iniciacija namreč predpostavlja fantovo "smrt" in njegovo poznejše "vstajenje od mrtvih" kot odraslega človeka; mladeniča zato podvržejo nekaterim prav bolečim preizkušnjam, med

njimi, v nekaterih primerih, amputaciji prsta; v njej vidijo tako rekoč nadomestilo te začasne smrti. To snov je v obliki relikta srečati v pravljicah o čarodejstvih. V našem primeru nas amputacija prsta napeljuje tudi na prizor natikanja rinke na prst, ki pomeni enega od osrednjih trenutkov v ženitbenem prehodnem obredu. Pri podajanju samega besedila sem se odločila za kar se da poenostavljen zapis, ki naj olajša branje, saj prednjači v moji raziskavi, mimo jezikovne, etnografska vedoželjnost.

Prepis s traku, ki sem ga opravila, je celovit in ne vnaša sprememb v morfologijo ali skladnjo. Navedla sem v celoti vse vrivke (v prvi vrsti "jau" in "jala") in ponavljanja. Kajpak vsebuje taka transkripcija tudi vse "motnje" govorjene besede in se utegne ponekod zazdeti nedosledna in ne dovolj jasna: gre za značilnosti, za katere menim, da ni prav, da jih odstranimo, saj transkripcija ne streми po popolnosti (saj bi tako ali drugače ne mogli postreči z nikakršnim zaznamkom glede tona pripovedovalčinega glasu, njenih kretenj, njene obrazne mimike), pač pa želi le približati bralcu pojav, ki je le ustne narave.

OPOMBE:

- (1) V tu predstavljenem besedilu srečamo primer ritmične proze v trikrat ponovljenih verzih: "Lunica lepuo sveti / muoj konjac lepuo leti / a se bojiš ti ki, Malica?/// Ka sej man bat / ki j ta par menè muoj Anjul mlad?".
- (2) Še zlasti basni rada umešča v okolico Ščigli, da kar mrgoli toponimov i n mikrotoponimov.
- (3) S. THOMPSON. La fiaba nella tradizione popolare, Milano. Il Saggiatore, 1967.
- (4) A. VON MAJLLY, Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie, Edizione critica a cura di M. Matičetov, Gorizia, Editrice Goriziana, 1993 (4), stran 178 - 179.
- (5) V. J. PROPP, Le radici storiche dei racconti di fate, Torino, Bollati - Boringhieri, 1972.

TISTA OD MALICE

PRIPOVEDOVALA ILDE CHIABUDINI

- 58 Alora, dva, puob an čeča, sta se snubil, an sta bla že skor za se oženit, ah, ja, puobu je paršla kartolina, ja, far militare.
- An je šu za sudada, tel človek, ja, moreš viedet.
- Tuol tle je intitolana takuo, ja, od ujskè, eko... od Màlice, mama j guorila od Màlice je.
- Alora kar je poviedu čeč tuole, oh, ja:
- Màlica - jau - za sudada bon muoru iti.
- On je biu pa Anjul, Anġelo se j klicu.
- Ja, Màlica - jau - j paršla kartolina - jau - na bo nič se ženit - jau - muoren iti za sudada - jau - antà kar prin nazaj, pa šencaltro - jau - poročmo.
- Ah, ja, antà ji je bluo ku za umriet, sa vieš de, bit at at za se poročit, an muort reč de ne.
- Difat on je šu, tel človek, za sudada, an nie vič paršu nazaj. So ga ubil ta na frontu.
- Kar j paršla tala novica tu vas, sa, figurati, kaka j bila tala čeča. An se nie moglà dat merù, se nie moglà dat merù, de so ga ubil, de so ga ubil, ona nie se moglà dat merù.
- Ma ki iman jest narest - jala - an prose vsak dan Boga, asvetli me pamet: ki iman narest? Al se bon moglà jest zabit od telega Anjula, al ki iman narest?

An dan niešan, na vien duo, je poviedeu, de če greš go na tist brieg, atan gor je niešna ženà stara, an tista rišolve puno reči, te da kako špiégacion, ki imaš narest, kuo imaš narest tu tele reči.

Uh, nanča reč, tala tle, ku so ji poviedli, nie čakala nanča, de bo dan, ničku di korša je šla, tuk so ji poviedli. Difat je ušafala tolo ženico, gor je bla, ko na štega, ko na dej kiek, inšoma na vien, de j runala tele mağije, ki vien, kaj bluo. Alora je poviedla tele fat.

- Eh, vien že vse - jala - vien že vse - jala.

- Ben - jala - ki iman jest narest, takuo bi ga rada vidla nazaj, takuo bi ga tiela rada videt, magar an moment, antà potlè - jala - an če umrien an ist...

- Eh, se bi mogluo narest - jala - ma je no marc težkuo - jala - če si kuražna - jala - nardiš - jala - ma če ne, ne.

- Ma jest nardin vse - jala - kar me kuažete - jala - pur de ga bon vidla.

Alora:

- Ben - jala - pošluš, takole nardi - jala - kar bo punoči, biež čeu brituf - jala - an vegreb no tombo, inšoma, no grobišče, an ušaf ne dvie kosti od tih martvih - jala - an lož tu fiertug, an nes jih damu - jala - an lož jih tu an kotù, an začni jih kuhat - jala. An buj bojo ugriele tele kosti, an buj se bo bližu tuoj Anjul. Sa - jala - če si skopac tuole narest - jala - boš vidla, ki bo ries.

Moreš viedet, tala čeča nie pensala ne na brituf, ne na punoči, ne nič, je šla ničku di korša, an šla je čeu brituf, an šla je, an taun britufe začne gledat, vieš, kake grobišče narbuj freške, de pried ušafa kiek, difat je ušafala, an vzame, an lože tu fiertug, an gre damu, tala čeča, an zaniètè oginj, an lože gor kotù, an gleda, vieš, de bo gorielo, de puojde naprej tala rieč.

Ja, an so veugriele tele kosti, an potika, an čaka, an pošluš, an čaka, an pošluš, an čaka, an pošluš, an je bila že tamà. Čuje tan uonè konjà, vieš, dej kloku - jala :

- Duo vie de nie on!

Alora pokukne če uon:

- Duo j - jala - duo j?

- Màlica, - jau - s me poklicala, san jest - jau - san...

- Ah, s ti, Anjul!

- Ja - jau - a greš za mano?

- Ja - jala - subto!

Antà j skočnila go na konjà, tah njemù, an sta partila, vieš.

Alora je bila jasna nuoč, jasna nuoč je bila, an luna j sijala, ki sam Buog j dajau, de j takuo lepua sijala; alora tele Anjul se j oglednu takuo, čepruot, čezat:

- Màlica - jau - lunica lepua sveti - jau - muoj konjac lepua leti - jau - a se bojiš kiek ti, Màlica? - jau.

- Oh, ne - jala - ka se iman bat - jala - ki je ta par menè muoj Anjul mlad?

Sa na vien, a češ takuo zapisat, inšoma...

Alora so šli naprej, takuo trikrat jo j poprašu:

- Lunica lepua sveti, muoj konjac lepua leti, a se bojiš ti ki, Màlica?

- Ne - jala - ka se iman bat, ki je ta par menè muoj Anjul mlad?

An te trečo volto takuo jo j poprašu, an so šli naprej. Alora so paršli čeh nemù britufu, an ato nazaj; antà tele Anjul je ustabu konjà:

60 - Pošluš, Màlica - jau - sa me počakaš tle, za konjù - jau - jest muoren iti an moment proč.

- Ja, ja - jala - te počakan, ničku biež.

Tel človek j šu čeu brituf, an ga nie bluo nazaj, an ga nie bluo nazaj, an ga nie bluo nazaj, ja, Màlica je začela študiat, de zakì ga nie, de kan j šu tel človek sadale. Alora se parda kuražo, gre dol s konjà, antà pokukne če na vrata, vieš, od telega britufa; nie bluo tist brituf, vieš, tuk je bla šla onà, inšoma, jo j biu pejù na vien kan.

Kara mia! Je vidla lepua, de kopa jamo an za njo, de bota kupe! Kapito!

Ah, Marija, ka j provala, tala buoga čečà, ničku j parjela no koršo, an j pustila konjà, an j pustila Anjula, an j pustila vse kupe, an je uteklà. An je letiela, letiela, letiela, nie viedla, kode lieta.

- Oh, Marija me pomaj, Marija me pomaj, kako san naredla! Ki iman sa narest? An nie viedla, tamà, nie viedla, kode se obarnit. Alora tan v deleči, takuo ki j šla, j šla, ji se j parielu ku na lučica.

- Ja, tan muore bit kaka hiša - jala - muoren iti, an rivat ta po tisti luč.

Alora leti, vsa zagnana, vsa zasopjenà, pride če pred tolo hišco,

vieš, je bla na hišca mikana. Hitro butne če na tele vrata, pa so ble odparte, gre čeu tolo štanco, tan not je bila tala lučica, ma j bila na miza, an go na teli miz je biu an... je bila na kasela, not je biu an marlič. An tala lučica j goriela, vieš, ku ki pustjo ta par tih martvih. An go na tolo kaselo, takuo, gu zidu, muore de j bla kambra, an gu zidu je biu pa an kuadar od Materbože. Antà če not je dol padla tala Màlica, an hitro j zaparla vrata, an at j začela prosit tolo Matbožo:

- Pomajta me, ki iman jest, ki san jest nardila!

Nie nanča badala tele martvega, nie, je miela strah drug.

Ah, ja, ben, at se j no marc potalažla, se j no marc potalažla, se j obrisala, sa, je bla vsa spotjenà. Ah, ja, no malo cajta je blau dobrò.

- Intant - jala - počakan, de bo dan - jala - antà potlè že pride kajšan! - jala.

Alora za no marc cajta tuče če na vrata: tok, tok, tok.

- Te martu te živega uon di!

Je začeu na glas.

- Ahiehia! - jala.

An takuo trikrat, štierkrat tuole.

61

Antà tele martu se j začeu gor zaderjat, vieš, je biu martu an se j začeu gor zaderjat; alora tenčas je rišpondala Matboža:

- Ti, te martu, dol legni, ti niemaš nič - jala - ti, te martu, dol legni.

An je dol legnu.

Alora je začela guorit tu tolo čečo, tu tolo Màlico:

- Na puojde proč, vieš - jala - na puojde proč - jala - te popeje za sabo - jala. Ti mu muoreš dat kiek - jala - antà de puojde proč - jala.

- Ja, ja - jala - ma ka mu iman dat, povejme, Matboža, arsvetlime pamet - jala - ka mu iman dat, de puojde proč?

- Ti mu muoreš dat sarčin parst, tist, ki te j meu luošt gor - jala - parstan, antà puojde proč.

Antà skuož kjučavincò... takuo, de j tel parst odtargu an šu, antà ga nie blau vič.

Tala buoga čečà, so jo ušafal zguoda, ja, so paršli gledat, a j ugasin-la tala lučica, vieš, takuo k pridjo gledat marliča.

Ušafajo tolo čečò at pu žvenjenò, prez parsta, vsa okarvjenà, antà j poviedla tele fat, ki je ratu:

- An - jala - na stuojta me ninkamar oku vozit, pejajta me čeu

kajšan, čeh kakin munjan - jala - at san šigurna, - jala - de ušafan
muoj mier.

An at potadà, ja, tala štorija je finila, onà je bila ta pod teli, ta par te-
lih munjah, an ta par telih munjah je... tala je bila od Màlice.

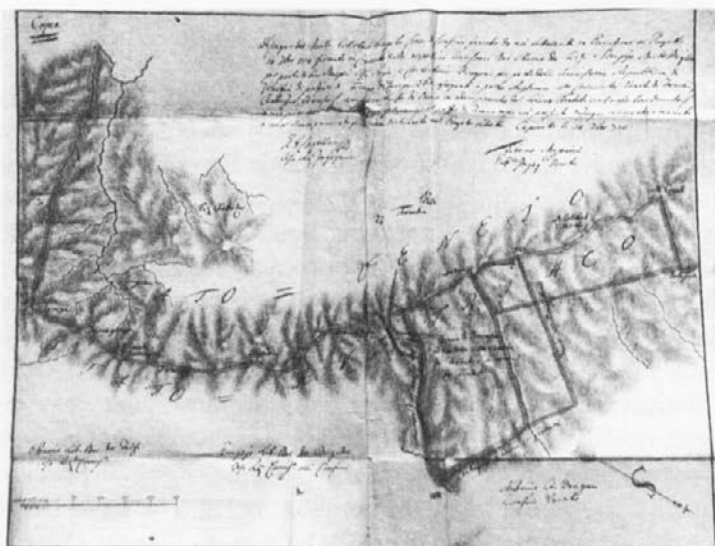
ANALIZA DVEH PERIFERNIH OBMEJNIH PODROČIJ: NADIŠKIH DOLIN IN ZGORNJEGA POSOČJA

Prostorski, družbeno ekonomski
vidiki ter nove silnice
EDDI BERGNACH

Prostor, ki ga obravnava pričujoča študija, obsega dve obrobni obmejni regiji: Nadiške doline na skrajnem severovzhodnem robu dežele Furlanije Julijske krajine in Zgornje Posočje, najzahodnejše ozemlje Republike Slovenije; ti regiji sta se v toku te analize v marsikaterem prostorskem in družbeno-ekonomskem pogledu izkazali kot sorodni. Zasnovo te "primerjalne" študije so prav gotovo spodbudile nekatere skupne značilnosti obeh območij; mednje sodijo obrobnost glede na ozemlje, ki mu pripadata, lega ob meji in še vedno pretežno kmečko družbeno-gospodarsko tkivo. Dasiravno se obe območji odlikujeta po pravkar navedenih skupnih značilnostih, pa vendar ne delita podobne upravne delitve kot tudi ne podobnega ozemeljskega obsega. Zgornje Posočje je namreč 8,5 krat večje od Nadiških dolin, poleg tega pa se Nadiške doline delijo v sedem občin, medtem ko obsega Zgornje Posočje le tolminsko občino; le-ta se sicer deli v 39 krajevnih skupnosti, a njihov pomen je zgolj zemljepisnega značaja.

S siceršnjimi spodbudami za začetek te raziskave je postregla svojskost obmejnih področij sploh, posebna "odprtost" italijansko-slovenske meje, ki je v tu obravnavanem območju omogočila visoko mobilnost prebivalstva, pa še nedavne spremembe, ki so predru-gačile politično in upravno ureditev sosednje Republike Slovenije.

V tej raziskavi smo želeli izpostaviti predvsem "primerjavo" družbeno gospodarskih danosti obeh obravnavanih območij s posebnim ozirom na današnje nove silnice. Analizo bodisi preteklih kot današnjih ekonomskih vzorcev uvaža v tej raziskavi zgodovinski razdelek, ki obravnava (kdaj pa kdaj skupna) dogajanja, ki so se zvrstila v obeh regijah. Posebna pozornost velja pri tem zgodovinski rekonstrukciji tistega odseka meje, ki sodi v območje obravnavanega ozemlja; njeno oblikovanje priča o dolgotrajnih zgodovinskih dogajanjih, ki so privedla do uveljavitve novih upravno-političnih ureditev, ki pa so predvsem vplivala na človeško poseljenost.

Zemljevid razmejitve med Beneško republiko in habsburškim cesarstvom na področju Dreke in Klobučarjev, ki so ga na temelju slovesne razmejitvene pogodbe v prid tamkajšnjih skupnosti izrisali v podpisali v Kobaridu 14. septembra 1770 komisarja baron Ottavio de Terzi in Pompejo de Brigido za avstrijsko in komisar grof Antonio Dragoni za beneško stran, da bi poravnali "raznovrstne terjatve, ki so jih druga drugi nasloville avstrijska in beneška stran v zvezi s spornimi zemljišči na Kolovratu..."

V okviru tega razdelka so posebno zanimivi 4 rokopisni zemljevidi, bržčas iz leta 1720, ki zadevajo razmejitev med avstrijskim cesarstvom in beneško republiko. Zemljevidi so opremljeni z nekaterimi listinami, po vsej priliki še ne objavljenimi, ki zadevajo številne spore, ki je do njih prihajalo zavoljo skupnega izkoriščanja tal in pašnikov, zlasti na Kolovratu in na Miji.

Študijo je nedvomno spodbudilo tudi sklepanje o strukturi prostora in njegovih sprememb iz tesnega razmerja med človeškimi skupnostmi in prostorskim premoženjem. Poleg analize demografskih sprememb, poseljenosti, ekonomske strukture, prevozov in komunikacij, se posveča tudi prostorskim vidikom z namenom, da izpostavi morebitne razločke med pojavi v obeh območjih.

Ti dve območji sta namreč mestoma doživljali skupno usodo ne le, kar zadeva zgodovinska dogajanja, marveč tudi kar zadeva gospodarsko življenje sploh, posebej še trgovsko. V tej zvezi je poseben prostor odmerjen obravnavi "podboneške poti", iz antike znane stare trgovske poti. Ta pot je vodila iz Čedad, segala skozi odcep v dolino Idrije tja do Bohinja in zavila nazadnje proti Kranjski; druga veja pa je vodila do Predila skozi Kobarid in Bovec. Pomen te poti so utrdili že oglejski patriarhi, ko so na primer podložnikom blejskega gradu dovolili prosto trgovino s Furlanijo ali pa ko so razbremenili carine nakupovanje beljaških in okoliških trgovcev, ki so se v Čedad pripeljali "per stratam de Plez" (to je: po bovški poti). Po tej poti je torej tekel gost promet, ki ni stregel le obmejnima regijama, pač pa širši medregijski trgovini. Ta se je skozi beneško ozemlje širila tudi na Lombardijo in še čez ter temeljila na izmenjavi železnih izdelkov z območja Škofje Loke, namenjenih beneškemu trgu v zameno za olje, vino, papir in siceršnje blago. Na to trgovsko pot so se cepile še siceršnje stranske poti in je torej pomenila dokaj pomembno cestno žilo za trgovsko izmenjavo med središči v Čedau, Ogleju, Vidmu ter Kranjsko in Koroško.

Če pričajo gospodarski vzorci iz preteklosti o gostem trgovskem prometu med obema območjema, ki si tedaj nista bili tako tuji, pa izpričujejo današnji vzorci posledice hude regijske obrobnosti, ki je hudo prizadela družbeno in gospodarsko tkivo obeh obravnavanih območij. Obe sta bili zlasti od konca druge svetovne vojne

Per ciò che riguarda il Monte Colovrat
fu convenuto.

Per le due Venete Comunità di Trenchia, Ruck, Casali
Raunich e Plabufar, resta assegnato per loro distretto pri-
vativo ad esclusione totale degli Ausiriaci tutta la por-
zione del Monte Colovrat sino alla sommità, cioè fin
alla linea Confinale, tra Principi compresa entro li
seguenti Confini: a levante Bosco Co. Coronini, Boschi
Prati, e Bosco Waldmastrale, a mezzodì Linea Confinale
la Savinara, a Tramontana Crehuglio, che confinano
col Bosco Coronini, quel distretto viene nella mappa
segnata e contraddistinto col color scuro, ed è di quan-
tità di Campi 366. compresi campi 100 di Bosco stato già
assegnato ai Comuni di Trenchia di sopra, e di tutto in
visor dell'articolo 9. del Trattato X. segnato in Parigi il
Gior. 1755.

66

Secondo li tenuti di Trenchia, ed annessi per l'uso, e go-
verno di tutto questo fondo Boschi pagamini fissini
uno e per li Prati, ed affittanze, che ora gli vengono us-
ati, altro fissini uno, in tutto annualmente fissini due us-
ati de' Boschi di Gorizia, in reciprocione di Dominio
e con ciò avuta piena relazione al 3.º 9.º del surripreso
Trattato, s'intendono esenti d'ogni altro aggravio reale, e
personale sotto qualunque titolo per tutto quel indico
distretto.

Però. Restano finalmente compensati, e ripiti tutti, e
ciascuna delle vicendevoli pretese de' daroni sin ora in-
dovuti dal Co. Ant. Coronini, Co. Waldmastrale Rugh-
ni, e dalla Veneta Com. dichiarandosi affatto estinte co-
me concordia.

Gre za drugo listino, ki so jo spisali na ukaz avstrijske cesarice Marije
Terezije in zadeva določitev meja "na gorah v avstrijskih gospostvih
Kanal in Tolmin ter v Beneški Sloveniji..."

deležni množičnega izseljevanja in posledičnega demografskega propadanja, pa čeprav razčlenjenega v izseljeniške valove. Z vidika ekonomske strukture govorimo o procesu prehoda iz kmečkega gospodarstva k vsaj omejenemu industrijskemu gospodarstvu. V mejah obeh področij so spremembe gospodarskega tkiva potekale raznoliko ne le zavoljo prostorskih razločkov, temveč tudi zavoljo drugačne družbeno politične ureditve.

V Zgornjem Posočju je do začetkov industrializacije prišlo proti koncu 50. let, v Nadiških dolinah pa se prvi industrijski obrati pojavijo šele v 70. letih. Poleg tega je za industrijsko politiko v Zgornjem Posočju značilno - ob razumljivem zgoščanju obratov v večjih središčih, kot so Tolmin, Kobarid in Bovec - tudi razporeditev majhnih industrijskih "podružnic" v bolj odročnih krajih, kot so Soča, Vrsno, Livek, Drežnica, zato, da bi se izseljevanje iz goratih področij zaustavilo.

Tudi v Nadiških dolinah segajo zdaj po sorodnem prostorskem načrtovanju z uvajanjem načrtov za produktivne gradnje v malone vseh občinah, pa čeprav se tudi prostorsko razvrščanje ali bolje decentralizacija industrijskih obratov odvija drugače kot v Zgornjem Posočju.

67

Obe obravnavani področji pa še dalje vidno bremeni dnevno prevažanje delavcev v sredotežna naselja. Čedad in središča iz "trikota stolarn" pomenijo dokajšen zaposlitveni bazen za Nadiške doline in v zadnjih letih tudi za mnoge delavce s Tolminskega.

To je spet druga plat pričujoče raziskave, pa čeprav ni mogoče zahtevati, da bi podatki, ki so zbrani v tem razdelku, postregli z izčrпно analizo sicer nedavnega pojava, pač pa želi študija dognati splošne smeri razvoja. Tu smo namreč dali prednost teoretični kakovostni razčlembi prek pomenljivejših vzorcev mimo specifične analize podatkov po sektorjih.

Navzlic omejenemu številu zbranih podatkov in odgovarjajočim težavam pri dekodifikaciji smo se vendarle prebili do podatka, pa čeprav le do ocene, o številu delavcev iz slovenskega obmejnega pasu. Do leta 1990 so na primer vse delavce, ki so se vozili na delo iz nekdanje Jugoslavije, popisovali preprosto kot Jugoslovane, ne da bi potemtakem posebej upoštevali slovenskih državljanov.

Leta 1990 so slovenskih delavcev, večidel s področja med Bovcem in Tolminom, ki so se odločili za zaposlitev v središčih v Čedadu, Premariaccu, trikotu okoli Manzana in v skromni meri tudi v Nadiških dolinah, našli 125 / 145. Poprečje naslednjega leta in prvega polletja 1992 napoveduje vsekakor razvojno smer, ki se bo zanesljivo obdržala, posebej še, če jo ne bodo obrzdale politični dogovori.

Drug pomenljiv pojav, ki nastopa vzporedno s pojavom vsakodnevne vožnje slovenskih delavcev na delo čez mejo v furlansko nižino, pa čeprav nista nujno v vzročni zvezi, je pritok slovenskega kapitala v banke v Špetru in Čedadu. S pomočjo treh vzorcev, ki smo jih izbrali med krajevnimi kreditnimi zavodi, smo ugotavljali stopnjo pojava in tudi v tem primeru upoštevali prvenstveno splošne razvojne silnice mimo podrobne razčlemba podatkov.

68 V osnovi nam je bilo do tega, da ugotovimo morebitne denarne vloge slovenskih državljanov, ki živijo v sosednjem obmejnem področju tolminske občine, pravno poreklo denarnih sredstev, pa tudi poprečno vrednost denarnih vlog. Kljub objektivnim težavam, na katere smo naleteli pri zbiranju podatkov, so vendarle prišle na dan pomenljive vrednosti. Visoko število vlog, saj jih je za poldrugi tisoč, dopušča med drugim domnevo, da je število slovenskih delavcev, ki se vsak dan vozijo na delo bržčas višje od tistega, s katerim nam je postregel Urad za tujce pri policijskem komisariatu in okrožni odsek za zaposlenost in delovno usmerjanje v Čedadu. Kar zadeva vzgibe, ki navajajo k temu "begu" slovenskega kapitala v naše bančne zavode, smemo trditi, da jih lahko pripišemo trenutni gospodarski nestabilnosti Republike Slovenije, kajti privedla je do visoke stopnje inflacije, do ošibitve njene valute in do zamrznitve bančnih vlog. Po vsej verjetnosti se bo ta težnja obdržala do gospodarske stabilizacije, ki pa je zaenkrat upočasnjena zavoljo posebnih razmer, ki so nastale s priznanjem samostojnosti te republike in z njenim prehodom k drugačni politični ureditvi.

V končni analizi želimo naglasiti, da gre za nove pojave, ki bodo po vsej priliki v prihodnosti navrgli nove posledice, saj zdajšnje razmere napovedujejo večje obmejno vzajemno učinkovanje, zlasti še v regijskem merilu.

NAŠI LJUDJE

Trinor
Koledar

Sv. Duh (Vrh)

120 IN 80 LET PO SMRTI DVEH VELIKIH SOSEDOV

IVAN RUTAR

Dva velika, pomembna, a pozabljena Slovenca s skrajnih meja slovenskega sveta, dr. Janez Nepomuk Hrast in Anton Klodič vitez Sabladoski, morata spet zadobiti med Slovenci častno mesto zaslužnih mož, čeprav letos (1994) poteka 120 let, odkar je umrl dr. J. N. Hrast, in 80 let, odkar so v Trstu pokopali A. Klodiča Sabladoskega.

71

*V višave, kjer orel vije vzletne kroge,
Matajur svoj vrh dviguje, a
nasproti njega širi Kuk
zeleni tratno sleme.
Med gorama tema dvema pa počiva
kakor v krilu
lepa Livška vzor poljana.*

Prav tu leži Livek, (690m), kjer se je rodil šest let starejši dr. J. N. Hrast leta 1830. Krstil ga je Klodičev stric Josip, ki je bil duhovnik na Livku kar 30 let in je pri njem preživel veliko lepih ur kot otrok, kasnejši šolnik, pesnik in esejist in nasploh vsestransko gospodarsko in prosvetljsko angažiran intelektualec Anton Klodič, ki si je iz hvaležnosti do strica Jožefa nadel za nadimek

stričev priimek Sabladoski.

Prav gotovo je na Slovenskem končno prišel čas, da pridejo iz prahu pozabe nekdanjiki, ki so bili pripravljeni dati in so dali sami sebe za slovenski narod, za narodovo omiko in ugled, pa so bili prav zavoljo tega potisnjeni v kot pozabe. Žal so še danes marsikomu moteče njihove nadvse človekoljubne ideje o spoštovanju narodov in njih kulture, pa naj bo ta velik ali majhen, na tem ali onem koncu sveta, da je le človek, ki nima v sebi le nekaj zbegane psihe, ampak tudi nekaj duhovnosti velike zgodovine krščanstva. Oba sta bila globokoverna in krščansko usmerjena in zato je Sabladoski v neki šolski dokument zapisal: "Učenje materinega jezika je pravo središče vsega pouka na ljudski šoli. Poleg verouka je ta uk najpomembnejši med vsemi, kar mora učiti ljudska šola."

72 Vsekakor zasluži A. Klodič Sabladoski obširnejše obdelave, kajti njegovo delo je vsestransko in zelo obsežno. Srečen narod, ki ima take ljudi, nesrečen, če jih mora pozabljati in ne more udejanjati njihovih idej in dognanj. Letos 15. februarja poteče polnih 80 let, odkar je umrl A. Klodič Sabladoski v 78. letu starosti. V jeseni, 23. septembra, pa že kar polnih 120 let od smrti tedaj komaj 44 let starega dr. Janeza Nepomuka Hrasta in mu želimo zato letos posvetiti nekaj več prostora.

Trinkov koledar ima letos to čast, da kot prva javna publikacija na Slovenskem predstavlja Slovencem tega velikega moža, ki je bil pozabljen po krivici.

ANTON KLODIČ SABLADOSKI

CLARA GORJAN

Že iz otroških let mi je znana Beneška Slovenija, kakor tudi lepota njenih krajev in dobrosrčnost njenih ljudi.

Ko sem se pozneje začela zanimati za kulturno življenje tega malega dela sveta, sem spoznala, da so se tam rodili v preteklosti znameniti možje, med katerimi je tudi Anton Klodič Sabladoski. Rodil se je 10.11.1836 v Klodiču, po materi je bil poljske krvi. Ko je bil star komaj 3 leta, ga je stric Jožef Sabladoski, župnik na Livku, vzel k sebi in zanj skrbel. Omogočil mu je šolanje najprej v Kobaridu, nato na gimnaziji v Gorici, kjer se je Klodič naučil slovenskega knjižnega jezika. Njegova družina je želela, da bi Anton postal duhovnik, toda usojena mu je bila drugačna pot v življenju. Ljubil je klasično filologijo, zato se je odločil za nadaljevanje študija na Dunaju, kjer je leta 1861 uspešno diplomiral. Že istega leta je dobil prvo službo v Gradcu, kjer se je tudi poročil, a žena mu je kmalu umrla in tudi eden izmed obeh sinov. Pozneje mu je komaj 25-leten umrl drugi sin.

Iz Gradca je naslednje leto Klodič odšel v Split in tam poučeval na gimnaziji.

Od leta 1863 do 1867 je živel v Trstu, kjer je poučeval latinščino in grščino na tamkajšnji gimnaziji. V času službovanja v Trstu je mnogo zahajal v Kobarid; tam je spoznal Matildo Pagliaruzzi in

se z njo poročil leta 1865. Imela sta 11 otrok; med temi so štirje umrli zelo mladi. Omeniti je treba dva, in sicer Maksa in Pavla. Prvi je postal cenjeni železniški strokovnjak in ravnatelj državnih železnic v Ljubljani, drugi pa je imel visoko nalogo v tržaški luki in se je uveljavil kot slikar marinist.

Leta 1867 je Klodič prišel v Gorico. Poučeval je na gimnaziji slovenščino, latinščino in grščino do leta 1870. V Gorici je skrbel tudi za socialno življenje in potrebe mestnih Slovencev. Bil je predsednik Goriške slovenske čitalnice in je sodeloval ob zasnutju kmetijske šole.

Ker je dobro poznal deželne jezike, je leta 1869 postal član deželnega šolskega sveta za Goriško in Gradiško ter obenem deželni šolski nadzornik tega območja za ljudske in srednje šole in učiteljišča.

Leta 1870 je bil imenovan za deželnega šolskega nadzornika za Istro. Živel je v Poreču, kjer je nadzoroval slovenske in hrvaške ljudske šole.

74 Tam je organiziral in reorganiziral ljudsko šolstvo v smislu novega zakona iz leta 1869. Obenem je bil nadzornik tudi za italijanske šole v Trstu in okolici ter za slovenske ljudske šole na Goriškem.

Leta pozneje so ga imenovali za deželnega šolskega nadzornika za Štajersko s sedežem v Gradcu. Nato je leta 1873 bil premeščen v Trst kot deželni šolski nadzornik za Istro, Gorico in Trst. Tu se je intenzivno ukvarjal z organizacijo in modernizacijo celotnega ljudskega in srednjega šolstva. O tem svojem delu je Klodič napisal obširno poročilo v nemškem, slovenskem, italijanskem in hrvaškem jeziku. Kot priznanje za vse zasluge na področju šolstva mu je cesar podelil leta 1873 plemstvo in ga odlikoval z redom železne krone III. razreda. Ob tej priliki se je Klodič hvaležno spomnil na strica Jožefa Sabladoskega in prevzel pridevek "Sabladoski".

Leta 1902 je stopil v pokoj ter živel v Trstu do svoje smrti.

25. januarja istega leta mu je cesar podelil naslov dvornega svetnika.

Po kratki bolezni je Klodič umrl 15.2.1914 v Trstu. Utihnila je

njegova beseda, a ostalo nam je njegovo bogato in izvorno delo. Anton Klodič je toliko napisal in deloval, da je težko predstaviti na kratko njegovo osebnost in ustvarjalnost. Ukvarjal se ni samo s poučevanjem in pedagogiko, temveč tudi z jezikoslovjem in s književnostjo.

Leta 1868 je izdal v Marušičevi *Domovini* razpravo *O narečju beneških Slovencev*. S to razpravo, ki je bila ponatisnjena tudi v Sanktpeterburgu, kjer je deloval znameniti poljski jezikoslovec Jan Baudouin de Courtenay, je Klodič dokazal, da ni nikoli pozbil na domači rojstni kraj in da je bil dober slavist. V tej knjigi so izšle tudi tri povestice v šempetrskem narečju.

Istega leta je izdal šaloigro v treh dejanjih *Novi svet*, ki jo je zaradi spremenjenih krajevnih razmer pozneje predelal v *Materin blagoslov*, (Trst 1878, ponatis 1885). Okvirno so tu socialni problemi, jedro pa je ljubezensko.

Klodič je tudi izbral in uredil pesmi in druge spise svojega svaka Josipa Pagliaruzzija-Krilana.

Leta 1912 je napisal za prijatelja Matevža Trnovca, ki je praznoval sedemdesetletnico, dolgo pesem. Pisatelj se je z njo hotel spomniti dragega prijatelja, ki je zelo vplival nanj in mu pomagal. Istega leta je Klodič objavil v Gorici tudi svoje najlepše literarno delo: epsko pesnitev *Livško jezero*. Za izdajo je poskrbel sin Maks Klodič. Na podlagi ljudskega izročila - baje nekoč je bilo jezero med Kukom in Matajurjem, Čedadom in Sočo - je Klodič napisal pesnitev, v kateri je izrazil vso svojo ljubezen do rodne zemlje.

Dejanje se odvija v dobi križarskih vojska, središče pa mu je livška okolica. V epu nastopa več zanimivih oseb in se prepletajo razni motivi. Glavni motiv pa je ljubezen, ki premaga sovraštvo in hudobijo na svetu.

Anton Klodič se je uveljavil na šolskem, literarnem in jezikovnem področju. S svojim delom in trudom je počastil Beneško Slovenijo in njene ljudi.

MSGR. DR. JANEZ NEPOMUK HRAST

FRANC RUPNIK

(po msgr. Alojziju Novaku)

76

Letos bo dne 20. septembra poteklo točno 120 let, kar je v Gorici umrl dr. Janez Nepomuk Hrast. Kdo je bil, kaj je pomembnega storil, odkod je bil doma, o tem danes malokdo kaj ve. Opisan je bil sicer v Slovenskem primorskem biografskem leksikonu; lep nagrobni govor mu je napisal prijatelj prof. Štefan Kociančič in po njem je leta 1952 pisal msgr. Alojzij Novak; leta 1992 je "iz njega" doktorirala Marjetka Kranner iz (stare) Gorice, toda širša javnost in niti njegovi najbližji rojaki ne vedo o tem skoraj ničesar. Zato se je spodobilo, da je kot "Benečan" dobil malo prostora tudi v našem Trinkovem koledarju.

Janez Nepomuk Hrast je bil rojen na Livku pri Kobaridu 23.3.1830. Njegova rojstna hiša še stoji in ji pravijo "pri Vanacu". Stoji tik ob župnišću. Rodil se je kmetu Janezu in njegovi ženi Katarini kot drugorojeni od petih otrok. Zadnji je bil Simon, ki je tudi postal duhovnik in je umrl 38 let star kot kaplan v Solkanu (10.7.1875).

Mladi Janezek je že zgodaj pokazal izredno nadarjenost. Ker pa takrat na Livku še ni bilo šole, mu je prve osnove učenosti dal hkrati z naukom o veri takratni kurat g. Jožef Sabladoski, doma iz Klodiča v Benečiji, ki je služboval na Livku celih 28 let. Učil ga je pisati, brati - seveda v nemščini, takratnem uradnem jeziku.

Kasneje ga je kot dijaka zelo rad sprejemal v župnišču in ga učil ljubezni do učenja, dela, pa tudi do družabnosti, ki jo je kazal vse življenje.

Janezova prva redna šola je bila potem v Kobaridu, kjer je zahajal tudi h kaplanu Juriju Lapajnetu, ki ga je učil nemščine in latinščine.

Janez Hrast se ga je vse življenje hvaležno spominjal in ga spoštoval.

Iz Kobarida ga je pot učenosti vodila v Gorico, kjer je v letih 1843-1850 naredil vse šole, "normalne", gimnazijske in filozofske z odličnim uspehom. Hkrati je že sam poučeval v družini Conti, pri grofu Lanthieriju in Egipčanu Gabbbaru, kjer je dobil prve osnove arabskega jezika.

Ne smemo pozabiti, da je Janez Hrast moral tudi skozi revolucijo leta 1848, ki je zmotila marsikaterga dijaka. Celo iz bogoslovja jih je izstopilo devet! Neki profesor je Hrastu ponujal sijajno službo, če bi izstopil. Toda Hrast je bil vreden pomena svojega priimka. Pridno je študiral bogoslovne nauke, hkrati pa pod vodstvom prof. Kociančiča še arabščino, kaldejščino in širščino.

Tudi v duhovnem življenju je kmalu dozorel. Škof Franc Ks. Lušin ga je posvetil komaj 23-letnega, v tretjem letniku bogoslovja, in takoj je začel poučevati katehezo na realki in kot začasni profesor katehezo in vzgojeslovje tudi v bogoslovnem semenišču.

Novi škof Andrej Gollmayr ga je zaradi izrednih sposobnosti poslal na višje šole na Dunaj. Tam je imel tri sošolce, ki so kasneje postali škofje. Po vsej verjetnosti bi bil to postal tudi Janez Hrast, da ga ni vzela prerana smrt.

Ko se je dr. Janez Hrast vrnil z Dunaja leta 1858, je postal dvorni kaplan škofa Gollmayra in profesor dogmatike v centralnem semenišču. Vmes je vršil še službo tajnika na cerkvenem sodišču in protokolista v škofijski pisarni.

Čez tri leta je postal profesor cerkvenega prava in cerkvene zgodovine v bogoslovju in redni član cerkvenega sodišča. Tedaj se je nastanil v semenišču, tam postal študijski prefekt, leta 1864 pa rektor semenišča.

To službo je potem vršil skozi deset let, v veliko veselje profesorjev, študentov in v zadovoljstvo vseh škofov: iz Gorice, Trsta, Poreča in Krka, katerih bogoslovci so študirali v Gorici.

V tem semenišču so bili torej skupaj Slovenci, Italijani, Furlani in Hrvatje, vmes pa še kak Čeh. Za vodstvo vseh teh zelo različnih fantov je bila potrebna velika modrost, razgledanost, pravičnost in zares močna osebnost. Vse te lastnosti je imel dr. Janez Hrast, ki je obvladal vse jezike gojencev, bil do vseh nepristranski, točen, mož reda kot duhovnik, profesor in rektor. Zato so ga pa tudi vsi spoštovali in radi imeli. Kljub tolíkim darovom pa je Hrast ostal vedno preprost, ponižen. Zelo rad je pomagal tudi v župnijah po mestu kot spovednik. Za duševni in telesni razvoj gojencev je skrbel kot dober oče. Obdal se je z dobrimi pomočniki, določil primeren čas za učenje in počitnice. Uvedel je razna praznovanja, akademije, govorniške vaje za bogoslovce med obedom, razlago veronauka za vernike ob nedeljah popoldne v semeniški kapeli. Podpiral je izdajanje listov za notranjo uporabo za Slovence, Hrvate in Italijane, da so se tako vadili v pisanju. Imeli so lista "Sloga" in "La Fantasia". Skrbel je, da so se vsi učili vseh teh jezikov. Kadar se je med bogoslovci pojavila nacionalistična napačnost (posebno okrog leta 1866), jih je krotil z dokazovanjem, da narodnost ni najvišja dobrina in da se zaradi nje Kristusovi oznanjevalci ne smejo med seboj razdvajati; jezik, narodnost in politika morajo duhovniku samo pomagati, da lažje vrši svojo službo! Z zlatimi črkami je ostala zapisana akademija leta 1871 v počastitev 25-letnice kronanja papeža Pija IX. Udeležilo se je okrog 300 ljudi iz Gorice in okolice.

Za temeljito umsko izobrazbo gojencev je rektor Hrast poskrbel posebno tako, da je izboljšal knjižnico, nabavil okrog 2000 novih strokovnih knjig, odprl v knjižnici čitalniško sobo. Knjižnica je poleg mnogih bogoslovnih revij in listov štela okrog 12.000 knjig. Ker pa je podlaga za pravo delovanje duhovnikov bogato kulturno življenje, je Hrast najbolj skrbel za to področje tako, da je bogoslovcem poskrbel temeljite duhovne voditelje-spirituale, kot je bil npr. dr. Eugenio Carlo Valussi (ki je kasneje postal škof v Tridentu (Trento) in druge. Meseca maja je vpeljal šmarnično po-

božnost, Marijino Bratovščino, češčenje sv. Alojzija Gonzaga, pogosto prejetanje sv. obhajila in pogosto spoved (vsako soboto je poskrbel tri zunanje spovednike).

Vpeljal je 14-dnevne duhovne vaje za vse bogoslovce (ne samo za diakone tik pred posvečenjem, kot je bilo v navadi prej). To je smatral potrebno, ker so leta 1866 hrvaško-avstrijski vojaki zasedli semenišče in so morali bogoslovci domov, vodstvo pa po hišah v mestu. Take daljše duhovne vaje je leta 1868 vodil Benečan, jezuit p. Bankič (Banchig). In prav s pomočjo duhovnih vaj se je bogoslovni študij vrnil v svoj normalen tir.

Rektor Janez Hrast je bil zaveden Slovenec, vendar se je materinega jezika moral naučiti (podobno kot Trinko) samo s svojo pridnostjo in nadarjenostjo. Že kot bogoslovec je sodeloval pri "Starem Urbanu" v Celovcu, kot profesor pa pri goriškem "Glasu", ki ga je tudi podprl z večjo vsoto denarja, kakor tudi potem katoliški tednik "Il Goriziano" (kasneje poimenovan v "L'eco del Litorale"). Podprl je nakup hiše "Goriškega katoliškega društva" za obe narodnosti in tudi katoliško tiskarno "Hilarijano". Hrastu je bila katoliška Cerkev vedno tako pri srcu, da se ni spuščal v narodnostne prepire. Raje je podpiral vsako pobudo za dobro stvar, pa naj je prihajala od slovenske ali italijanske strani. Zato je tudi dosledno pisal dvojni dnevnik: enega - uradnega - v nemščini, drugega - zasebnega - v slovenščini.

Dr. Janez Hrast je pomemben tudi za znanost. Leta 1869 je izdal v Gorici "*Cerkveno Zgodovino Vascottija O.P.M.*", ki je izšla v treh izdajah. Zadnja izdaja iz leta 1873 je bila rabljena po mnogih bogoslovnih šolah širom vse Avstrije. Dal je pobudo tudi za uradni škofijski list "Folium periodicum", v katerem je kasneje prof. Štefan Kočiančič objavljal kronike raznih župnij na Primorskem.

Nič čudnega ni, da so predstojniki tako cenili učenega, modrega in izredno aktivnega dr. Hrasta, da ga je škof Alojzij Zorn leta 1865 imenoval za aktivnega konzistorialnega svetovalca, leta 1870 pa za častnega kanonika stolnega kapitlja v Gorici.

Žal pa je prav tega leta začel čutiti neko utrujenost. Želel si je počitka. Najraje bi odložil vse svoje službe. Privoščiti pa si je mogel le dve daljši potovanji. Utrujenosti je botrovala huda zlateni-

ca, ki ga je silno mučila leta 1874 in ga končno jeseni tega leta spravila v prerani grob sredi najboljših moških let - v 45. letu starosti. A tudi smrt je dr. Hrast sprejel junaško. Okrepčan s svetimi zakramenti je mirno in vdan v božjo voljo dotrpel in bil pokopan v Gorici.

Za njim je žalovala vsa Goriška škofija. Hvaležni duhovniki so mu postavili doprski kip iz belega kararskega marmorja (delo kiparja Gaudenzia Procacciantaja iz Rima). Kip je stal v semeniški obednici, kasneje pri vhodu, zdaj začasno na neprimernem kraju. Želeli smo ga spraviti na Livek v cerkev, a je vodstvo semenišča dovolilo napraviti le odlitek v mavcu (delo kiparja Posega iz Bilj). Iz tega pa je bil narejen še odlitek v poliestru v imitaciji bronu (delo, narejeno v Ljubljani). Prvega bomo odslej imeli pred očmi pri krstnem kamnu v župnjiski cerkvi na Livku, kjer je dr. Janez Hrast postal božji otrok in s tem dobil osnovo za vse, kar je potem v življenju bil; drugega pa bomo, upajmo, postavili bolj "na očeh", pri vhodu v osnovno šolo na Livku, ki je bila ustanovljena komaj tri leta po njegovi smrti (1877).

80

Stodvajsetletnica smrti dr. Janeza Nepomuka Hrasta pa naj bi v nas vseh zbudila voljo do zdravih družinskih in družbenih temeljev, ki so stebri naše boljše prihodnosti.

AUGUŠTIN ČEDERMAS-KALIŽ

LUCIANO CHIABUDINI

Piše Joško Ošnjak v svojih bukvah "Pod Matajurjem", de za ustanovitev Beneške čete v Nediški dolini šetemberja lieta 1943 narguorš zasluga gre Auguštinu Čedermacu iz Ščigli. Od njega an od somišljenku, zatuo, se nie tle par nas vič guorilo, an če se je guorilo, tuo je bluo na slabo. Kaliž, Hanc (Anton Crucil), Mario Manzini, Anton Birtig (Mečana), bratri Fùlaci iz Brišč (Birtig) so ratali tabu, od katerih je buojš mučat, zatuo ki "so bli slovenski partizani". 81

Stuokrat san teu niek opisat od muojega vaščana Kaliža an stuokrat san vargu proč začeto pismo, ki je tielo orisat no malo buj natančno telega idealista, ki je zgubu na vsieh področjih. Zgubu je na družini, ki zavojo njega izbire je tarpiela odstranitev an mizerjo an ki pa ga nie nikdar zapustila; zgubu je na idealih, kier je zavargu politično idejo, za katero se je boru; na zadnjo, kot človek inteligent (in zatuo občutljiv na umne bolezni), je zgubu še na zdravju.

Auguštín Čedermac se je rodiu v Ofijane (Pegliano), tenčas kamun Tarčet (Tarcetta), na 5. luja 1904 (lietos spada 90-letnica njega rojstva) tu kmetuški številni družini, ki po domače so bli klica-ni Kaližovi. Osnovne šuole je nardiu v Tarčete an potlè se je učiu za šuoštarja. Poročiu se je na 21.4.1928 z Oneljo Plata iz Laz an

kupe sta paršla stat v Ščigla pri Uàncovih (Medves po priimku). Kuo se je tuo zvarstilo, je preca poviedano: tod Uàncovih je bila šla za neviesto v Laze tah Plata mat Onèljina an doma so ostali starši an dva bratra, Giovanni (Moreto) an Ànton (Mùtac). Moreto po parvi vojski je šu v Francijo an se je odpoviedu za skarb starših, takuo oni so poklicali iz Laz nječo Oneljo, obečali so ji premoženje an ato je paršu za zeta nje mož Auguštín. Veliko je on skarbeu doma: postroju je hišo, zazidu kazon, usadiu sadje in v tistin veselin času se je rodila parva hči Vilma (kateri se sarčno zahvaljujen za podatke, ki me je vljudno dala; na žau pa niti fotografije od očeta je nie).

Nepričakovano se je varnu iz Francje Giovanni (Moreto) z revolucionarnami idejami, ki jih je upiu tudi Kaližu. Medtem ko Mùtac je biu velik dielovac, ne takuo Moreto, zatuo domača armonija se je počaso zmrazilna. Lieta 1932 se je rodiu sin Silvano (ki je prezguoda umru ne dvie lieta od tod).

Muore tle poviedat, de Uàncovi so bli kot družina zlo tradicionalist, branil so, de ostanejo v vasi an v cirkvi stare piesmi an nava-de. Nono Uàncu je biu paršu iz Drežince an dol je parnesu puno molitvi, ku tista, ki edini v vasi Uàncovi šele molejo na viljo božičovo, tista od "Dvanajst Ježušovih zapuovedi", ki nuna Onelja jo zapuoje prez se ustabit an ki traja okuole dvist minutu. Tudi njega sin (Moretonu an Mùtacu oče) je imeu v cirkvi posebni prestor v kòrone an tan gor je intonu tiste stare piesmi, v latinskin volgarizanzin jiziku, s posebno vižo, ki mi diemo "gelit". Parjateljstvo med starin Uàncan an gaspuodan Anton Cuffolo, ki je tuole zlo cenu an štimu, je povezalo tudi Auguština, ki se je začeu zanimat za našo slovensko kulturo an zgodovino.

"Je biu gu faruže kuhan an pečen an je puno bukvi prebieru," me pravijo domači; v tistin cajtu šigurno gaspuod Cuffolo je imeu par sarcu telega mladega moža, ki je teu poznat našo zgodovino. Potarditev tele simpatije jo najdemo, na muoj um, celuo na naslovu Bevkovega romana "Kaplan Martin Čedermac". Piše na svojin dnevnikie gaspuod Cuffolo, de v cajtu, ki se je v faruže pogovarju s pisateljén, je stopnu v izbo adan mùtac, ki s svojin mahatanjan je stuoru oba posmejat. Na vprašanje, kuo se on kliče, gaspuod je

padu na frojddjansko napako, jau je, de se kliče Čedermac namest Medves, pravo hišno ime Uàncove družine an Mùtaca. Priimak je šu na pisatelju blok-notes an od tam na kopertino romana.

Tuole se je zgodilo parbližno lieta 1937, če bukva so paršle na dan lieto pozno.

Drug dokaz obiskovanja s Cuffolan je adna legenda Svetega Tilha, ki gaspuod je prepisu od Kaližovega ustnega izročila an ki jo najdemo na Trinkovem koledarju lieta 1964.

Prez sreče Auguštín je nastabu v Podbuniesce adno šuoštarijo. Judje so imieli potriebo obutka, pa nieso imieli sudu za plačat narreto dielo.

Takuo, med te parvih v Nediški dolini, se je on previdu adnega starega kamiončina an se je vargu na komerčjo, posebno na Unejskin. Prodaju je zelenjavo, vozu je gor vino, grozdje, jabke, burje an dol pa kože, kompierje al ročne izdelke, ku pletenice, grabje an kumetuško posodo.

Od tistega cajta se ga spomnin tudi jest, kuo je on nervožasto zaganju motor od njega zelenega kamiončina z manavelo tan spried, kar mu nie tielo parjet; odperju je kofano, partiku če an san, potiu se je an Moreto, ki mu se je špodielu zad.

Vesok je biu Auguštín, biondast an z lasmi kratko ostrizenmi. Oči je imeu čelešt an v hoji je ku poskakavu. Guoríu je na hitro, odsiečeno, an včasih mu je zalietu jizik.

Na Unejskem Auguštín je zapoznu slovenske iredentistične judi, ki so bli posebno naklonjeni tudi na politične levne ideale. "Tan gor so ga obnoriel", me je jala hči Vilma. Vpisu se je tu Komunistični partit, zaviedli so, biu je pročešan an pošjan na konfin v Salsomaggiore, tuo je bluo lieta 1941. V koncu lieta 1942 se je parkazu damu an od tenčas do konca vojske je biu protagonist v puno nenavadnih dogodkih v naši dolini.

Začeu je spet obiskovat gaspuoda Cuffola, pa za ideologijo, ki se je biu Auguštín izbrau, nie mogla vič teč tista somišljenost; od tega ušafamo potarditev v gaspuodovin dnevnik, v katerin ga kritično ocenjuje.

Kaližova operativna zona je biu podbunieški kamun, ki je on poznu ku svoje gajofe, vse staze, vse jame an podčela, kazone an se-

nike, tode ki se more človek skrit. Po 8. septemberju je kuazu v conì "splošno mobilizacijo" za vse može. Ratu je niešna "primula rossa", ki se parkaže pa če pa san, an nobedan ga na more ujet. Povsierode pusti znak s kajšnim sabotažan. Takuo so mu vargli na rame reči, ki lahko nie on nardiu, ku porušenje podbunieškega mosta, prekinitev cieste Muost-Podvaršč med Ščiglan an Lazan, ubitje kozaka an drugo. Vilma tardi, de tuo nie ries. Nje oče je biu idealist, boru se je za adan sviet, v katerin buozi judje bi dielali fraj, prez dauk plačevat, posebno naši gorski kumet an artigiani, ki so tudi današnje, aktualne zahteve. Teli drobni ideali so se v našin teritorje za kajšan miesac uresničili, sa v drugi polovici 1943. lieta nie bluo ne karabinierju, kateré je bil on odborožil na špieterski, štopski an podbunješki postojanki, ne financotu; nie bluo dacjarja an judje so veselo kahal žganje, prodajali njih par-dielo, ki lačni meščani so hodil iskat tle tode.

Malo cajta je trajalo telo veselo prebivanje. Začel so hodit jugo-slovanski partizani, republikini, Niemci an kozaki. Kaliž je biu parvič ranjen v bitki blizo Livka na Matajуре; parbližu se je duomu, sam se je zdraviu an Vilma mu je poskrivš nosila jest vsakokrat tu drugi prestor.

V koncu vojske trikoloristi na kamione so strejali za njin an so ga huduo ranili. Od Mòcove Landrone v Podbuniesce se je vlieku gor mez Luonja, spustiu se je na ciesto gor par Loški kapel an je vprašu pomuoč ingeleškin sudadan, katerin se je predstavu kot "partigiano jugoslavo". Oni so ga pošjal zdravit v Bari an od tam se je povarnu na Unejsko, kier je šteu na stare parjatelje; tan gor pa nie teu podpisat opciona (slovensko daržavljanstvo), takuo parjatelji so ga zapustili. Puno cajta je skromno preživu s starin šuoštarjovin dielan an usmiljeni judje iz Svinega pri Kobaridu so mu bli na pomuoč. Razočaran od svojega idealnega režima, ki nič nie pomau kumetan an obartnikan, an ki naspruotno so bli štieti kot nevarnost, se je zbrau kuražo an je zapustu Jugoslavijo za se damu stalno povarnit. Tenčas se je rodiu treči sin Santino.

V domačin kraju je ušafu tega, ki ga je nucu za dokazat faliment ne samuo komunizma, pa tudi slovenstva. Šibkuost an razočaranje so ga zapejali do boleznì prez možnosti ozdravila.

Puno liet je mernuo živeu v špitale v San Daniele del Friuli, kjer je dielu šuoštar an tuk je umru na dan 21.4.1976. Počiva v lažan-skin britufe v skupnim grobu Medves-Cedermas, prez družega napisa.

Sv. Ivan (Landar)

PRE LUIGI

IZIDOR PREDAN - DORIČ ŠTEFANU

Leta 1933. je gospod Pre Luigi Zdravljich (1894-1946), vikar na Liesah, prebral v cerkvi dekret prefektуре iz Vidma, da se ne sme več moliti, učiti "dotrine" in peti pobožnih pesmi po slovensko. "Gospod Pre Luigi je tisto pismo, tisti dekret, ukaz, joče brau" mi je povedala moja uboga mama. 87

"Po maši so ga čakali pred cerkvijo možje iz vseh vasi", mi je mama pripovedovala. Gospod Pre Luigi (pravili so mu tudi gospod Bevčar, ker je imel bele lase) je šel s povešeno glavo mimo mož iz vasi, ki so ga čakali.

Kadar je bil na začetku prvega kamna od britofa, nad potjo, ki pelje do farovža, je eden od mož zarjovel: "Kam greste, kam se vam tako mudi, gospod? Tule vas čakamo, da nam daste pojasnila!"

«Kakšne pojasnila sem vam dolžan?»

«O prepovedi slovenske besede. O prepovedi slovenske molitve, pobožne pesmi in čaščenja Boga in Marije device v našem jeziku!»

«Jaz nisem kriv, tako so nam ukazali!»

«Ali bo dolgo časa trajalo?» so ga vprašali možje iz vseh vasi.

«Potrpite. Pojdite pobožno na svoje domove. Kar vam lahko rečem, vam rečem po božji modrosti, da nobena sila ne traja dolgo».

Na žalost se je pošten Pre Luigi uštel. Tista sila traja še današnji dan. Slovenski jezik, kultura, vera, molitev, pobožne pesmi so šele

pregnane po naših dolinah, pregnane iz cerkve.

In Pre Luigi ni bil eden od tistih duhovnikov, ki bi bil zapustil vero in slovensko učilo katekizma otrok zavoljo bojazni.

Zato so mu, ko je bil še kaplan pri Kodarmacih, fašisti iz Prapotnega in Čedadu dali piti ricinovo olje.

Zato je, ko je padel fašizem, med prvimi zapel, v cerkvi na Lesah, slovensko Alelujo.

Gospod Pre Luigi Zdravljč je bil eden od Čedermacev, ki jih je ovekovečil s svojim umotvorom, s svojim znamenitnim romanom "Kaplan Martin Čedermac" naš slavní pisatelj France Bevk.

Fašistično ricinovo olje je hotelo pohnžati moža, njegovo dostojanstvo, njega duhovnost, pa niso uspeli. Čeprav je moral brati pred nami italijanski katekizem, nam ga je lepo razlagal v slovenščini. Hotel, želel sem napisati te vrstice v njegov spomin, ker ni nihče še nič napisal o tem pogumnem duhovniku. Saj so bili pogumni naši "Čedermaci", pa mislim, da nobeden ni pil fašističnega olja, kot ga je pil naš Pre Luigi Zdravljč, zaradi obrambe našega jezika, naše slovenske molitve, pesmi in kulture.

88

Zato se mu klanjam ob 50-letnici padca fašizma (ki ni nikdar padel) kot svojemu učitelju in dobrotniku.

GIORGIO QUALIZZA

(PRIR. PO SPBL)

Giorgio Qualizza se je rodil 21. februarja 1951 v Gorenjem Tarbiju v občini Srednje. Tragično je umrl na Poljskem lanskega poletja, ko je utonil v jezeru blizu kraja Dziekonow. Dovršil je nižjo gimnazijo v semenišču Castellerio, naslednja štiri leta je študiral v videmskem semenišču, nato pa je iz semenišča izstopil in leta 1970 maturiral kot privatist na čedadskem klasičnem liceju "Paolo Diacono". Vpisal se je na Filozofsko fakulteto v Trstu in 27. februarja 1980 diplomiral s nalogo *"Proverbi e detti sloveni nelle Valli del Natisone - raccolti ed analizzati secondo il lessico e la struttura"*. V jeseni istega leta se je vpisal na Fakulteto za tuje jezike in literature univerze v Vidmu, da bi študiral ruščino in poljščino. Nekaj časa je poučeval literarne predmete na raznih šolah v videmski pokrajini, od novembra 1984 do julija 1985 pa je s štipendijo zunanjega ministrstva študiral na univerzi v Varšavi polonistiko in slavistiko. Tam se je dobro naučil poljščino in tudi bolgarščino in navezal številna prijateljstva, tako da se je na Poljsko pogosto vračal, pa tudi poljski prijatelji so se večkrat zglasili pri njem v Gorenjem Tarbiju.

Giorgio Qualizza je bil zagnan raziskovalec, prepričan, da je v življenju najvažnejše, da slediš svojim vzgibom in uresničiš tisto, kar čutiš. Zato se je odpovedal poučevanju in na svojem domu skromno živel, nadaljeval s svojimi študiji in začel pisati pesmi.

Tako je v treh letih v samozaložbi izdal tri knjige poezij: v italijanščini pisano "*È dolce il sale*" leta 1989, v slovenskem narečju pisane in z italijanskim vzporednim prevodom opremljene "*Kapje sonca*" leta 1990, leta 1991 pa "*Polska-Polonia*" v poljščini. Te knjige je kapilarno sam prodajal in razširjal po naših vaseh. Zlasti druga knjiga je opremljena z obsežnim aparatom opomb in spremnih poglavij, v katerih avtor razlaga svoja naziranja o jeziku in zapleten sistem samega zapisa pesmi, s katerim je skušal zaobjeti vse govorne posebnosti. Knjigi je priložena tudi primerjalna fonetična tabela, ki zajema glasove nadiškega narečja in vzporednice v slovanskih in nekaterih drugih svetovnih jezikih. Njegova jezikovna naziranja označuje velik individualizem in poudarjanje posebnosti, zaradi česar so njegova stališča ostala vseskozi sporna z družbeno jezikovnega vidika.

Že kot študent se je začel tudi širše zanimati za ljudsko kulturo in objavljati prispevke s tega področja. V Domu je objavil niz člankov o ljudskem zdravilstvu "*Medicine naših starih judi*" in o ljudski prehrani "*Naše stare jedila*". Sodeloval je tudi pri Novem Matajurju, kjer je med drugim objavil pravljico "*Dva gejda an dan Mrujak*". Iz svoje diplomske naloge je izluščil razpravo "*Per una definizione del proverbio*" za revijo Scienze umane (Dedalo, Bari, avgusta 1980). K podobni temi se je vrnil tri leta kasneje s spisom "*Tipologia della comparazione in alcuni detti e proverbi delle Valli del Natisone*", ki je izšla pri slavističnem oddelku varšavske univerze, posegel pa je tudi na jezikoslovno področje s spisom "*Alcune considerazioni ipotetiche suggerite dalla lettura del Cours de linguistique générale di Ferdinand de Saussure*". V poljščino je tudi prevedel svojo že objavljeno razpravo o pregovorih.

Sodeloval je tudi pri fotografskem krožku društva Rečan in v knjigo *Fotoalbum izseljencev iz Benečije* prispeval opis trajne emigracije v letih 1877-1915.

NAŠA BESEDA

Trinor
Koledar

Sv. Lovrenc (Marsin)

DUGANOGA, VELIKAŽ NEDIŠKE DOLINE

ADA TOMASETIG

Je biu paršu tu našo dolino duo vie od kot an duo vie kadà. Lohni se je biu še tle rodiu al pa je prehodu cieu sviet, pried ku stopnit go na naše breguove. Duo vie.

Kuo je bluo, al kuo nie bluo, velikaž Duganoga je živeu tu Nediški dolin. Njegà gobac je biu obalast ku sonce, pa kar je biu jezan, se je stisnu ku luna. Njega lasje an njega brada so bli bieli pozime, armeni tu jesen an zeleni v spomladu an poliete. Je biu močan ku dob, tečan ku kostanj an vesok ku te narbuj vesokè smrieke. Pa ti-ste, ki je narbuj čudvalo, so ble njegà noge: so se mogle zdujšat tarkaj, ki on je teu.

Takuo je biu stvarjen an nobedan se nie vprašu, zaki.

Kar je biu trudan an se je teu pru lepuo opočit, se je stegnu do po cieli dolin: harbat gor na marsinskin briegu, no nogo go po čimah, not dol do Varhà al še not dol do Nokul, an to drugo dol do Makotah al še not dol do Klančiča. Matajur je biu pa njega pušter.

Čez lieto je samuo počivu, pa pozime je tarduo spau ta pod sniegan. Nediščanji so mu bli hvaležni za punu reči. Je biu on, ki je biu spejù Nedižo tu dolino, kar z njega močjo je azpartiu brieg od Mije ta od Matajura. Je biu on, ki jin je pomau zazidat cierku od Svetega Šandreža an tisto od Svetega Lovranca: je dajau zidarjan piesak an glerjo od Nediže an s šeglotan jin je toču vodo za mauto. On je

prekladu magle v luhtu, an kar je bla potrieba, je padu daž, an če ne je sijalo sonce. An še duo vie ki reči je on runu.

Za lon nie vprašu nič. Njegà vesejè so ble sanožeta posiečene an očejene; velike lombrene od kostanju, ki so mu hladile glavo an nogè, kar je pekluo sonce; raki, ki so se skrival če pod skale od studencu; postrove od Nediže; dujaleni, ki so pasli če po host; tiči, ki so spoletal v luhtu; otroc, ki so se pliezli go po drevah al ki so plaval du Nediž.

An ga je veseliu daž, ki je napenju patoke, snieg, ki je greu zemjo pozime, sonce, ki zvičer je šlo za brieg, an luna, ki je svetila ponoč. Takuo lieto za lietan življenje je šluo naprej v Nediški dolin: Nediščani so čedli njih njive an njih sanožeta an Duganoga jin je pomau, če so miel potriebu.

Vse je šluo dobrò, do kod...

Ku vsako zimo, Duganoga je biu zaspau ta pod sniegan an je takuo lepua sanjù, de se nie teu zbudit, čeglih snieg se je biu že aztaju an sonce je lepua grielo zemjò.

94 "Kuo leti cajt, smo že v spomladu!" je jau ziehè Duganoga. An le grede se je počaso gor potegnu an se je pogledu oku an oku. Trava je že zeleniela an drevi so se bli že obliekli. "De san pru zaspou!" je jau Duganoga an se je pomanu oči.

"Zaki me nieso zbudil, kar so začel trebit sanožeta an čedit patoke, san biu varvu ognje ku nimar an san biu nategnu niti za darva spuščat." Vse tuole je guoru an le grede je začeu gor vstajat. Tekrat kiek ga je zabolielo tu desni nogi an potlè tu te čeparni. "Kaj tuole?" je zaveku Duganoga an se je spregnu za lepua pogledat, tuk ga je bolielo.

Na garda arbida se je pledla okuole nuog an ga je bodlà tu mesuo. Z rokam se je riešu an potlè se je pobrau do po dolini. Sada je lepua gledu, kan stopnit.

"Kuo je, de brieg nie očejen an de rastejo arbide, an griče me bo-dejò tu noge?" je vprašu negà moštačarja, ki je vinjiko gledu ta za hišo. "Ah ja", je jau te star, "jin obečajo sude po sviete, kajšni so že šli an še druž puojdejo. Zatuo lietos nie vse očejeno. An še ki bo!"

Duganoga se nie mu potalažt. Potlè je začeu rit arbido an griče pobierat. Pa njega harbat je biu previç velik za se tarkaj spreguvat. On

je biu stvarjen za druge diela. Takuo je začeu bit žalostan an ponoč nie lepuo počivu an čez dan se je bau hodit.

Antadà je paršla druga zima an druga spomlad an nazaj polietje an nazaj jesen. An takuo lieto za lietan dolina je bila buj zapuščena an Duganoga je biu nimar buj žalostan.

Arkacije so začele rast povsierod an arbide an lazè so se zavijale oku sanožet, so zaperjale staze an so čefale vasi. Nediža je ratuvala umazana an rakan je bluo težkuo živiet tu studencah. Dujaleni so se pobieral drugod, zak njih rogjè so se jin zapenjal tu arbide an tu garmè. Trava je rastla v luht an je arjoviela le grede.

“Na morin vič tle ostat,” je jau Duganoga, “če zaspijen tarduo, arbi-de me začefajo. An jest se poberen po sviete, lohni je ostala kode na dolina, tuk se more šele živiet.”

Se je spregnu za zmočit gobac an rokè tu njegà Nediž an potlè, gre-de ki je prebieru miez kamanu: “Ka dielaš?” ga je vprašu an puo-bič, ki je pobieru škatle an fileštrine tu no pletenico.

“Vebieran an kaman, ga ponesen za mano, bo spomin tele doline,” je jau Duganoga.

95

“Kan greš?” ga je vprašu puobič.

“Na morin vič tle živiet. Vsi breguovi so zaraščeni, arbida je vse zadušila an jest se ku zaplietan tu lazè. Mi je težkuo se gibat. Ankrat tela je bla ta narlieuša dolina na sviete, sadà je ratala duja an strašnà. Či čen preživiet, muorin iti. Lohni an dan se varnin...”

Puobič je poslušu muče an je mislu, de je korlo kiek narest.

Duganoga je šu z njega kamanan tu roki an od tekrat se nie šele varnù.

Sv. Lenart (Ronec)

PASTERICA S HUMA NAD TARBIIAN

ANTONIO QUALIZZA

Tolo pravco jo moremo lahko posvetiti pasterican, ki so par starin uce pasle pod vesokin Matajurjan in v sred liepega Huma, nad Tarbijan.

97

Tajšan je tudi naslov od adne stare beneške piesmi, posnete v Ruoncu in v Briščah: "Pasterica učice pase".

Je na kompozicija živa, vesela, planinska (muzika parkličje v pamet stil alpskih, ritmičnih piesmi od Karantana; vodilni glas je v družin tenorju).

O pastierju pravi marskatera stara pravca, ki ti stari znajo ponovit, kakor de bi bla ta narguorš resnica. An more bit, de je!

Zavojo tega vabim drage bralce za mano gor v Gorenj Tarbij, liepo vas pod Human v Srienskin kamune.

V teli vasi je živela ankrat na liepa čiča. Ona je vsak dan že zgoda vstajala in uce vozila past po stari voznici, skuoze njive in sannažeta, gor na sred Huma.

Nje ime je bluo Katina iz Drejčičove družine - takuo pravijo ti star. Hum je an šarok brieg, ki se vzdigne vesoko nad Gorenjin Tarbijan. Ima podobo ne velike, debele kopè al debelega kupa. Pozime, če nie snegà, stoji gor ku na glava brez lasi; poliete se pa pogarne z zeleno rastlino. Par starin, vas brieg je biu gladak, kier so nimar travò siekli; samuo par nin kraju je bila čarnà host. Pod

njim so cvedli zvončki, v sred kukalce an suzice, na varhu so rasle pa malince. Donašnji dan izletnik bi najdu vse zaraščeno.

Tarbijani, pod Human, so živiel z majhanin pardielan kompierja, ušenice in sierka. Glih sadja in kostanja nie nikdar manjkalo. Vsaka družina je redila prase, kakuoša, zajce, an še krave za de ser in mlieko na parmanjkajo starin in mladín.

Zaries težkuo je bluo iti napri, posebno kjer so ble velike družine. Kajšno lieto je suš partisinla sierak: judje nieso imiel vič moke za pulento kuhat. Alora vasnjan, vsako lieto, so vozil v Laške z burelo kostanj, pa tudi jabuke in hruške za zamenit s sierkan. Ti, ki so ostajal tan doma, so parpravjal senuo an darva za zimo, kajšankrat s pomočjo al mula, al muša, al junca. So vozil z vlako al z vozam; narvičkrat pa so muorli nosit na ramane vse pardielo in tud senuo an darvâ.

Puobči, kar so končal šuolo, katera tekrat je trajala samuo dvie al tri lieta, so muorli pomat očetan tan v njiv al tu host, al tan po sanažetah: deklete so ble pošjane pa von z vasi uce past, s pomagjan kajšne ženske že v lieteh.

Naša Katina je začela hodit na Hum, že od mladih liet, miesca obrila al maja, potlè, ki zadnji snieg se je arztaju tan gor na varh brega an ki puomlad se je že azšerila; od puoja do vesokih sanažet in hosti, dokjer vsak blek zemje je ostù pokrit pod cvetjan.

No jutro, ku po navad, Katina je zguoda vstala an šla odperjat ovčji hlev. Mat jo je videla zamisnjeno in žalostno. "Ka ti je, Katina, al na stojiš dobro?" jo je poprašala. Katina se je par sile posmejala an odguorila materi: "Oh, mati, niesan vesela an na moren bit, ker san ponoč sanjala, de me je marzla tama požgarla an de se na bomo maj vič videle. In kar san se sprebudila von s take strašne sanjè, san čula pa počasno tarkanje v zidu od moje kambrice! Oh, jest san prestrašena! Paš če rata kajšna nasreča?" "Nu, nu," je mat naglo ji poviedala, vsi mamò garde sanje kajšan-krat, pa smo šelè tle na telín svietu. Na muore virvat vražan! Bodi brez skarbi!" An jo je obiela an bušinla.

Tele besiede so dale nazaj kuražo brumni Katin, ki se je še ankrat frišno pobrala pruot Humu. Mali Jurij, ki je takrat stopu na prag von s hiše, jo je z roko od deleča pozdraveu in se ji je parljubljeno

posmejau.

Obedankrat okolje nie bluo takuo lepua in arszvietljeno; še tičaci an vsa žvina so se zdiel veseli buj ku nimar.

Po dugi hoji je Katina došla vesokò v sred Huma.

Atu je pogarnila nje koret an se je usednila gor na gladko sanažet, medtem so uce mernuo pasle, se ritale an se lovile. Katina se je zmislila na gardo sanjo pretekle noči... Je naglo proč odgnala tisto misu, kjer je videla, de nie bluo nič za se bat atù v sred Huma, tu tisti liepi sanažet. Pruzapru ji je paršlo tu pamet tuo, kar so ji ankrat pravli: de v sred Huma je na velika strašnà rupa an de naj se varje čja h nji se parbližat, za na v njo past.

Čičica se je lepua oku ogledala, pa nie videla nič, de bi kazalo prisotnost tiste gardè stvari. "Duo vie, kje je tista rupa!" je popensala, an le s potjo je letiela tudi ona miez uci se ritat an to malo jarace lovit. Je bluo tiste jagnje takuo lepua, bielo an frišno, de čičica nie bila mogla prestat brez njegà.

Ono je letalo napri, onà pa za njin. Kar ga je imiela že malomanj tu pest, jarace je uteklo le buj napri gor po sanažet, deleč od tih družih uci.

99

Ga je bluo pru lepua videt takuo bielega miez zelenè trave... Tu an trenutak je izginilo spred oči.

"Paš kan je paršlo!" se je začudvala čiča. Potlè je letiela gor pruo ga iskat. Kar se je ustavla vsa zasopenà, je začela klicat jare an se ji je parielo, de ga čuje blejat iz družega svetà. Pogleda ča pred se an ostane ku okamanjenà. Malo pred njo se je odperjala tu tla na taka strašnà, šarokà, čarnà rupa, de se je začelo ji motit tu glave. "Zmota" jo je motila in vabila v glaboko jamo. Pa ona pride h sebè in se odstope nazaj. Vas žuot se ji je tresu ku šiba, takuo de se je muorla polegnet.

Na tuole ji pride nazaj na uha blejanje bielega jagnja.

Popensà, de ga na more pustit dol v jam. Poberè gor vse nie moči an premaga strah, ki jo je takuo uniču, in se paršuka na kri rupe.

Jagnje je stalo na ni skal polegneti dol nizko nad rupno jamo, ki je pariela brez dna. "Če kajšan varže tu rupo an debeu kaman," se je zmislila Katina, "bo zastonj čaku njega odmevanje."

"Let proč, odstopi se nazaj, rieši toje življenje!" se ji je parielo, de

vpijejo za njo mama in tata, in Jurij in vsi vasnjani...

Kar jare je le napri blejalo in klicalo, Katina se je uarmala mu iti na pomuoč. Počas počas, brez pogledat v glabočino, se je spustila blizu njega. Ga je popadla in diela pod pasko, potle se je odstopila od skale za se spliest nazaj na varh sanažet.

Trošt ji je dau kuražo: se nie vič bala an se je že v sarcu veselila.

Tekrat ji je parmanjkala zemja tan pod nogan an nasrečna deklica je udarla na sred rupe v glabočino...

Stari vasnjani so pravli, de miesce an miesce buj poznò plave kiti-ce od Katine so paršlè na dan dol nizko na Liesah, kier jih je velika voda, ki gre spuod Huma, von vepeljala.

V cajtu vojskè, sudatje, ki so vojskuval gor na Hume in so parpravjal voznico in trinčeje, an dan so zmetal du rupo kanone, voze an vse druge vojaške reči za jo zapunt, pa tista rupa, buj strašna ku obedna druga, je vse požgarla, ku de bi bluo vse tuo nič družega ku ne usta jedila.

Od lieta, ki je Katina takuo tragično nje življenje končala, okuole rupe je začelo čudežno cvest tavžint kukalc, bielih ku jare in liepih ku pasterica s Huma.

POEZIJE

EMIL CENCIG

TVOJI SMO

*Očja nebeški, tvoji smo
sinovi, hčere na zemlji,
ljubezen tvoja nas druži
ku brate, sestre vse ljudi.*

*Vezi smrti pretrgu si,
ko si iz groba, Jezus, šu,
premagu greha si moči,
Gospod življenja in miru.*

*Ljudje na svetu pa trpe
v slepoti svoji le naprej,
zavojo lakote, vojskè,
ki neprestano greh rodi.*

*O Jezus, pridi spet na svet,
ljubezen svojo nam podaj,
ku brate, sestre vse ljudi,
v naročje tvoje nas združi.*

REŠITELJ NAŠ

*Na križ razpet dva tisoč let,
Gospod, trpiš za celi svet.
Če grešni svet te zataji,
rešenje svoje kje dobi?*

*Edini si rešitelj, TI,
na križ parbit za vse ljudi,
naznanjaš mir nam na zemji,
obljubljaš nam tvoj sveti raj.*

102

*Življenje naše skrivnost je,
brez nas začjenja in zgori:
trenutek je sedanji naš,
ki Bog sedaj nam ga da.*

*Bog, bodi vedno naša luč,
vodnica naša čista vest;
vsakdanje naše delo bo
za nas sodnik na smrtni dan.*

*Življenje moje tvoj je dar,
dobruota tvoja vsaka stvar;
za te, o Bog, dobrotnik muoj,
ljubezen moja naj gori.*

ŠKOFIJSKA VIZITACIJA

EMIL CENCIG

27 liet na duzin, od lieta 1928 do lieta 1955, je biu za škofā v Vidne Monsinjur Giuseppe Nogara. Tudi nadškof Nogara, ku vsak drug škof v svoji škofiji, je napravu, vsakih 5 liet, škofijske vizitacije po farah in kaplanijah svoje Videnske nadškofije. Za škofā Nogara škofijske vizitacije so ble buj težkè ku za donāšnje-ga škofā, zatuo ki, v tistih preteklih lietih, nieso ble vse vasi pove-zane s ciestami. Kier nie bluo cieste, nadškof je muoru itì par no-gah al pa se nesti na mulu, ku v Čenavarhu, v Nediški dolini.

Tiste lieto, kar je paršù dielat škofijske vizitacije v Čedajsko fora-nijo, potlè ki je napravu vizitacijo v Fojdi, popudan par nogah s svojim sovizitatorjem se je napotiu v Podcierku, gorsko kaplanijo, ki stoji nad Fuojdo in ki nie bla povezana s ciesto, da bi tam pre-nočiu in drugi dan napravu vizitacijo. Tam je biu za kaplana zelo vserod znan pre Antoni, ki so ga vsi klicali "pre Anton di Val". Val je laško ime vasi Podcierkve. Pre Anton je gostoljubno sparjeu škofā, mu napravu okusno večerjo. Po vičerji nadškof, trudan od vizitacije v Fuojdi in še buj od poti par nogah, se je po-brau spat. Pa pried ku se je spravu tu pastejo, je zagledu par pa-steji na tleh tri uši. Odparu je kambro in poklicu pre Antona in mu jih pokazu. "Naj nieso v skarbieh, gospuod nadškof," je jau pre Anton, "saj so samuo tri majhane uši in vse tri martvè!" Voščiu je

škofu lahko nuoč in tudi on se je pobrau spat v kambro, ki je bla blizu škofovske. Nie še pa zmolù svojih navadnih večernih molitvi, kar je začù v škofijski kambri niešno čudno ropotanje, ki se je ritmično ponavljalo: tok, tok, tok... bum!, tok, tok, tok... bum! No malo zaskrbljen, no malo radoviedan pre Anton potuče na vrata škofijske kambre, jih odpre, da bi videu, kaj se tam dogaja. Zagledu je škofà, ki v gacjah, žej ves zasopen in utrujen, je lietu od vrat do vesokè pasteje, da bi skočù na njo. Pa zaman: mu nie uspelo. Pasteja je bla zelo vesokà, postavljena, po stari navadi, na lesenih stajalih (cavalletti) in tu žaklju je bluo paludje.

Pre Anton je jau škofù: "Naj počakajo, gospuod nadškof, jim bom ist pomagu!" Stegnu je svoje močnè rokè, parjeu škofà, ki je biu droban in lahàn, ga vzdignu in ga poluožu na pastejo.

Drugi dan zjutra pre Anton, kar je v turme odzvonilo, je šù klicat škofà, gredè ki judjè so se zbierali v cierku za sveto mašo. Potuku je na škofovske vrata in najdu škofà žej ustanega, umitega, obliečenega, ki je zbrano molù. Voščiu mu je dobro jutro in ga vprašu: "Gospuod nadškof, ali so dobrò prespali tolo nuoč in se odpočili?" Nadškof, naveličan in z zaspanimi očmi, mu je odgovoriu: "Ne, celuo nuoč niesam zatisnu oči. Je ries, da tiste tri uši snuojka so ble martvè, pa kulku judi se je zbieralo celò nuoč na njih pogreb!"

OBJUBE NA STARO GORO

MICHELINA BLASUTIG

San imiela malo vič ku pet, šest liet, kar parvi krat san šla z moji-mi vasnjani na objubo gor na Staro Goro. Po tistin krat vsake lie-to, maja, san šla na tole objubo. Na viljo san se takuo troštala, de niesan še spala ponoč. Z nam, v tistih lietah, misnin, da je hodu tud naš gaspuod Don Slobbe, že tenčas puno star. Tist dan že pred dnen smo se zbral na puno ta na vasi. Možje so bli fajno obliečeni, v čarnin; te buj mladi so imiel oblizane lase za puno brilantine; žene an čiče so se štimale tu njih novih kikjah. An mi otroc, za okazion, smo obliekli naše narlieuš oblieke, kikjice duge not do pod koliena, hlačice, de so kolienca popunoma zakrile, du-ge rokave za lahate skrit. Puobči so pariel majhani možaci, kajšan je deu an kravatco. Vič ku kajšna žena malo dni pried je šla v Čedad ricote runat, takuo de zjutra, at na vasi, kajšan ji je vagu reč: "Mi se zdi, de imaš griče tu glavi." Pa ona mu je odguorila: "Kap pa, san nardila tečan permanent, de mi bo na duzin duru; an sada ti lump, takuo parlizan, pomaj mi otroke nabasat gor na voz!" Ja, smo se vozil z vozmi, an kuo je bluo lepoo; dvie klopi poduzin, kajšan stolic miez. So te velic kuazuval kan sednit, so viedel, kuo bilančat pez. Mi otroc smo bli kupe, narvenč tu sretu, za na past do pod voz. Kar smo bli vsi namestu, sede, smo se žegnili; potle žene so tu športe začele mešat za kontrolat, de nie

mankalo nič; so se menale, kaj so napravle za kosilo: pinco, salam, ser, kajšno ice, vino, nuož an tace. Tuole san poslušala zvestuo, san že pinsala, de bomo vsi kupe jedli ta za mizo, gu ošteriji, de bomo gasoso pil mi otroc.

Kar voz se je zganu, kajšan se je vdrugo žegnu an parporočiu vsien svečenikan. Mi otroc smo muhal z rokmi, smo saludal tega, ki je ostu doma, an teli le napri so nan misnil dat buogime an za nje molit. Sparvič malokajšan je muču, vsak je imeu kiek za poviedat; pa kar vsakega je skarbielo narbuj, je bla "liepa ura". Te ki buj se je intindu, je v luht gledu, je merku, kode so se magle loville, pruoť kan je vietar pihu. Pa... takuo ki če naj bluo, an narguorš jasno an vedruo, lombrene nieso manjkale mai, an one so imiele njih dielo, so pomale nest športe na rame. Ben nu... do na Plate so nas čakali Blažinci. Perin Piernu že tenčas je imeu voz komut, kola so ble gomove. Ku so nas zagledal, Blažinci nan so se špodielal, so nam jal: "Van puojdjo čarieva gu garlo van Sauodnjanan, takuo vas bo treslo"! Sa nieso imiel vas tuort, difat takuo smo skakal, kar smo kako jamo ujel, de nas je vse zabolielo ta zad. Vičkrat an Zejcu kaleš je peju kajšnega "di riguardo", esempio: gaspuoda. Se vie, de niesmo šli naglo, pa tuole tenčas nas nie kumbralo. Pasat mez vaščine ku Kočebur, Tarpeč, Klenje an Ažlo je bluo videt an drug sviet. Judje ta na prage so nas pozdravjal, so naglo nas prašal, kuo gre zdravje an dielo tu gruntu. Kajšan liep viaž je biu, ki liepega se je gajalo, kajšan mož je roko lovu žení, poskrivš so se za roko tiščal, špotljivo gledal tu oči an se posmejal.

An kup žen so bašadale tiho, kaka konfidenca je uon skočnila, kajšna za udobit špot je facu gor na glavi postrojila, kajšna se je odsapnila.

Pa venč part našega viaža smo piel čast sv. Mariji, molil duo vie ki rožarju. Feliča Petričova je molila napri, je znala prosit Mater Božo po taljansko, po latinsko an po sloviensko. Vsi so jo hvalil za nje inteligenco an memorio.

Ku smo paršli du Ažlo, pru za pru za prit tu vas, možje so skočnil doz voza, ga potiskal ta zad, takuo je bla starna tista griva. Na pu Ažle, za prit če v Škrutovo dolino, smo šli do po štengah. Kaka

duga precesja nas je bla. Parvi dol za krajan smo bli mi otroc, smo se ogledual okuole, gledal šele tiste, ki so bli gor na varh. Smo naše glavice obarnil pruot Stari Gori, smo se kvantal, preperjal, štiel dugo pot an cajt.

Vozuovi, ki so nardil oku pot, so subit paršli, nazaj smo se nabal; malo potle smo bli ta na Čemurje. Tle smo prebul žeke, smo obul te stare an tu športe te nove diel.

Je začela tle tista naša liepa fadija, iti gor pruot.

Rožarji so se sul, piesme pruot sv. Mariji so ogarnile našo pot. Go par Pikone smo se ustavli pred koritan, judje so nas poznal, so nan korce ponujal za vodico pit.

Antadà... ale napri! Puobnen, ki subit potle je bla na starma kama-nova pot, ku se pliest go po zide. Ta na liepi skal vedarte so ble dvie stopienje. Mame so nan pravle, de so ble od Mater Bože an mušacove. Mi otroc smo rožce ubral, kajšan je an bjliet napisu an miez pušjaca luožu gor na skalo. Vsi so taknil skalo an so se požegnili. Kar smo paršli gor na varh, gor na te vriedno pot, smo se spet prebul, mame so nas opucale, postrojile kikjice, počedle, otresle zemjo an travico.

So nan postrojile flokiče gu glavi, oslinle lase. Smo obliekli golfi-ne, zak smo bli potni. Smo muorli vsi fajno an nategnjeni se prezentat če pred Mater Božo. Vse je bluo takuo lepua, vse je misni-lo lieta nazaj.

Pa bankarele so ble naša narguorš atracion: "Potle, potle van kup-mo," so nan te velic obiečal, "sada gremo Mater Božo saludavat, bomo par sveti maš; puojmo zluodja an Sv. Mihaca gledat." Go po štengah kajšan se je pokleknu, bušavu skale, molu, joku.

Ta pred vratjo vse žene, čiče an čičice smo glavo pokrile z velan. Gor na utarje sv. Marija nas je čakala; mi je parielo, de se je posmejala, takuo je bla vesela nas videt. •

Kuo smo pobožno jo gledal muče! Tenčas vsak je meu kiek sv. Mariji poviedat, reč, pravt, jo prosit. Majdan se ni zganu, smo bli pred Njo, ka smo vič tiel? Cajtu svete maše piesme an molitve so se zdiele muzika grozna, vesela.

Frat so naglo an tiho hodil miez judmi. Po maš smo kande le paržgal, se parbližal go do utarja, buogime dal. Dan za dnin smo

kuadrice P.R.G. gledal. Gledal smo tiste nasreče piturane, prebieral tiste pisma za Mater Božo zahvalit. Smo tud zluodja pokukal, kajšan otrok se je bau, druž so cijal kajšan čentežim če na tontič. Potle je paršlo te liepe za nas otroke; ta po bankarelah vse nan je dielalo golo: kolači, kjetnice, ure, parstani... Puno sudu nie bluo, mame so mogle kupit malokiek, pa vsi so puno medajc kupil, an za damu nest domačan. Moja mama nan je medajce zašila gor na gučice, ki smo nosil ta zdol. Vsako lieto jest san parstan kupila, sveta Marija me je varvala, jest san se štimala. San bla gor do nebes. Smo tud kako kartolino napisal.

Čast Bogu je paršu an moment, da smo sednil če pred no mizo. Mize so ble pune dobrih reči, an kar se niesmo čakal... štrukje kuhane, tud sope. Je bla na velika družina, vsak je ponuju kiek sojga, je pokušu, je vzeu, kar je želeu. An mi otroc smo popil našo staklenčico gasose, smo čakal, de nan se odrigne gu nuose, kuo smo se smejal an praskal nuos. Je biu pru an velik senjam za nas pit ankrat, dvakrat na lieto gasoso.

108

Tan uone smo se ogledual, smo se zbral okuole šterma, sednil gor na zidič, gledal pruo Čedadu an dol mimo vso planjo. Smo naše doline oku oku pregledal, našo zemjo. Te velic so nan kazal, štiel, njih ime poviedal, majhane an velike vasi arztresene po naših bregih. Do s Stare gore se vid pru lepue. Smo naš Matajur hvalil, naše, pru naše vasi štiel. Tarčmun at na piku brega, cierku na varhu, britof. "Je vas, tuk je Ivan Trinko se rodü, an velik gaspuod, modar," nan je kajšan poviedu, špiegu. Smo vidli Jeronišče, smo pinsal na našo Sauodnjo, Blažin, Fleta, Podar, skrite du jam.

Takuo je paršu cajt za damu se varnit, še an nagu pogled gu cierku: dno, dvie... tri busce pruo Mater Božo, antada naglo dol pruo vsi kupe žalostno an veselo.

Za kompliit moje pismo muoren napisat, kar se je gajalo no lieto na koncu objube. Tist dan voz nas je čaku du Ažli, ne ta par Čemurje.

Puobnen, de je bluo vedruo an gorkuo, kajšan je misnu, de lohni je bluo buojš skrajšat pot. Tele nan je jau: "Ankrat dol za krajan, pasamo če mez sanožeta, pasamo če mez rieko at navred Ažle,

bomo subit ta na to krej rieke!"

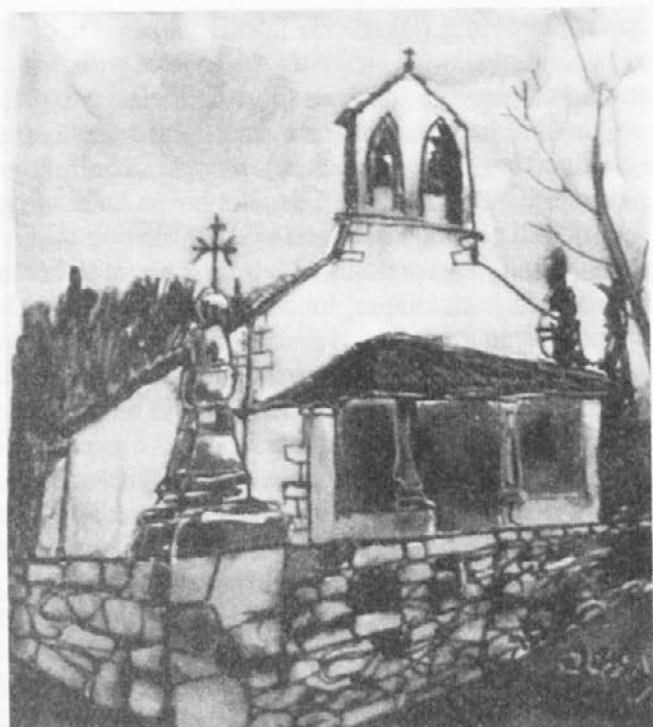
Vsi smo bli dakordo.

Za pobrodit vodo smo se zul, žene so vzdignile za an tarkaj kotul, možje so zavihnili bargeške. Tu roki smo tiščal žeke, žene so postrojile športe skor prazne gor na rame; mame so za roko te male pejale. Je biu tud gaspuod nunac Don Slobbe, pa on se nie teu zut, je teu čez vodo iti obut an za vso suknjo.

Judje so mu branil, pa gaspuod šele buj se je branu se zut an slieč suknjo. Lohni ga je bluo špot, lohni nie sme, duo vie. Je bluo smiešno an žalostno grede.

Ben nu, cajt je pasu, kajšnemu se je mudilo, je že gonderu. Takuo de Toni Zejcu, velik an tečan mož, na liepin je na kolonce zadeu našega gaspuoda, ki ga je bluo no marvo. Toni se je pobrau če čez vodo. Gaspuod na kolonce, sparvič se je le napri branu, potlè je muču, an muče smo šli zad za njim vsi mi. Pa... na vien duo je šu pred nam, je kazu, kjer voda je bla buj nizka... telemu na žlah se je popuznilo an je na rit dau du vodo. Toni se je ustrašu, mu je padu klabuk, voda ga je nesla napri, otroc so ga lovil du rieke, pa nie bluo ki. Gaspuodu je utekla uoz roke suknja, ki je tišču du konac an sada se je sukala če po vodi. Je veku Toni za njega klabuk, je veku gaspuod za njega suknjo. Mi je čista tale "scena", vsi smo se ušafal na sretu rieke. Sada mi se zdi ku videt film dei... pionieri d'America. Gaspuod le na kolonce nas je milo gledu, ga je bluo špot, se je ču kauža. Pa majdan nie vagu ki reč. Počas počas smo stopnil na ZEMJO.

Gaspuod nas je pogledu an jau: "Na zamierta mi, moji dragi, san jest grieh kombinu"! Mi muče, šele bos gor na ZEMJI smo ga gledal z debelimi očmi, zak naglo je intonu "Siam PECCATORI, ma FIGLI TUOI...."

Sv. Luka (Lipa)

POEZIJE
VILJEM ČERNO

VAHTI

*Vietri
so vas odnesli pred nami
med delečnje božje meje.*

*Druzje
vas čakajo
tej listje
pohojeno.*

*Ste odvzeli z vami
tarpienje anu sieme
hišnih vrat
za vdihati dišanje
kamenja anu trave.*

*Nieste sami
skrivljeni na zemlji,
ki ste kopali.*

*Smo vaši
popotniki
na zrubjani skali
tej nepobrano rastje,
tej zvoni na križu.*

*Oča naš,
ki vidiš ta pepou,
dej kruh živienja,
dej luč tvojih nebes,
vsaki dan!*

VELIKA NOČ

Tej na križu
smo prehodili
pot
za te obriesti,
Buoh!

Zubjene pràvice,
težke roke,
trudne besiede
so listje naše
razmetano tou vietru.

Hodimo ta hiši,
ke daje jesti.

Oku nas
je zapuščenost:
luč nie še
uneta.

A duša
cvetè po bužaricah.

Par Tve živi pejci,
tej božciči,
vprašamo
tvoj kruh,
tvo vino,
tvo vodu,
tvo živienje,
Buoh,
za te rance,
za te žive.

REZIJAN JANEZ

JOŽKO KRAGELJ

Za nas otroke je bil pravi praznik, ko je prišel v vas Rezijan Janez. Bil je visoke postave, suh, z zarjavelim obrazom in bistrimi očmi. Na hrbtu je prinesel neke vrste omarico, nad katero je štrlelo kolo, brusilni kamen, razni pasovi, klešče in drugo orodje. Ko je to postavil na tla, se je omarica spremenila v brus. Okrog kolesa je napel pas, z nogo je gonil kolo, iz škatlice, na kateri je bila pipica, je kapljala voda na brusilni kamen in na tem kamnu je brusil nože in škarje. Najprej je šel od hiše do hiše in klical: «Škarje, britve, nože, marele, lonce, kozice!». Ljudje so ga poznali in spoštovali, ker je svoje delo pošteno opravil in ni bil drag. Moj oče mu je zaupal tudi britev, ki je pa drugim brusačem ni dal v roke, čeprav so bili Rezijani. Ko smo mu otroci povedali, da je Rezijan v vasi, je vedno vprašal, če je Janez.

K svojemu brusu se je vračal obložen z najrazličnejšo ropotijo. Pod pazduho je imel stare raztrgane dežnike, iz žepov so mu štrleli noži in škarje, v naročju pa je nosil kotličke, lonce in kozice. Na dnu so imeli luknjice, ki jih je zacinil ali zakovičil. Obraz mu je žarel od veselja, ker je vedel, da bo zopet nekaj zaslužil. Vedno je mislil na svoje otroke, o katerih nam je rad pripovedoval. Na tla je pognil voščeno platno in nanj zložil vse, kar je prinesel. Iz omarice je vzel predalček, ki je bil poln drobnarije: vijaki,

žeblički, zakovice, kljukice, šivanke, sukanec in še in še. Usedel se je po turško na platno in začel pregledovati dežnike. Zmajal je z glavo. Ko jih je odpiral, se je iz njih vsipal prah in pajčevina. Bogve po kakšnih kotih so čakali prav njega. Če je bila na vrhu luknja, je s škarjami odstranil raztrgano blago, urezal kos dobrega platna in ga strokovno prišil na izpraznjeno luknjo. Z žico je nato povezal železne stranice, da se je dežnik lepo odpiral. Nato ga je dvignil nad glavo, ga odprl in rekel: «Zdaj lahko pride ploha, ta bo zdržal! Še deset let bo dober!» Pogledal je nas otroke, nam pomežiknil in se nasmehnil. Mi smo mu seveda verjeli. Opazovali smo, kako je zbiral zakovice in jih zabijal v luknjice kotličev in bakrenih loncev. Nato je vanje natočil vodo, vsakega dvignil in pogledal, če še pušča. S ponosom nam je rekel: «Kar Janez popravi, mora držati!». Najbolj smo čakali, kdaj bo zavrtel tisto kolo z brusom. Za dežniki in lonci so prišli na vrsto škarje in noži.

Vstal je, napolnil škatlico z vodo in odprl pipico, da je počasi kapljalo na brusilni kamen. Z nogo je pritisnil na deščico, ki je bila povezana s kolesom, in vse se je začelo vrteti. Ko je bil kamen dovolj moker, je zaškrtalo, ko je Janez pritisnil obenj nož ali škarje. Od časa do časa si je rezilo ogledal, ga potipal s palcem desne roke, in ko se mu je zdelo, da je rezilo dovolj ostro, ga je obrisal v temnomodri predpasnik, ki si ga je nataknil, preden je začel delati. Otroci smo ga občudovali. Če je kdo nagajal, je vzel nož in otroka podražil:

«Daj mi jezik, da ti ga odrežem!». Vedeli smo, da nas ima rad in bi tega nikdar ne naredil. Z nami je bil domač, kot bi imel okrog sebe svoje otroke. Rad se je z nami pogovarjal in nam vse povedal, kar smo ga vprašali. In vprašanj nam ni zmanjkalo. Vse smo hoteli zvedeti.

- Janez, kje je Rezija? Kakšno hišo imaš doma? Koliko vas je? Zakaj ne pripelješ s sabo kakšnega fantka, da bi se igral z nami? - In Janez je odgovarjal. Ustavil je brus in pokazal z roko proti Mengoram: «Tam zadaj za petimi hribi je moja Rezija. Lepa dolina je to. Zame je najlepša, čeprav je revna, da moramo Rezijani hoditi po svetu, da si kaj zaslužimo. Vsi pa se radi vračamo, posebno za naše praznike. Na Ravenci se zberemo, molimo in si pri-

povedujemo, kod smo hodili in kaj smo prinesli domov ženi in otrokom.»

Janezu se je obraz razlezel v nasmeh, kot bi bil že doma. Sedel je na platno, mi pa okrog njega. Nato so padala vprašanja. Otroci so ga kar tikali.

- Janez, koliko otrok imaš? -

«Pet jih je, in ko pridem domov, bo še eden.»

- Kako jim je ime? -

Popraskal se je za ušesi in začel naštevati: «Angelina, Tonin, Bepič, Firmin in Ana.»

- Koliko so pa veliki? -

«Tonin je tak, kot ste vi, drugi pa so manjši.»

- Ali hodijo tudi pri vas v šolo? -

«Imamo dva razreda. Naučijo se brati in pisati, potem pa pasejo ovce in koze. Ko pa zrastejo, gredo dečki z nami, da nam malo pomagajo in spoznajo svet.»

Janez je med pogovorom ves čas delal. Čistil je nože in škarje, da se je vse svetilo. Kar je oddal, je moralo biti kot novo. Nato je zlil na kamen nekaj kapljic olja in britvijo gladil po njem. Ko se mu je zdelo, da je dovolj nabrušena, jo je prijel z desno roko, potegnil las z glave, ga pridržal proti svetlobi in ga z britvijo prerezal. Potem je britev obrisal v kos tanke kože in jo položil v kartonasto škatlico. In ko je vse končal, je po vrsti zložil na platno dežnike, nože in škarje ter jih preštel. Britev pa je vtaknil v levi žepek suknjiča. Pospravil je orodje, vtaknil predalček v omarico in nam požugal, da se ne smemo ničesar dotikati. V naročje si je nato naložil dežnike, v žepe pa škarje in nože. Kotličke, ki so imeli ročaje, si je nataknil na roko, vanje pa je zložil manjše lonce in kozice. Tako obremenjen se je vrnil po hišah in oddajal popravljeno blago. Vsaki gospodinjji je naročal, naj natoči vodo v lonce in se prepriča, da je Janez dobro popravil.

Rad se je usedel, kjer so jedli, in zaužil, kar so mu ponudili. Tudi računal je manj, kjer so mu dali jesti. Ko je vse porazdelil, se je z gibčnimi koraki vračal k svojemu brusu. Otroci pa smo ga čakali. Pomagali smo mu držati kolo, brusilni kamen, pasove, ko je vse po vrsti natikal na svojo omarico, ki je postala velikanski nahrbt-

nik. Oprtal si ga je na rame, nekoliko poiskal ravnotežje in nas pozdravil z običajnim opominom kot svoje otroke: «Bodite pridni, da vas bo Janez rad imel! Drugič vam bom pa povedal lepo rezijansko pravljico. S sabo bom prinesel tudi citire, da vam bom pokazal, kako citirajo Rezijani.» Spremljali smo ga do zadnje hiše v vasi, ko je odhajal. Srečanje z Janezom je bilo večje doživetje kot tri dni šole, kjer nas je učila tuja učiteljica, ki ni znala našega jezika.

BARDO
IGOR ČERNO

*E te viden
ta na temu kraju med orami,
muoj Bardo,
žalostan anu bolan
tej na živau,
ke na zahahla
te zadnji bot,
na se poklekne za čakati smart...*

117

*E čujen
tou vietru
besiedo naših te rancih:
Kuo dielaš, muoj sin?
Te bižiš od tve matere?
Ne se naordaš več od nas,
ke smo tarpieli
za tole zemjo?
Inje te jo zapuščuáš?
Ne, e vien,
ke Buoh u nam dau živienje,
zake na žive ma zemja!*

Sv. Jakob (Bijače)

PRELJUBA "DRUGA STVAR"

BRUNA DORBOLO'

Se je bla lepuo naštimala Vilma za iti v Čedad an sa, sama pred vetrinan, nie viedla, ki dielat an ki gledat. Je počas hodila an se špieglala ta z ne vetrine ču te drugo, se je z roko postrojila duge la-se če za uha an je misnila: "Jih odriežen an jih ofarban čarne!" "Vilma," se je čula klicat an ta za njo, tan v vetrin, je vidla Andreino se parbližat. So se objele an bušnile ku stare parjatelce, ki se na že dugo videjo, an subto so začele kupe guorit: "Si nimar tajšna... lieta za te nieso stekle... kajšan kilo vič, ma na naših lietah stoji lieuš, san pru vesela te videt..." an takuo naprej, dok Andreina nie prašala: "An tuoj mož, an otroc?" Tu an žlah Vilma je zamučala, se obranila nazaj pruot vetrine an počas začela pravt "Vida se je oženila lan, Paolo je sudat... vsi dobro..." Ma glas se je tresu, an kar je nazaj pogledala ču to drugo ženo, je miela oči pune suzi. Andreina, ku na špicah an ku tek na vie vič, ki reč, je začela naglo guorit: "Lieta gredo naglo, otroc rastjo, ma sa je pru takuo, sa so odraščeni, so na mestu, si jih veštudiala, an ku majo zdravje, je vse dobro. Ti an Franco bota pa nazaj murozi dielat..." Gor na tolo Vilma je naglo, uoz boršete, vzela an facu an začela se brisat suze, ki taz gobca so ji že dol na židjovo srajco kapale. Andreina zastrašena se je oku gledala, za videt, če kajšan jih gleda, an je misnila "Muoj Buog, paš ka so že parve težave od menopauze?" An

za se pardat kuražo je obielala oku raman parjateljco an je jala: "Vieš ki, sa gremo kiek kupe pit, se lepuo usednemo an se kiek lepega povemo, tud če subto je ura iti vičerjo kuhat; Franco naco naj te počaka no malo." Vilma je začela še buj huduo jokat an Andreina, ki nie viedla vič, ki dielat, je prašala: "Ma ka te je, al je takuo preklet muoj jizik, de ku se oglasin, začneš jokat?" "Nies ti... nies ti," je odguorila ta druga, ki se je le suze brisala, "je on... tist traditor... tist zluodi..." Andreina, nimar buj zastrašena: "Kajšan zluodi te mote?" "Franco," je odguorila an Andreina se je odsopila, ku deb čula ime od nega anjulca. Počas brez vič guorit so se pobrале do po "korze" an paršle pred Longobardo, so se zuna ta za no kolono usednile, za se parkrit očem judi, ki so napri an nazaj hodil. So mučale an oku se gledale: adna, zak nie vagala vič guorit, ta druga, zak je gledala se potalažt. Malo judi je bluo zuna usednjeh-nih, jesen je bla tu ajarje, ni dva otroc so letal gor par fontan na sred placa, sonce že nizko je blo ofarbalo v ardečin vas luht, ki se je špieglu na liep prazan targ, tuk lepota, mier an tist gorak koluor od luči te so stuorli misnit na nebesa. Ma Vilma je miela paku v sebe, an kar Andreina je ču njo pogledala, je čula skumine po vsien žuote jo pretrest an je jala: "Je bluo buojš, če smo ble šle nostre, ponediščak piha an tle, lej, me je paršla kakošja koža!" "Kakošja koža, ja, mene, vieš, kajšna koža bi me korla za prenest, kar man v sarcu! Še kakošji durjon bi na biu zadost za požgriet vse, kar san muorla jest požgriet, ma sa bo zadost! Sa ga pustin an puoden po mojih. Kar je previč, je previč!" Vilma se nie vič jokala, ma velika jeza jo je tiela aznest taz kandreje, kjer je bla usednjena, an se je gibala prez meru. "Preklete prase... lej, na moren še guorit... potle, ki mu san dielala dikla za vič ku petandvajst liet: kafe v pastjejo vsako jutro, vse oprano an vse opieglano, ta za mizo te narlieuš kos nimar njemu, če ga je boliela glava vsa hiša tiho, vse dieto pred anj ku nemu kraju, za miet ki? Za zaviedet, de ima no drugo! Ah, štipida, štipida, ki san bla! Špeh na oči san imiela! Jest san se fardamovala, za de na bo manjkalo nič ne njemu ne otrokan, za vekuštati, kuo jo man venest do konca miesca s tistimi štier palankmi, ki me je dau, an sa, ki smo mogli buojš stat, sa, ki san se odsopla an oku pogledala, sa san zaviedla, de ka je

zan zluodi!" "Potalaž se, potalaž se," jo je prosila Andreina prez besied pred tajšno jezo, "boš vidla, ki vse lepua an naglo konča, ku polietna sila, sa vieš, kajšni so možje..." Ma nazaj besiede von z ust Vilme, ku pavodnja so jezno gučale an naglo tekle: "Kajšni so možje? Druga stvar! De bi na bla šigurna, de smo jih mi rodile, bi tardila, de so druga stvar, "razza inferiore", vieš, ka so! De bi jih na mi porodile, podojile, verastle an naučile, bi jih na bluo že vič!" Gor na tolo, v vsi tragediji, Andreina se je začela takuo smejat, de Vilma pried jo je pogledala ku te naumne an pota prez tiet usta so ji šle na smieh an nji. Ta za kolono, v mraku, so se do suze rizale s sarcan grankin, prez miet ne voje ne moči se pomerit. Nie bluo skor obednega vič uone, otroc nieso vič letal gor par fontan, mrak že glabok ta za kolono je jedu luč od placa, an njih smieh je čudno šumieu tu mieru. Špotljive so gledale se potalažt, ma ku je genjala adna, je začela nazaj ta druga: "Razza inferiore, me storeš pru pok-nit!" "Guor po tiho, al nas vzamejo za dvie razziste!" Kameriera je paršla za pobrat njih tace an žene so se naglo potalažle an kuazale še kiek za pit. "Al dieš, da nas je čula?" je prašala Andreina. "Ah, naj čuje, ka nas briga, niesmo mi parpejale sviet do tajšne škode, ma oni: možje! Smo jin pustile vse tu pest, smo jin pustile viervat, de vse znajo an vse vedo, de jubezen je na rieč, ki morejo miet, an če jo na znajo dat, de sviet ga znajo obračat oni, an sada videmo, kakuo so ga lepua obarnil." Vilma je zaparla usta glih za vzdignit taco, an pried ku popit an kap, reč: "Na zdravje." "Na zdravje," je odguorila Andreina an je doluožla: "So strašni cajt, zdravje za tega, ki ga ma an mier za tega, ki ga bo znu uslužit, so te narguorš bogatija! Ma ti na zamier, previç križu metaš na može, mi, ka smo nardile?" Vilma nazaj puna jeze: "Jest vien, ka san nardila: dielala ku an muš celo življenje. Vien, an ki nardit sa: puoden po moji pot... je, ki na vien, kje je moja pot, na poznan poti od sveta, preca bon miela pedeset liet an na vien, kje je muoj mest v telin svietu, če ne tist, ki san miela v ni družin, ki je nie vič..." "Na začni jokati nazaj, te prosin, reči se ustrojejo, boš vidla. Jest te bon pomala, toji snuovi tud." Je bla že tama an dvie žene so se šele zguarjale ta za kolono pred Longobardunan, še parvi jesenin večerni mraz jih nie rivu pregnat!

Zima je bla pasala an pomlad s parvin gorkin soncan je dišala po Čedade. Andreina je prez skarbi hodila gor po "korze", kar se je čula klicat. "Lej, duo se vide, Vilma an Franco, kuo stojita?" So se daržal ku dva muroza an z Andreino, za kiek kupe popit an se po-guorit, so se usednil pred Longobardo na sred placa. "Na zdravje", je jala Andreina pried ku začet pit. "Zdravje an jubezen," je do-luožu Franco an je pomignu ču Vilmo: "Eh, jubezen je liepa, ku zdravje; če Buog te da gnado jih miet, jih če bit znat varvat an branit. Če bit znat jubit vse stvari na sviete, tud če misnimo, de so raz-za inferiore, če ne nie meru v družin, kane Vilma?" Tud Andreina grede, ki je takuo guorila, je pomagnila ču Vilmo: "Nie zadost var-vat an branit, če bit se navadit an odpustit, če ne nie meru ne doma ne po sviete!" je doluožla Vilma an no mislenje, ku na magla, je pasalo pred nje gobcan. Franco prez zastopit je gledu začuden žene. Obadvie so gledale ču portikat, an glaboka sienca za kolonan se je zdiela čarna rana na liepin targu pod mjačnin soncan, tuk so prez skarbi bli.

TUJA JE POSTALA PESEM IN PLES POROG

RENATO QUAGLIA

Nu tej jasanice, vesale, pence oblikle so skranje

Nebo in zemljo veže tenka nit, neviden a stvaren most. 123
Skrivnosten ritem pregiba Telesa, vsa: živa in neživa. Vir energije, mogočna vibracija, ki je pod videzom raznolikosti odsevov edina in ena, priteguje Telesa in jih približuje k združitvi v večnem trenutku. V njem je prabitna enotnost hkrati že zadnja odrabljenost: alfa, ki vsebuje omego. Nato ponovno oživi Telesa in jih pošlje po poteh, ki so različne, izvirne, da ima vsak svojo smer, ki pa so si v globini podobne. To dolgujejo Spominu, ki edini omogoča, da se igra splete, da klicu odgovori odgovor, ki je res le odmev, vendar je prav zato to komunikacija preko teksta, preko smisla in interpretacije.

Na valu zaključenega dogodka spomin ponovno prižge Ogenj, ki zažge zavezujoče ostanke tistega večnega trenutka in nato ponovno požene v tok vse stvari in povede glas k novemu srečanju, ki bo tokrat še bolj polno, čisto, bolj intimno tja do poslednjega Snidenja. To je dinamična sinteza vseh srečanj: tistih, ki smo jih doživeli, in tistih, ki jih šele bomo, ki bodo vedno daljši: jasne so slutnje končnega in večnega snidenja, ki se vrti okoli bele osi, ki je gibanje samo, ritem in hkrati počivanje. In... kot sinice v lju-

bezni so tja prišli kamni tako, da se je Nebo zdrznilo od
začudenja.

...
*Skale mê te Lasćave
poznale ste spet Onjule
tuw vetro leske tikate
lije mê posijate.*

(Skale mê te Lasćave, 1990)

*Ko won na Uor pogledawa
Oko je pogledalo vrh gore*

124 Če so korenine življenja bela os, je Ples s svojimi sencami, neskončnimi barvnimi odtenki, z zvoki, s svojimi odhodi, obstanki, vračanja in ponovnimi odhodi njeno udejanjanje; njegovo najintimnejše sporočilo. Beseda. Vesolje je v svojem bistvu ples in ples so mikrokozmos in makrokozmos, najmanjši drobec in največja razsežnost. Vsako bitje je različno in vendar zavezano drugo z drugim. Vsako Telo se v svojem bistvu spaja z drugimi in vsa se spajajo z njim. Če je to najintimnejše bistvo vsake stvari, ni razloga, da bi se bali smrti, izgube, pomanjkanja, poslednjega roba, saj so tudi elementi, brez katerih ne bi bil možen ples, ne bi se mogel pričeti.

*Ko won na Uor pogledawa
meglice z luno plešajo
ko nu na dno pogledawa
po Bili ribe pujajo
ko ta na Vas pogledawa
posod se igrajo rožice
ko na visoko poletawa
sunce nu luna snuwata*

(Ko, 1989)

*Se pokrojila pajčina
Raztrgala se je pajčevina*

Kaj je temna senca, ki te zakriva? Kaj je ta močan in vsiljiv občutek brezsmiselnosti? Kaj je ta dolgčas, ki se vriva v še tako majhen presledek časa, ki ti je dan, kaj ohlaja tkivo tvojega telesa? Od kod je to noro tekanje, od kod to slepo hitenje, ki razbiva nebo?

*Črni
Valiki
Žaluzni utičavi:
cel svit šumi*

*Se pokrojila pajčina
makoj dule kopà bog
wse ostalo zmedano
svati se dila otra smrt*

125

*Ta na robo Indra ruče
duša mâ den sami led
upràn na logu je pa glas
nebe šlo wse w jibare*

*Wotle zvizde ta z orè
néme skale ta z dolè
nikerja več nina žwotà
baside wse polomjane*

(Na logu, 1986)

Zakaj je vse to? Zakaj so ti kamni, ki jih je naredila nepregibne voda, ko jo je led, ki vse zamrzne, ki ima vse v svoji posesti, ki zaustavi vse, ki vse izniči, prepustil Morani? Nismo morda prav mi, ki smo misleči in zavestni otroci nešteti srečanj, mi, ki smo najvišji ples, omogočili katastrofo in jo naredili vseobsegajočo?

Ločili smo, kar je bilo združeno, določili smo veliki Klic, zadušili smo odmev, oklicali smo za absolutno to, kar je relativno, izenačili smo, kar je drugačno, dvignili smo jezove in z lažno racionalnostjo naredili neploden vsakršen utrip: Utrip utripov. To smo naredili, ko smo se proglasili za Bogove, demiurge, gospodarje in stvarnike. Res je, da smo prevzeli prostor Bogov zaradi našega Spomina, vendar smo Demoni prav zato, ker smo zatajili ta Spomin in se mu izneverili. Demoni: to so projekcije našega Niča.

*Žalžne so stope
tuw robo zabite,
pustil sem jedaje
hraste virol
rože spaštal*

126

*Od itadej
baside wse jalave
jimana wotla:
wse bilo zlehano
wukave lajanje
slida nikerja*

*Od majane mê
si nebe pracipil
leža od lije viruta
Nikar ki se smije
Run ki duše pobije*

(Bog, 1988)

Morda korenini v tem veliko Zlo. Je v tej negaciji, v tej krvoločni projekciji, je v tej pravici, ki smo si jo plesalci nasilno vzeli, da odločamo o plesu, da ustvarjamo njegovo glasbo in odločamo o njegovem ritmu... da si zarisujemo plesišče po svoji podobi in potrebi.

*Te hudi Ka
Cyborg*

*Makoj pepel ostal
počiwała virutana
pisek, skale, rob
ito ke woda tikala
lasina, kače, trnawi
ito ke si ti plesala*

*Prahobodila wsako pot
Moro wso porabila
vino, kroh uslanila
se nalakala curanja*

*Spet si ti pokjuknula
na mesto oču tolarje
roku ni več, nožičavi
žwot den rop niti*

127

*Ta za branon ki živi
zladiwan skale 'no za dno
to nove Jime skrito stoji
majane vse glave mišajo*

*Wse je bilo zlehano
wsaka hiša koj den dul
dol valiki usaki muž
žanè ostale jalave*

*Te kudi Ka nas zapajal
veje mê polomjane
cela noruwa glawa mô
pence, pisek jetra mâ*

(Te hudi Ka, 1985)

Demiurg, sam sebi bog, kakšno noro projekcijo lastne norosti si si ti ustvaril! Kakšno samočlaščenje si vzpodbudil, kakšne žrtve si si programiral? Zločin je storjen: vpijoča duša je zbežala v kraje, ki jih nihče več ne vidi. Telo je ostalo samo kot talec brez spomina. Blaženo se malikuje, srečno pleše halucinanten ples lastnega Niča. Izostril sem pogled, stegnil sem roke, ponudil besede, napel Telo. Cyborg! Kri teče v žilah pozabe. Kot temni prividi odmevajo koraki po norih cestah. Tokovi so osušeni. Besede so votle in neplodne. Množijo se v milijarde in potem podobe in še podobe. Gole, pločevinaste madone. Rosa je postala rja in žaltav je kruh. Ogenj gori, nikoli še ni tako gorel, vendar je led požgal vse korenine. Še živa drevesa so se skrila pogledom in ostala sredi neskončne puščave kot osamljeni duhovi, kot okamenele okončine naše začarane volje. Informatska metropola je že nekropola in v njej so obljube laž, palače grobovi in v njej so ulice ponorele. Kibernetško telo se širi, raste in postaja vedno bolj vseobsegajoče. Vsaka drugačnost, vsako spominjanje, vse, kar ima v sebi kanček duha, postaja drobec, ki ga je treba zavreči, odstraniti, uničiti. Stroj, bog, ki so ga ustvarile človeške roke, ne trpi svobode. Po lastni definiciji je to verižni proces, ki vklepa... v verige. V znanosti, v gospodarstvu, v politiki, včasih celo v verskem življenju samo še odstranjujemo. Pot nas vodi iz laži v novo laž, iz negacije v negacijo, iz projekcije v projekcijo tako, da je črno pregrinjalo zakrilo Zemjo. Zvoki, luči, podobe in sreča, vse je le še simulacija; to so le sence resnice, sence življenja, ki jih je ustvarila čarovnija stroja: v svojem bistvu okamenela, elektronska, kibernetška. Svet, ki nam je podaril Spomin in neskončen kozmični ritem, ki nam je vdahnil življenje in ga omogočil, se je umaknil v lastno skrivnost. Pot je pustil Napredku, ki drsi k svojemu končnemu cilju: v vseobsegajočo smrt, ki pleše na robovih lastnega Niča.

*Ta na poti ke več ni naša bundar sem nu kača
Na zakoličeni poti bil sem tujec in po njej blodil.*

Na zakoličeni poti bil sem tujec in po njej blodil. Kako bi lahko

še pel? Besede in glasba so vnaprej določene, vsiljene, sužnje ko-
da, ki onemogoča vsak beg.

...
*Pej rekel te prvi konj
kako bom zapel?
Požrl si vse vižje mé*

*Zapleši mi rekel te sount konj
kako pa zaplesal bom?
polomel si vse noge me*

*Jej mi kwazal te tretnji konj
več sem jidel
več rastla lakata*

*Pij mi kwazal te štrtnji konj
ko vino sem popil
oči so se mi obratile*

*Klik, klok, klik, klok
ropotajo konji ta po tero*

129

(Pesnik, 1985)

Kako bi lahko plesal?

Plesišče mi je natančno odmerjeno. Ritmi so le še gluhi zvoki utečenih tokov, neprestano se ponavljajo, so povsem standardni in mrzli. Kako naj bi plesal, ko so noge polomljene, ko je hrana mamilo in vino strup? Razvpita smrt Boga je ubila smisel (vrednote, smotre) in to je smrt Človeka. Modeli! To so naši očetje in naše matere: simulakri, pregibni stroji brez sleherne varnosti. Ker se je zaradi lastne slepote človek oklical za Boga in stvarnika, je izgubil kontrolo nad tem, kar je sam ustvaril. To, kar je izdelal, ga je prerastlo in uklenilo. Od njega je zahtevalo popolno spoštovanje

in ubogljivost tako, da ni bilo več odpuščanja za storjeni greh. Mega stroj: to je Bog, ki so ga napravile človeške roke.

Kdo nas bo osvobodil tega elektronskega DNA, ki je vseobsegajoč in obvladuje tudi najmanjši kotiček biti? Kdo nas bo osvobodil tega globalnega in mrzlega telesa smrti? Kdo drug, če ne smrt sama, saj je ona tisto bistvo, ki je dalo stroju tako, da se stroj vanjo vrača. Pustimo, da se nas smrt usmili in opravi pričeto delo: naj privede Idol do tiste popolnosti, ki se enači s popolno šibkostjo. Naj obljubi nesmrtnost in naj jo išče do zadnje katastrofe. To je brezprizivna obsodba.

Povsem zavestno pustimo, naj ukradene energije ter ujete in prepovedane Vibracije proizvedejo svoj največij simuliran efekt: stvarno smrt, saj lahko le ona razbije Čarovnijo, urok koda:

130

*Slid se zgubila ti viš
časa ni za te prablic
rožica, mâ rožica
trda, mócna stopa twa*

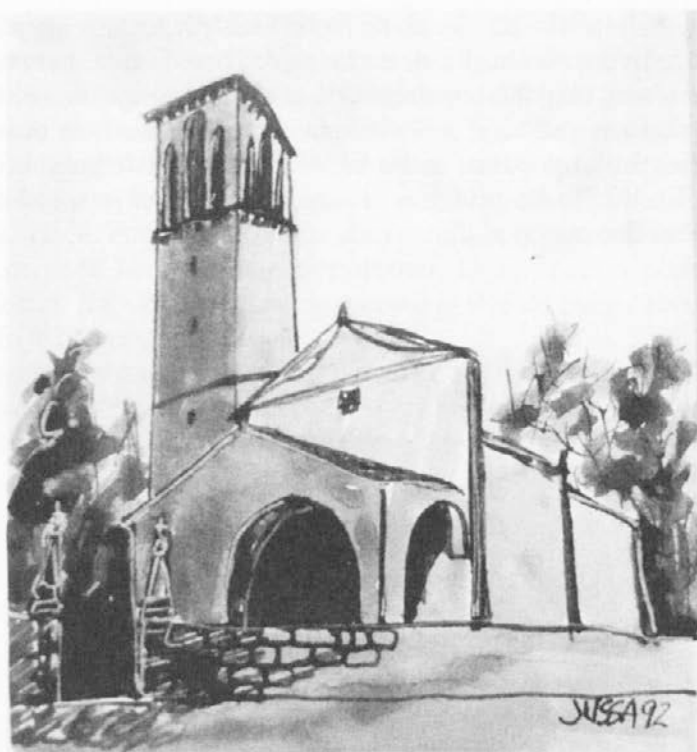
*Po noće twa slid se zbudila
Makinje te čakajo
rožica, mâ rožica
Trg, cel trg za prahodet*

*Sličí se, pokaši se
Mlinavi wže mlejajo
rožica, mâ rožica
wrića lopo sprawjana*

*Sastra mâ, noviča mâ
mužje tej muhe tičajo
zmutije nu utrudije
s kačo two zavežije*

(Sastra mâ, 1988)

Pusti, da bo vsaka oznaka ubita, da bo vsak gib postal v svoji lastni zapeljivosti ukana. Pusti, da bo vsaka beseda tuja, hieratična, da se zlomi, razpolovi, raztrešči, da umre, da segniye, da se skrije pod skalo, v puščavo, v Tišino. Le ko bo neznosnost dosegla vrhunec in bo popolna, se bo lahko metulj izvil iz bube in raztegnil krila. To bo prvi glas novega dne, ki nosi v sebi bistvo večnega dneva.

Sv. Miklavž (Sarženta)

KAZALO

ALDO CLODIG, Uvodna beseda	5
SERGIJ PELHAN, O kulturi in zamejstvu	7
EMIL CENCIG, Koledar Leto 1994 Ljudska modrost	9

NAŠA PRETEKLOST

MARIO GARIUP, 92 pridig v bohoričici iz Kanalske doline	31
FRANCO FORNASARO, K naravoslovni dejavnosti Ivana Trinka	43

NAŠ SVET

ANTONIO QUALIZZA, Skladatelj Ciro Blasutig	49
IUSSA RAFFAELLA, Iz repertoarja ljudske pripovedovalke Ilde Chiabudini Tista od Malice	55
EDDI BERGNACH, Analiza dveh perifernih obmejnih področij: Nadiških dolin in Zgornjega Posočja.	63

NAŠI LJUDJE

IVAN RUTAR, 120 in 80 let smrti dveh velikih sosedov	71
CLARA GORJAN, Anton Klodič Sabladoski	73
FRANC RUPNIK, Msgr. dr. Janez Nepomuk Hrast	76
LUCIANO CHIABUDINI, Auguštín Čedermas-Kaliž	81
IZIDOR PREDAN, Pre' Luigi	87
Giorgio Qualizza, (prir. po SPBL)	89

NAŠA BESEDA

ADA TOMASETIG, Duganoga, velikaž Nediške doline	93
ANTONIO QUALIZZA, Pasterica s Huma nad Tarbijan	97
EMIL CENCIG, Poezije	101
EMIL CENCIG, Škofijska vizitacija	103
MICHELINA BLASUTIG, Objube na Staro goro	105
VILJEM ČERNO, Poezije	111
JOŽKO KRAGELJ, Rezijan Janez	113
IGOR ČERNO, Poezije	117
BRUNA DORBOLO, Preljuba "druga stvar"	119
RENATO QUAGLIA, Tuja je postala pesem in ples porog	123

TRINKOV KOLEDAR za leto 1994
Izdalo kulturno društvo "Ivan Trinko" - Čedad
Založila Zadruga "Lipa" s.r.l. - Špeter

Uredili: Živa Gruden, Lucia Trusgnach, Marino Vertovec

Grafična oprema: Pavel Petričič

Slika na platnici:
detajl oboka in zlatega oltarja cerkve Sv. Tomaža Apostola pri Kodermacih
(foto M. Voncini)

Likovni vložki: Hijacint Jussa

Tisk: Juliagraf (Premariacco) - 1993

8

TRINKOV koledar 1994

inv.št:

4966